

ДЖЕК ЛОНДОН

СМОК
БЕЛЛЮ

*Джон Лондон
Український
25-10-48.*

ДЖЕК ЛОНДОН
JACK LONDON

СМОК БЕЛЛЮ

SMOKE BELLEW

ВИДАВНИЦТВО «ДНІПРО»

БІБЛІОТЕКА ЗАКОРДОННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

С М А К В Е Д М Е Д И Н И

I.

Спочатку він був Крістофер Беллю. Згодом, коли вчився в коледжі, він став Крістом Беллю. Пізніше, поміж богеми Сан - Франціска його назвали Кіт Беллю. І кінець-кінцем ніхто не знав його під іншим ім'ям, як Смок Беллю. Ця історія еволюції його наймення є історія його власної еволюції. Нічого б цього не трапилося, якби він не мав матері, що безмежно його кохала, і суворого, залізної вдачі дядька, та якби не одержав листа від Джілета Беламі.

- Допіру я переглянув число Хвилі, - писав Джілет з Парижу. - Звичайно, О'Гарі пощастить з нею. Але дечого бракує. - Далі були подробиці що до удосконалення новонародженого тижневика. - Піди, та побалакай з ним. Тільки так, ніби це ти сам від себе. Не треба, щоб він знав, що це моя думка. Бо як дізнається, то схоче, щоб я був його паризьким дописувачем. Але я не можу, бо одержую готівку за свою писанину в товстих журналах. Передусім, не забудь зробити йому нагінку за того дурня, що веде віддл критики музики та містецтва. Між іншим, Сан-Франціско мало завжди свою власну, своєрідну літературу, але не має її тепер. Скажи йому, хай мотнеться навкруги та знайде якогось писаку, що гнатиме йому жваві статті та поверне минулу славу і барви Сан-Франціска.

Кіт Беллю одвідав контору Хвилі і сумлінно виконав доручення. О'Гара уважно вислухав. О'Гара сперечався. О'Гара згодився. О'Гара нагнав дурня, що писав критику. Далі О'Гара взявся до Кіта, і з Кітом трапилося те, чого так боявся Джілет у далекому Парижі. Коли О'Гара домагався чогонебудь, ніхто з приятелів не міг одмовити йому. Він був такий приємно та непереможно настирливий. Не встиг Кіт Беллю вислизнути з контори, як зробився співвидавцем, згодився писати щотижня кілька стовпців критики, поки не знайдуть пристойного співробітника, та зобов'язався постачати щотиж-

ня частину десяти тисяч слів хроніки місцевого життя Сан - Фран -
віско, -і все це задурно. - Хвиля ще не може плачати, - пояснив
О'Гара, одночасно додавши, що тільки одна людина в Сан - Фран -
ціско здатна писати, і що ця людина - Кіт Беллю.

- Який же я дурень! - бурмотів потім Кіт, сходячи вузькими
східцями.

З цього почалася його панщина в О'Гари, що для нього він за -
повнював ненажерливі шпальти Хвилі. Тиждень у тиждень сидів
він у конторі, витримував наскоки кредиторів, лаявся з друкарями
та вигонив двадцять п'ять тисяч слів в усіх галузях щотижнево.
Праця його не легшала. Хвиля мала надто великі претензії. Для неї
потрібні були ілюстрації, а витрати на них були величезні. Ніколи
не вистачало грошей, щоб заплатити Кітові Беллю. Через це саме
й не було змоги оплатити збільшений кадр співробітників.

- Ось що значить бути добрим хлопцем, - пробубонів одного дня
Кіт.

- Дяка богам за добрих хлопців, коли так! - з сльозами на очах
скрикнув О'Гара, стискаючи Кітові руку. - Ви врятували мене, Кіте!
Ще трохи, друже, і вже буде легше.

- Ніколи не полегшає, - жалібно відповів Кіт. - Я добре бачу
свою долю. Я буду тут завжди.

Трохи згодом йому здалося що він знайшов спосіб визволитися.
Одного разу скориставшись з присутності О'Гари, він спіткнувся на
стілець. Кілька хвилин пізніше він наскочив на ріжок конторки і
тремтятьми пальцями перекинув слоїк клею.

- Пізно лягли? - запитав О'Гара.

Кіт доторкнувся руками до очей і, раніш, ніж одповісти, злякано
подивився навкруги.

- Ні, не те. Щось з очима. Вони, здається, відмовляються слу -
жити мені. Оце й усе.

Кілька день він спотикався та налітав на конторські меблі, але
серце О'Гари не пом'якшало.

- Знаєте, що я вам пораджу, Кіте? - сказав він одного дня. -
Підіть ви до окуліста. Є тут такий лікар Гесдепл. Він дуже добрий
спец. І це не буде вам нічого коштувати. Ми можемо заплатити йому
оповістками. Я з ним побалакаю особисто.

І вірний своєму слову, він вирядив Кіта до окуліста.

- Нічого не діється вашим очам, - сказав лікар, після довгого
огляду. - Справді, у вас чудесні очі, - одна пара на мільйон.

- Тільки не кажіть цього О'Гарі, - попрохав Кіт. - І дайте мені чорні окуляри.

Наслідком цього було те, що О'Гара почав співчувати йому і з палом говорити про той час, коли Хвиля зіпнеться на власні ноги.

На щастя своє Кіт Беллю мав власні кошти. Хоч невеликі вони були, порівнюючи з іншими, але ж їх вистачало на те, щоб належати до кількох клубів та утримувати студію в Латинському кварталі. Що правда, з того часу, як він став спільником О'Гарі, його витрати значно поменшали. Йому ніколи стало витрачати гроші. Він тепер ніколи не заглядав у студію, не частував місцевої богеми славетними гарячими вечереми. Але він ніколи й не мав тепер грошей, бо Хвиля завжди забирала їх дочиста, висмоктуючи не тільки його мозок, але й кишеню. Були ілюстратори, що періодично відмовлялися ілюструвати, друкарі, що періодично відмовлялися друкувати, та конторські співробітники, що частенько відмовлялися виконувати свої обов'язки. В таких випадках О'Гара тільки дивився на Кіта, а Кіт робив решту.

Коли пароплав Екселсіор прибув з Аляски і привіз новини про Клондайські розсипи, що звели з глузду всю країну, Кіт зробив цілком легковажну пропозицію.

- Слухайте, О'Гаро, - сказав він. - Це захоплення золотом буде зростати. Повернуться дні 49-го року. А що, як я чкурну туди, за матеріалом для Хвилі? Я сам покрию свої витрати.

О'Гара похитав головою.

- Не може контора обійтися без вас, Кіте. До речі, ще нема й години, як я бачив Джексона. Він по завтрюму вирушає до Клондайку і згодився надсилати нам щотижня дописи та світліни. Я не пустив його, поки він не дав цієї обіцянки. А найкраще те, що це нам нічого не коштуватиме.

Того самого дня Кіт ще раз почув про Клондайк, коли забіг до клубу, і в одній з них книгозбірні здибався зі своїм дядьком.

- Здорові були, дядю! - привітався Кіт, кидаючися в шкіряне крісло та простягаючи ноги. - Призвольтеся, коли хочете!

Він замовив коктейль, але дядько задовольнився слабим національним питвом - кларетом, який він завжди пив. Він глянув з гнівливим докором на коктейль та на обличчя свого небожа. Кіт побачив, що дядько збирається його картати.

- Мені лишається тільки хвилинка, - сповістив він похапливо. -

Я збираюся до Кізу на виставку Елері, про яку мушу дати півшпальти!

- Що з тобою? - запитав дядько. - Який ти блідий! Страхіття, та й годі!

Кіт у відповідь тільки застогнав.

- Я матимуприємність ховати тебе. Я це бачу.

Кіт сумно пххитав головою.

- Тільки не на їжу гробакам. Дякую. Краще спалить мене.

Джон Беллю походив з старого, суворого та загартованого покоління, що об'їздило волами рідні рівнини ще в п'ятдесятих роках. І в ньому була ця сама витривалість та мужність, з дитинства ще зміцнена упокоренням нової країни.

- Ти не живеш, як слід, Кристофере. Мені соромно за тебе.

- Веселе життя, чи не так? - Кіт переривисто засміявся.

Старий чоловік знизнув плечима.

- Не печіть мене так очима, дядю. Я хотів би, щоб це було від веселого життя. Але це все одпадає. Я не маю часу.

- Що ж годі?

- Праця над силу.

Джон Беллю різко та неймовірно засміявся.

- І чесна?

Він знов засміявся.

- Люди - це вироб свого оточення, - проголосив Кіт, показуючи на дядькову шклянку. - Ваша веселість рідка і гірка, як і ваше гиттво.

- Праця над силу, - глузував той. - Ти за життя своє ніколи й цента не заробив.

- Б'юсь об заклад, що заробив. Тільки я ніколи не одержував свого заробітку. Я заробляв п'ять сотень на тиждень, саме тепер і працюю за чотирьох.

- Малюнки, що ніхто не хоче купувати, чи може ще якась нікчемна робота такого ж гатунку. Умієш ти плавати?

- Так що й умів.

- А сидіти на коні?

- І це доводилося!

Джон Беллю з огидою чмихнув.

- Я радий, що твій батько не дожив, щоб бачити тебе в усій славі твого занепаду. - сказав він. - Твій батько був, що не цаль, то

справжній чоловік. Ти розумієш це? Чоловік, а не баба. Я гадаю, він вигнав би всі ці музичні та артистичні дурощі з тебе.

- О, це дні вирождення, - зітхнув Кіт.

- Я міг би зрозуміти і терпіти ще, - чюто наступав дядько, - якби тобі велося в цьому. Але ти за життя своє ніколи й цента не заробив, ніколи не зробив хоч найменшої, чоловіка гідної роботи.

- Гравюри, малюнки, вахляри, - додав Кіт, протестуючи.

- Ти недолуга й ялозник. Які ти малюнки малював? Поганенькі акварелі та жахливі афіші! Їх ніколи не приймали на виставу, навіть тут, у Сан - Франціско.

- Ви забули. Тут є мій малюнок в залі цього самого клубу.

- Грубий кардон. Музика? Твоя дурна мати витрачала сотні на твоє вчення. Але нічого путящого з тебе не вийшло. Ти ніколи навіть не заробив п'яти доларів, акомпанюючи на концерті. Твої пісні? Безглузді дурниці, що їх ніколи не друкували, тай співають їх тільки поміж тої логаної бстеми.

- Я надрукував одного разу книжку. Ті сонети, пригадуєте? - лагідно зауважив Кіт

- Скільки це тобі коштувало?

- Тільки дві сотні.

- Що ти ще зробив?

- Я ставив п'єсу в літньому театрі.

- Що ти одержав за неї?

- Славу.

- І ти умів плавати, і тобі доводилося їздити верхи! - Джон Беллю стукнув шклянкою об стіл. - На що в світі ти здатний? Ти був добре розвинений фізично. Проте, навіть в університеті ти не грав у футбол. Ти не гріб на воді. Ти не...

- Я боксував та фехтував.

- Коли ти боксував в останнє?

- Не дуже давно. І мене визнали за доброго знавця. Тільки я був...

- Ну, кінчай!

- Невитриманий.

- Ти хочеш сказати, ледачий?

- Я б ніколи не вжив такого виразу.

- Мій батько, сер, ваш дід, старий Ісаак Беллю убив кулаком чоловіка, коли йому було шістдесят дев'ять років.

- Чоловікові?

- Ні, дідові, безсоромний ти блазню! Але ти не уб'єш навіть москіта, коли тобі буде шістдесят дев'ять років.

- Часи відмінилися, дядечку! Тепер за убивство людей беруть до в'язниці.

- Твій батько проїхав верхи сто вісімдесят п'ять миль, не спавши в дорозі, та загнав трое коней.

- А якби він жив тепер, то міг би зробити всю цю подорож у Пульмані, та ще й добре виспатись.

Старий задихався від безмежної луги, але осилив її і запитав:

- Скільки тобі років?

- Гадаю, що...

- Знаю. Двадцять сім. Ти скінчив коледж, маючи двадцять два. Ти мазав, та грав, та бив байдики п'ять років. Скажи перед богом і людьми, яка з тебе користь? Коли я був у твоєму віці, я мав тільки одну пару білизни. Я гонив товар до Колузи. Я був міцний, як скеля, і міг спати на скелі. Живився я в'ялиним м'ясом та ведмединою. Та й зараз фізично ти, рівняючи до мене, баба: важиш щось із сто шістдесят п'ять фунтів. Я можу хоч зараз тебе побороти, аби збити з ніг кулаком.

- Не можна зробитися силачем, опорожнивши шклянку коктейлю, - з жалем пробурмотів Кіт. - Хіба ви не бачите, дядю, що часи відмінилися. До того ж я не маю справжнього виховання. Моя люба, дурна мати...

Джон Беллю сердито засовгався.

- Так ви самі назвали її... була занадто добра до мене. Держала мене в заті і таке інше. Якби я, ще юнаком, зробив, як ви кілька таких подорожів, що зміцнюють енергію та мужність... Мене дивує, чому ви ніколи не закликали мене? Ви брали Гела та Роббі з собою в мандрівки до Сієри та Мехіки.

- Я гадав, що ти занадто Лорд Фаунтлерой...

- Ваша вина, дядю, і моєї любові та дур... матері. Як я можу тепер бути витривалим? Я був тільки дитиною. Що мені лишалося, як не гравюри, малюнки та вахляри? Хіба я винний, що я ніколи не працював?

Старий подивився на свого небожа, не ховаючи відрази. У нього не ставало терпцю до цих теревень.

- Добре. Я знов збираюся їхати в одну з таких подорожей. що, як ти кажеш, зміцнюють мужність. А що, як я запропоную тобі поїхати зо мною?

- Трохи пізенько, мушу сказати. А куди ви їдете?

- Гел та Роберт збираються до Клондайку. Я хочу проводити їх через Протоку до Озер, а тоді вернутися..

Він не докінчив, парубок стрибнув наперед та схопив його за руку.

- Визволителю мій!

- Джон Беллю зараз же зробився обережним. Він не сподівався, що запросини буде прийнято.

- Ти ще обміркуй собі цю справу, - сказав він.

- Коли ви їдете?

- Це буде важка подорож! Ти нам заважатимеш!

- Та ні. Я працюватиму. Я навчився працювати з того часу, як потрапив до Хвилі.

- Кожний мусить узяти з собою запас харчів на цілий рік. Там буде така метушня, що індіани - носії не упараються з усім. Гел і Роберт переноситимуть своє начиння самі. Отже я їду, щоб допомогти їм. Коли ти поїдеш, то робитимеш те саме.

- Випробуйте мене!

- Ти не зможеш носити кладь, - була відповідь.

- Коли ви їдете?

- Завтра.

- Тільки ви не робіть висновку що це на мене вплинула ваша лекція про вигривалість, - сказав Кіт на останку. - Мені хотілося вслизнути якомсь від цього О'Гари.

- Хто це О'Гара? Японець? -

- Ні, він ірландець, погонич невільників і мій найліпший приятель. Видавець Хвилі, власник та великий гнобитель. Все, що він каже, виконується. Він навіть мертвого на ноги поставить.

Цього вечора Кіт написав О'Гарі:

- Це тільки відпуск на кілька тижнів. Вам доведеться спіймати якогось писаку замість мене. Шкода, товаришу, але моє здоров'я вимагає цього. Коли я повернуся, то мотатимуся вдвічі більше

II.

Кіт Беллю зійшов на берег у Дайї серед божевільної метушні збитого до купи люду, тисячного натовпу з тисячофунтовим вантажем. Цю безмірну силу речей та харчу вивантажували з пароплавів, нагортаючи на березі цілі гори. Звідси все це починало повільно текти в долину Дайї та через Чількут. Переносити все це треба було за двадцять вісім миль і тільки на людських спинах. Індіяни - носії збільшили платню за переноску з восьми центів за фунт до сорока і, не зважаючи на це, вони були переобтяжені роботою. Можна було сподіватися, що не встигнуть перенести всієї клади, як западе зима.

Найслабшим з-поміж слабих на ноги був Кіт. Як і сотні інших, він мав при собі величезного пістоля, що почепив собі на поясі з патронами. В'цьому був також винний його дядько, що пам'ятав ще старі дні сваволі в цих місцях. Але Кіт Беллю був романтиком. Його засліпила ця гонитва за золотом, що вабило далеким блискучим маривом, і на життя, що клекотіло навколо нього, він дивився очима артиста і не ставився до його поважно. Як він казав на пароплаві, це ще не був його похорон. Він мав тільки відпуск і хотів «кинути оком» на все, а тоді повернутися.

Облишивши своїх на березі, де вони чекали вантажу, Кіт почва- лав угору, де була стара торговельна комора. Він не бундючився та не вихилявся, йдучи, дарма що так робили інші, що геж були озброєні пістолями Стрункий шість футів на зріст індіан пройшов повз нього, несучи дуже важкий пакунок. Кіт пішов слідом за ним, захоплюючися дебелими литками індіана і тим, як зграбно і легко він переступав під своїм тигарем. Індіан скинув свій пакунок на терези проти комори, і Кіт прилучився до гурту захоплених шукачів золота, що оточили індіана. Пакунок важив сто двадцять фунтів. Це викликало навколо вигуки здивування. Кіт і собі дивувався та міркував, чи зміг би він хоч підняти таку вагу, а не то що йти з нею.

- Іде же, товаришу, - до Озера Ліндерман з цим, - запитав він.

Індіан, надимаючись від гордоців, пробубонів, що так.

- Скільки ви одержете за цей пакунок?

- П'ятдесят долярів.

Тут Кіт припинив розмову. Йому впала в очі молода жінка, що спинилася в дверях. Вона не мала на собі ні кучої спідниці, ні кольорового одягу, як ті жінки, що зійшли з пароплаву, а була одягнена,

як звичайно вдягаються жінки в дорогу. Що його вразило, це доцільність її присутності тут. Почуття, що вона якось пасує, належить до цього оточення. Над усе, вона ще була молода та гарна. Блискуча краса і нижній колір її овалюного обличчя захопили його. І він дивився дуже довго, дивився доти, поки вона не відчула його погляду, і її темні очі з довгими війми глянули на нього з байдужою цікавістю. Від його обличчя вони з виразною веселістю перейшли до величезного пістоля за поясом. Тоді вона знов глянула йому в обличчя, і в її очах промайнула весела зневага. Це дуже вразило його. Вона ж повернулася до чоловіка, що стояв біля неї, і показала на Кита. Чоловік подивився на нього з такою самою веселою зневагою.

- Чечако, - сказала дівчина.

Чоловік, що скидався на мандрівного робітника у своїх дешевих широких штанах та блаженській вовняній куртці, засміявся, глумливо вишкіривши зуби, і Кит зніяковів, сам не знаючи чому. Але все ж таки, вона надзвичайно гарна дівчина, подумав він, коли вони обое пішли. Він звернув увагу на її ходу, і йому здалося, що він пізнав би її по ході і через тисячу років.

- Бачили ви цього чоловіка з дівчиною? - схвильовано спитав Кита його сусіда: - Ви знаєте, хто він?

Кит похитав головою.

- Карібу Чарлі. Мені допіру його показали. Йому здорове пощастило на Клондайці. Він здавна в цих краях. Був на Юконі з дванадцять років. Оце допіру з'явився тут.

- Що означає «чечако?», - спитав Кит.

- Ви - «чечако», я «чечако», була відповідь

- Можливо, я і «чечако». Але ви повинні пояснити мені, що воно значить.

- Мазунчик.

Повертаючись до берега, Кит на всі лади обмірковував цей вираз. Його схвильовало, що вона, цей ніжний зародок жінки, назвала його мазунчиком.

Ідучи поміж куп поклажі (в його уяві ще зберігся образ індіана з превеличезним пакунком), Кит схотів випробувати свою власну силу. Він вибрав мішок з борошном, що, як він знав, важив сто фунтів, став розкарячиши ноги, біля нього нахилився і спробував скинути його собі на плечі. Його перший висновок був, що сто фунтів

реальна вага. Другий - що його спина не витримає. А в третє - він вилаявся, коли після п'яти хвилин зусилля сам звалився на тягар, що його він даремно намагався підняти. Він обтер чоло і за купою мішків з харчами угледів Джона Беллю, що уважно стежив за ним - з виразом глуму в очах.

- Боже! - проголосив цей апостол витривалости: - Яке охляле покоління вийшло з наших чресел! Коли мені було шістнадцять років, я жартуючи піднімав такі речі.

- Ви забули, дядю, - швидко зауважив Кіт, - що я не ріс на ведмедині.

- Я жартуючи підніматиму їх і в шістдесят років.

Ви мусите це мені показати.

Джон Беллю показав. Йому було сорок вісім років. Але він нахилився над мішком, схопив його рукою, розгойдав, швидко підкинув і випростався, перекинувши мішок з борошном собі на плечі

- Спритність, мій хлопче, спритність. Та ще міцний хребет.

Кіт з пошаною зняв свого капелюха.

- Ви, диво, дядю, блискуче диво. А як ви гадаєте, чи зможу я навчитися цієї спритности?

Джон Беллю знизнув плечима.

- Ти накиваєш п'ятами раніш, ніж ми звідци вирушим.

- Не бійтеся, - простогнав Кіт: - Там О'Тара, лев лютий. Я ніколи не вернуся назад, поки маю снагу.

III.

З першим пакунком Кітові повелося добре. До Фінеганського Перехрестя їм пощастило найняти індіанців, щоб перенести дві тисячі п'ятсот фунтів поклажі. Але починаючи з цього місця, мусіли працювати їхні власні спini. Вони надумали посуватися наперед щодня на одну милю. Це здавалося легким на папері. Джон Беллю лишався в таборі куховарити, а тому не мав спроможности перенести більше за одного випадкового пакунка в день. Отож на долю кожного з трьох молодих хлопців припадало нести вісімсот фунтів, щодня посуваючись на одну милю наперед.

- Якщо робити п'ятдесятифунтові пакунки, то вийде щоденна проїдка на шістнадцять миль з поклажою, та п'ятнадцять миль порож-

няком, бо останній раз ми не вертатимемось, - зробив Кіт приємний винахід: - вісімдесятифунтові пакунки потрібуватимуть щоденної прохідки в дев'ятнадцять миль, а стофунтові тільки в п'ятнадцять.

- Я не охочий ходити, сказав Кіт. Тому я носитиму по сто фунтів. Він зловив неймовірну посмішку на дядьковому обличчі і швидко додав: звичайно, я буду до цього привчатися. Навчаються ж люди ходити на кодолі та робити фокуси. Я почну з п'ятдесяти.

Він почав і, весело сміючись, побіг підтюпцем вздовж шляху. Скинувши мішок на першому привалі, він вернувся назад. Це було легше, ніж він думав. Але дві милі вже стерли тоненький покривець його сили й оголили кволість, що ховалась під ним. Його другий пакунок важив шістдесят п'ять фунтів. Це було далеко важче, і він вже не біг. Кілька разів, наслідуючи звичай всіх носіїв, він сідав на землю опираючись пакунком на скелю або на пеня. За третім пакунком він зробився зовсім сміливий: під'язав ремнями дев'яностоп'ятифунтовий мішок з бобами і вирушив. Пройшовши сто ярдів, став себе почувати знесиленим. Сів і обтер піт з обличчя.

Невеличкі переходи і невеличкі відпочинки, - пробубонів він. - Так буде краще.

Іноді він не міг зробити і сотні ярдів, і кожного разу з великим зусиллям спинався на ноги для другого невеликого переходу. Його пакунок виразно важчав. Він засапався, і з нього струмками стікав піт. Не пройшовши й чверть милі, зідрав з себе вовняну сорочку і почепив її на дерево. Трохи далі скинув свого капелюха. Доходячи півмилі, він гадав, що йому кінець прийшов. Ніколи за життя своє він не напружував так своїх сил і знав, що тут йому край. Коли сів оддыхати його уважний погляд спинився на величезному листолі та важкому поясі з патронами.

- Десятифунтове спудало! - глузливо посміхнувся він, відстібаючи пояса.

Не погурбувався навіть повісити це на дерево, а шпурнув у чарник. І коли повільний потік носіїв проплив повз нього, він помітив, що й інші «чечачо» почали кидати свої пістолі.

Його невеличкі переходи все меншали. Часом він не міг проволіктися більше, як сто футів, і тоді зловісні удари серця, що відавалися в ухах, та колінах, що тремтіли від знесилля, примушували його відпочивати. А відпочинки раз - у - раз більшали. Але розум його працював. Переноски було двадцять вісім миль, і вона займала так

багато днів. І все ж таки, як - ніяк, а це була найлегша частинка дороги. Почекайте, як дістанетеся до Чількута, - казали йому інші, коли вони, спочиваючи, розмовляли. - то там дряпатиметься і руками, і ногами.

- Не буде ніякого Чількута, - відповів Кіт. - Принаймі для мене. Ще задовго до того я спочиватиму в моїй маленькій домовині під мохом.

Він підсковзнувся, і страшенне зусилля вдержатись на ногах злякало його. Він відчув, наче щось у середині йому відірвалося.

- Якщо я впаду з цієї поклажою на спині, - я пропав, сказав він одному носієві.

- Це ще нічого, була відповідь. Почекайте, ще попадете до Каньона. Вам треба буде переходити через бурхливий потік по шістдесятифутовій сосні. Нема ні кодол, що за них можна було б триматися, нічогісінько. А вода клекоче, а дерево вгинається під вашими ногами. Як упадете там з поклажою, то не визволитеся з ремнів. Так і потонете.

- Добра мені потіха, - відповів він, але був такий знесилений, що зрозумів ледве половину того, що чув.

- Там щодня тонуть по троє та по четверо. Запевняв його той. Я якось допоміг витягти з води німця. Він мав при собі чотири тисячі грошей банкнотами.

- Весело, мушу сказати, - відповів Кіт і, хитаючись, пішов своєю дорогою.

Він та його мішок з бобами зробилися якоюсь мандрівною трагедією. Він усе згадував морського діда, що сидів на шиї у Синбада. І це одна з подорожів, що зміцнюють мужність, міркував він собі. Рівняючи до неї, навіть служба в О'Гари була дитяча забавка. Знову і знову його спокушала думка кинути мішок з бобами в кущі, прокрастися поза табором до берега та вернутися якимсь пароплавом до цивілізації.

Але він цього не робив. Десь у ньому ще жевріла спадкова витривалість, і він казав собі без перестанку, що те, що інші люди роблять може й він робити. Це стало в нього якимсь кошмарним приспівом, і він мимрив його всім, хто на шляху проходив повз нього. Іншим часом, відпочиваючи, він стежив задрісно за малорозумними індіанцями, з міцними, наче у мулів, ногами, що чалапали під своїми важкими пакунками. Вони ніколи, здавалося, не відпочивали, а все

йшли вперед та вперед з витривалістю та певністю, що йому здавалися страшними.

Він сів та почав лаятися (ідучи, він не мав на це сили) й боротися з спокусою втекти назад до Сан-Франціска. Залишалося ще пройти мило, він перестав лаятись і почав плакати. Ці сльози були сльозами знесилля та огиди до самого себе. Якщо був коли чоловік розбитий та знесилений вкрай, то це він. Коли нарешті він побачив місце, де вони спиналися, то з одчаєм напружив усі свої сили, доплентався туди і впав ницьма на землю, з бобами на спині. Це не вбило його, але він лежав п'ятнадцять хвилин, поки міг зібратися з силою, щоб визволитися від ремнів. Тоді він знов зробився смертельно слабим, і таким його застав Роббі, що перетерпів ті самі муки, що й він. Сталось так, що слабкість Роббі надала йому бадьорости.

- Що роблять інші люди, те ми теж можемо робити, - сказав Кіт, хоч у душі не був певний цього.

IV.

- І мені двадцять сім років, і я справжній чоловік, - часто казав собі Кіт наступними днями. В цьому була потреба. Хоч він і спробувався щодня переносити свої вісімсот фунтів, проходячи мило на день, але наприкінці тижня виявилось, що він загубив п'ятнадцять фунтів своєї власної ваги. Його обличчя зробилося худе та поумуре. Він більше не йшов, а чалапав. І повертаючись назад порожняком, він майже так само волік ноги, як коли ніс тягар.

Він зробився робочою гваріною. Від надмірної втоми він засинав над їжою, а його сон був важкий, як у тварини, за винятком тих ночей, коли він прокидався, стогнучи від болю, що корчив йому ноги. Кожна частина його тіла боліла. Ноги були вкриті болючими пухирями, але це ще було ніщо, порівнюючи з страшними порізами та смирцями на ступнях від обточених водою каменів Дайської Долини, через яку лежав його шлях на дві милі. Ці дві милі уявляли з себе в дійсності тридцять вісім миль. Він мив тепер обличчя тільки раз на день і ніколи не чистив своїх поламаних, з болючими задірками нігтів. Плечі та груди він натер собі до живого тіла ремнями мішків, і тоді він згадав про коней, що їх він бачив на вулицях міста, і вперше зрозумів їхні муки.

Справжньою тортурою для нього, що майже зруйнувала його в нівець, була на початку їжа. Надмірна праця вимагала надмірного гарчування, а шлунк його не зник був до такої величезної кількості сала та грубих, дуже шкідливих, темних бобів. Кінецькінцем його шлунок перестав травити, і протягом кількох днів біль та роздратування, та ще й голод мало не звалили його з ніг. І аж тоді настав той радісний день, коли він міг їсти, наче ненажерлива тварина і з голодними, як у вовка, очима просити ще їжі.

Переясавши свою кладь через гирло Каньона, вони змінили свій план. Через Протоку дійшла звістка, що біля озера Ліндерман до останнього повирубувано всі придатні на човна дерева. Обидва брати з великими пилками та іншим знаряддям, з вовняними ковдрами й харчем на спинах вирушили вперед, покинувши решту клади на Кита й на дядька. Тепер Джон Беллю куховарив разом з Кітом. І обидва вони несли кладь пліч-о-пліч. Час минав, і на верхах випав перший сніг. Якщо зима застукала б по цей бік протоки, то довелося би сидіти тут цілий рік. Отож старий чоловік підставив свою залізну спину під стофунтову кладь. Кита це вразило, але, зціпивши зуби, він приладнав ремнями сто фунтів до своєї власної спini. Це було важко, але він уже трохи звик, і тіло його, втративши ніжність і жир, почало гартуватися та набувати м'язів. Він також спостерігав і робив висновки. Звернувши увагу на ремні, що їх носили індіанці на голові, він приладнав такі самі собі, як додаток до наплечних ремнів. Від цього полегшало, і він почав класти ще зверху легкі але громіздкі речі. Незабаром він міг вже йти, маючи сто фунтів на ремнях, а ще п'ятнадцять або двадцять лежало зверху чоклажі, спираючись йому на шию; сокиру або пару весел він тримав в одній руці, а в другій - вкладені один в один дорожні казанки.

Але тяготи їхньої праці все більшали. Шлях ставав нерівніший, пакунки якимось важчали. Що не день, гірська снігова смуга нижчала, спускалася до долу, а платня за переноску підскачила аж до шістдесяти центів за фунт. Від братів з того боку не доходило ні слова, дарма, що добре вони знали, що їм мусіли валити дерево та розпилювати його, щоб обшити човна.

Джон Беллю почав турбуватися. Перехопивши гурт індіанців, що поверталися від озера Ліндерман, він умовив їх взяти їхню кладь. Вони запросили-gridцять центів з фунта, щоб перенести це до верхів'я Чількута, і така ціна дуже вразила старого. Але як-ніяк, а ще залишилося щось із чотириста фунтів мішків з одежою та дорожнім

багажем. Вирядивши Кіта разом з індіанами, старий залишився щоб посувати все це наперед. На верхів'ї Чількута Кіт мав піджидати дядька, поволі посуваючи свою кладь, поки той дожене його, а дядько запевняв, що не дуже забариться зі своїми чотирма сотнями фунтів.

V.

Кіт волікся шляхом з своїми індіанами - носіями. Зважаючи на те, що не мав бути довгий перехід просто до верхів'я Чількута, його власний пакунок вжив тільки вісімдесят фунтів. Індіани важко переступали під своєю вагою, але це була хода швидша, за ту, якою він йшов. Він не почував уже свого звичайного остраху, а що до витривалости, то мало не рівняв себе до індіан.

Пройшовши чверть милі, йому захотілося відпочити, але індіани йшли вперед, і він ішов з ними нарівні. Пройшовши пів милі, він переконався, що неспроможний йти далі, але, зціпивши зуби, тримався свого місця, а доходячи кінця милі, дивувався, що ще живий. Тоді повіяло, як то кажуть, іншим вітром, і друга миля була легша від першої. Після третьої милі він був ледве живий; але напівпритомний від болю й утоми, він усе ж не нарікав. І тоді, коли він відчув, що мусить справді знепритомніти, прийшов одпочинок. Замість того, щоб сидіти в ремнях, як то був звичай у білих носіїв, індіани скидали їх з плеч і з голови і лежали цілком вигідно та спокійно, розмовляючи й палячи люльки. Минуло сповна пів години, поки вони знов рушили. На диво собі, Кіт почував себе свіжою людиною, і «довгі переходи та довгі відпочинки» зробилися його найновішим гаслом.

Верхів'я Чількута цілком опанувала його уяву, і часто доводилось йому дряпатися і ногами і руками. Але коли він досяг верхів'я в люту сніговицю, в товаристві своїх індіан, його таємна гордість була в тому, що, йдучи з ними, він ні разу не пристав і ні разу не нарікав. Бути таким, як індіани - ось яке було його нове палке стремління.

Коли він розплатився з індіанами, і вони собі пішли геть, запала грозова темрява. Він залишився сам на хребті гори, на тисячу футів вище смуги лісів. Мокрий по пояс, голодний та виснажений, він оддав би річний заробіток за вогонь та шклянку кави. Але натомість він з'їв шестеро холодних оладок і заховався у бранки не зовсім роз-

горнутого намета Коли він уже засинав, у голові промайнув спогад про Джона Беллю, і він зловтішно посміхнувся, уявляючи, як енергійно буде той перетягати свої чотириста фунтів на Чількут. Хоча самому йому залишалося тягти дві тисячі фунтів, але ж він знав, що доведеться тільки спускатися з гори.

Вранці, ще не відпочинувши гаразд від своєї праці та задубілий від морозу, він виліз з брезента, з'їв пару фунтів, невареного сала, прив'язав ремнями сто фунтів кладу і почав сходити скелястим шляхом. За кілька сот ярдів нижче шлях ішов через маленький льодовець і спускався до озера Кратера. Інші люди йшли також з кладом через цей льодовець. Весь цей день він переносив свої пакунки до верхнього краю льодівця, а що цей перехід був короткий, то він навантажував сто п'ятдесят фунтів за раз дивуючись, як це в нього вистаче сили носити такий тягар. За два долари він купив в індіана три морських сухарі, що скидалися більш на підметку, та кілька разів поснідав, щоразу до схочу наїдаючись сала. Намерзшись, немигий, у мокрій від поту одежі, він спав і другу ніч у брезенті.

Рано вранці він розіслав брезента на кризі, навантажив його трьома четвертинами тони і почав тягти. Коли поверхня льодівця стала сгрімкіша, його брезент пішов швидше і нарешті, випереджаючи, підбив його так, що він опинився зверху і разом із ним почав швидко котитися до низу.

Сотня носіїв, що зігнулися під своїми пакунками спинилися, стежачи за ним. А він верещав застереження усім, хто попадався йому назустріч, і всі швидко вступалися, даючи йому дорогу.

Внизу, на нижньому краї льодівця стояв маленький намет. Здавалося, що ніби той намет, підстрибуючи, несеться йому назустріч, - так швидко він більшав. Залишивши утоптану стежку - шлях носіїв, що ухилився ліворуч - Смок вривався в незайманий сніг. Це збило навколо нього морозну куряву, але загальмувало його швидкість. Він знову побачив намет тоді саме, як наскочив на нього, зніс скрепи на різках, вдарився в лицеу полу намету і вїхав у саму середину його, сидячи на брезенті, поміж своїх мішків з харчами. Намет загойдався наче п'яний, і в морозній парі Смок опинився віч навч із зляканою молодою жінкою, що сиділа на вовняних ковдрах, тією, що назвала його в Дайї «чечако».

- Бачите, як од мене курить? - запитав він весело.

Вона глянула незадоволено на нього.

- Кажіть мені тепер про чарівні килими - літуні, - провадив він.

- Чи не хочете ви зсунути цей мішок з моєї ноги? - спитала вона холодно.

Він подивився і швидко встав.

- Це не мішок. Це мій лікоть. Вибачте.

А проте ця інформація не збентежила її, а холодний тон звучав, як виклик.

- Треба ще дякувати вам, що не перекинули пічки, - сказала вона.

Він простежив за її поглядом і побачив залізну пічку та кавник, що коло нього поралася молода скво¹). Він втягнув у себе дух кави й озирнувся до дівчини.

- Я - чечачо, - сказав він.

Невдоволений вираз її обличчя казав йому, що для неї це й без того ясно, але він не журився.

- Я кинув мої заліза, це б то пістолі, - сказав він.

Тоді вона пізнала його, і очі її заблищали.

- Я ніколи не думала що ви дістанетеся аж сюди, - сказала вона.

Він знов пожадливо втяг повітря

- Як я люблю каву! - сказав він, звертаючись просто до неї. - Я дам вам мого мизинця - одріжте його, і я не скажу нічого. Я буду вашим рабом хоч рік, хоч другий, або скільки хочете часу, тільки дайте мені шклянку кави.

І за кавою він сказав їй своє ім'я та довідався, що її звать Джой Гастель. Він також дізнався, що вона здвгнв в цій країні. Вона народилася на торговельній стоянці на Грейт Слейв і ще дитиною перейшла з своїм батьком через Скелясті Гори та спустилася до Юкону. Тепер вона їздить з батьком, що затримався по справах у Сітлі, і підчас корабельної катастрофи, мало не загинув на нещасливому «Чантері», але приїхав назад до Пуджег Савнду на пароплаві, що його врятував.

Зважаючи на те, що вона сиділа ще в своїх ковдрах, він не загнував розмови і героїчно ухилившись від другої шклянки кави, витяг з її намета свою кладь і себе самого. Він також звідти викир кілька своїх спостережень, а саме: що мала вона гарне ім'я та гарні очі. Їй було не більш як двадцять, або двадцять два роки. Її батько певне був француз. Вона мала сильну волю та палку вдачу і здобула освіту де - інде, тільки не на кордоні.

VI.

Над одшліфованими кригою скелями, вище смуги лісів, шлях ішов навкруги озера Кратера та скелястим міжгір'ям, що вело до Щасливого Табору та перших миршавих сосен. Переноска важкої клади цим кружним шляхом взяла б кілька день надриваючої серце праці. На озері був парусний човен, що можна було найняти для перевозу. Досить було за дві години зробити два кінці, щоб перевезти Кіта і його кладь. Але у нього був брак грошей, а перевізник запрошив соряк доларів за тону.

- Ви здобули собі в цьому поганенькому човні золоту копальню, мій друже, - сказав Кіт перевізникові. - Чи не бажаєте ви мати ще й другу золоту копальню?

- Покажіть мені її, - була відповідь.

- Я продам вам її за ціну перевозки мого вантажу. Це ще не патентована ідея, і ви можете багато доскочити, як тільки я повідаю вам її. Ну, що, по руках?

Човняр згодився, і Кітові сподобався вираз його обличчя.

- Добре. Ви бачите цей льодовець? Візьміть мотику і працюйте нею. За один день ви можеге зробити добрячий жолоб зверху до низу. Тепер розумієте? Жолоб, що сполучить Чількут з озером Кратера. «Чількут - Кратер, транспортне товариство, з обмеженою запорукою». Ви можете брати п'ятдесят центів за сотню, мати сотню тон у день і нічого не робити, як тільки збирати гроші.

Двома годинами пізніше вантаж Кіта було перевезено за озеро, і він вигадав собі три дні. А коли Джон Беллю наздогнав його, він пройшов далеко наперед, у напрямку Глибокого озера, другого вулканичного басейна, повного льодівцевої води.

VII.

Останній перехід від Великого озера до озера Ліндерман простягся на три милі, і шлях, якщо це можна назвати шляхом, закручувався вгору по тисячофутовому хребті, падав униз, чіпляючись за слизькі скелі і перетинав широку багнисту просторинь. Джон Беллю почав умовляти Кіта, коли побачив, що той, oprіч ста фунтів, що підняв на ремні, перекинув ще п'ятдесятифунтовий мішок з борошном та уместив його зверху

- Ходімо, ви, диво витривалости, - відповів Кіт. - Ви забули вашу ведмедину та одну пару білизни.

Але Джон Беллю похитав головою.

- Я боюся, що роблюсь застарий, Кристофере.

- Вам тільки сорок вісім років. А хіба ви забули, що мій дід, сер, ваш батько, старий Ісаак Беллю, убив кулаком чоловіка, коли йому було шістдесят дев'ять років?

Джон Беллю скривився, але змовчав.

- Дядю, я хочу вам сказати щось важливе. Я ріс лордом Фаунтлеросем, але я можу тепер більше за вас носити та загнати вас у переходах. Можу також покласти вас на лопатки, або звалити ударом кулака.

Джон Беллю простяг свою руку й урочисто сказав:

- Кристофере, мій хлопче, я вірю, що можеш. Вірю, що ти можеш це зробити навіть з оцим пакунком на спині. Ти досяг цього, мій хлопче, хоча як це неймовірно.

Кіт робив свою кругову мандрівку останнього переходу чотири рази на день, себ - то він робив щоденно двадцять чотири милі, дряпаючись на гору, при чому дванадцять миль він зробив з поклажею в сто п'ятдесят фунтів. Він був стомлений, але пишався своєю витривалістю. Фізичний стан його був чудовий. Він їв і спав як не їв і не спав ніколи за життя свого, і коли наблизився кінець роботи, він мало не засумував.

Одна проблема хвилювала його. Він знав з досвіду, що може впасти з стофунтовим тягарем на спині і залишитися живим. Але він був певний, що як упаде з цими додатковими п'ятдесятьма фунтами на шиї, то скрутить собі в'язи. Кожну стежку через болото, що протоптували тисячі носіїв, швидко затягало знов, і вони без кінця му-сілі протоптувати собі нові стежки. І якраз підчас прокладання такої нової стежки, він розв'язав цю проблему зайвих п'ятдесяти фунтів.

М'яка багнюка піддалася під ним, він похитнувся й упав ниць. П'ятдесятифунтовий пакунок вдавив його обличчя в болото і скотився геть, не скрутивши йому в'язів. Зі стома фунтами, що залишилися у нього на спині, він зіпнувся на карачки. Але не просунувся далеко. Одна рука загрузла до плеча, і він ліг щокую в болото. Коли він витяг цю руку, загрузла друга. В такому стані було неможливо скинути ремні, а стофунтовий тягар на спині не давав йому встати. Спи-

раючись на руки і на коліна, загрузаючи то однією, то другою рукою, він напружився, щоб порачкувати до того місця, куди впав малий мішок з борошном, але знеслили себе, ні трохи не посунувшись наперед, і так витолочив травою вкриту поверхню, що маленька калюжа води почала утворюватися в небезпечній близькості біля його рота та носа.

Він спробував перекинутися на спину, на свій пакунок, але загруз обома руками по самі плечі і став почувати, що затопас. З надзвичайною терплячістю, він поволі витяг одну загрузлу руку, а тоді другу і сперся на них підборіддям. Тоді він почав кликати на поміч. Через деякий час він вчув звуки кроків, що чалапали по багноці позад його.

- Дайте мені руку, товаришу, - сказав він. - Або киньте мотузка чи щось інше.

Одповів йому жінчий голос, і він впізнав його.

- Якщо ви розпустите ремні, я зможу підвестися.

Стофунтова кладь чвакнула в багноку, і він поволі встав на ноги.

- Гарне станвище, - засміялася міс Гастель, побачивши його вкрите болотом обличчя.

- Нічого, - відповів він весело. - Це моя улюблена фізична вправа, щоб не дуже швидко рости. Спробуйте це колинебудь. Вона зміцнює грудні та спинні м'язи.

Він витер обличчя і рвачким рухом струснув бруд з своєї руки

- О! - закричала вона, пізнавши його. - Це ви, містер... ах містер Смок Беллю!

- Дякую красенько за вчасний порятунок і за це ім'я, - відповів він. - Я тепер двічі охрещений. Відтепер я буду завжди вимагати, щоб мене звали Смоком Беллю. Це сильне ім'я, і воно не без змісту.

Він помовчав, а тоді сказав з раптовою силою в голосі і виразі.

- Ви знаєте, що я збираюся зробити? Я вернусь у Сполучені Держави. Я одружуся. Я матиму багато дітей. І тоді, коли впаде вечірній сутінок, я зберу навколо себе своїх діток і оповідастиму їм про страждання й тяготи, що я перетерпів на Чількутському шляху. І якщо вони не заплачуть, кажу вам, якщо не заплачуть, то я з них шкіру сплужу.

VIII

Швидко настала арктична зима. Сніг укрити землю шаром у шість

цалів, і крига почала відкладатися на тихих ставках, дарма, що весь час віяв буйний вітер. Одного дня, над вечір, в перервах дужого вітру, Кіт та Джон Беллю допомагали братам вантажити човна, а потім стежили, як він поволі зникав на озері за сніговою запоною.

- Тепер переспати нічку, а рано вранці вирушати, - сказав Джон Беллю. - Якщо нас не захопить сніговиця на верхах, ми дістанемося до Дайї по завтрьому ввечері. А якщо нам пощастить захопити гароплава, ми будемо в Сан-Франціско через тиждень.

- Ви задоволені вашим подорожуванням? - спитав Кіт неухажно.

Їхній табір останньої ночі на озері Ліндерман уявляв з себе сумні покидьки. Всі потрібні речі, разом з наметом, забрали брати. Дрантивий брезент напрутий від вітру, лише почасті захищав їх від снігу. Вечерю вони варили просто на вогні, користуючись якимись двома побитими і непотрібними дорожніми посудинами. Все, що залишилося у них, це їхні зовняні ковдри та харчів на кілька день.

З того часу, як відіхав човен, Кіт зробився якийсь неухажний та стурбований. Дядько зауважив його стан, але з'ясував це тим, що скінчилася їхня важка праця. Тільки раз підчас вечері Кіт заговорив.

- Дядю, - сказав він неухажно, - після цього, я хочу, щоб ви мене звали Смоком. Я таки обкурився за цю подорож, чи не так?

П'ятьма хвилинами пізніше він зник у напрямку табору, де тулилися під своїми наметами шукачі золота, що ще переносилися або будували свої човни. Він проходив кілька годин, а коли, повернувшись, загорнувся у свої ковдри, то Джон Беллю вже спав.

У темряві буряного ранку Кіт виліз із ковдр, висушив на вогні панчохи, якими відігрівав свої замерзлі черевики, зварив каву та підсмажив сала. Це була мізерна їжа. Зараз по сніданку, вони згорнули свої ковдри. Коли Джон Беллю повернувся, щоб попростувати до Чількутського шляху, Кіт простяг йому руку.

- Бувайте здорові, дядю, - сказав він.

Джон Беллю глянув на нього і від несподіванки вилаявся.

- Не забувайте мого імення. Смок, - сказав Кіт.

- Але що ти збираєшся робити?

Кіт махнув рукою на північ, у напрямку озера, що хвидювалося від бурі.

- Чи варто вертатися назад, коли дістався так далеко? - спитав він.

- Між іншим, я розкуштував смак ведмедини, і вона мені сподобалась. Я їду далі.

- Ти знесилений, - заперечував Джон Беллю. - Ти не маєш нічого.
- Я знайшов роботу. Дивіться на вашого небожа Кристофера Смока Беллю! Він має роботу! Він слуга джельтмена. Він має роботу на сто п'ятдесят доларів на місяць на хазяйських харчах. Він вирушає до Давсону з двома денді та другим слугою джельтмена за походного кухаря, човняра та найголовнішого попихача. А О'Гара і Хвіля хай проваляться до пекла. Еуйте!

Джон Беллю був зовсім ошелешений і спромігся лише пробурмотіти:

- Не розуміє нічого сінько.

- Кажуть, що в Юконському басейні багато ведмедів, - сказав Кіт. - У мене тільки одна пара білизни, так ось я ще піду, пошукаю ведмеди. Оце й усе!

ВЕДМЕДИНА.

I.

Смок Беллю йшов вздовж берега, хитаючись від поривів дужого вітру, що віяв майже ненастанно. В сірому світанку шестеро човнів навантажували дорогоцінною п'якляжею, перенесеною через Чількут. Це були незграбні, саморобні човни, сколочені так-сяк людьми, що ніколи до того не будували човнів, з дощок, що їх вони напилляли з зелених хвойних дерев. Одяг човен, уже навантажений, саме вирушав, і Кіт спинився, щоб подивитися.

Вітер, що був ходовим на озері, тут віяв просто на берег, гонячи брудні хвилі на млину. Люди, що мали виїхати човном, бродили по воді у високих гумових чобтях, підштовхуючи човна на глибін. Вони мусіли заходжуватися біля цього аж двічі. Поки вони влізли до човна і взяли за гребки, їх винесло назад на берег. Кіт помітив, що бризки води на боках човна швидко беруться кригою. Третя спроба була трохи вдаліша. Останні два чоловіки, що влізли в човна, були мокрі по пояс, але човен зрушив з місця. Вони незграбно налягли на важкі весла і почали повагом віддалятися від берега. Тоді вони приладнали вітрило, зроблене з вовняних ковдр, але порив вітру нап'яв його і в третє кинув їх назад на берег, що вже замерзав.

Кіт посміхнувся сам собі й пішов далі. Це було те саме, чого і він мусів братися, бо у своїй новій ролі слуги джельтмена мав вирушати таким човном цього самого дня.

Люди всюди працювали і працювали з завзяттям. Ось-ось уже насувалась неминуча зима, й ніхто не був певний, чи пощастить йому перебраться через великий ланцюг озер, до того, як вони замерзнуть. Проте, коли Кіт дістався до намету п.п. Спрега та Стайна, там не було ще руху.

Біля вогню під захистом брезенту сидів на карачках куций товстий чоловік та палив цигарку з темного паперу.

- Здорові, - сказав він. - Це ви новий слуга містера Спрега?

Кіт ствердив це. Він зауважив, що той якось особливо підкреслив слова містер та слуга, і був певний, що він при цьому застерігаючи моргнув куточком ока.

- Гарзд. А я слуга містера Стайна, - сказав він. - Я маю п'ять футів та два цілі зросту, і моє ім'я Шорті, Джек Шорті. Іноді ще мене зовуть Джоні на Місті.

Кіт подав йому руку.

- Виросли на ведмедині? - спитав він.

-Безумовно, - була відповідь. - Хоч мою першою їжою було буйволяче молоко, оскільки я можу пригадати. Сідайте та попоїжте трохи. Пани ще сплять.

Кіт, дарма що вже снідав, сів під брезента та почав залюбки снідати вдруге. Важка праця протягом кількох тижнів дала йому вовчий шлунок та вовчий апетит. Він міг їсти все та в усякій кількості, не думаючи про те, чи справиться з цим його шлунок. На його думку Шорті був балакучий, але песиміст. Він одержав від нього відомості про господарів та зловісні віщування що до експедиції. То має Стенді Спрег був гірський інженер та син мільйонера. Лікар Адольф Стайн був також син заможного батька. І через своїх батьків обидва мали підтримку синдиката в Клондайському підприємстві.

- О, у них стільки грошей, що вони певне, їх самі роблять, - оповідав Шорті. - Коли вони висіли на берег у Дайї, ціна за переноску була сімдесят центів, але не вистачало індіан. Там була партія зі Східнього Орегона, - справжні шукачі золота. Їм пощастило найняти гурт індіан по сімдесят центів. Індіани вже навантажились трьома тисячами фунтів поклажі, коли прийшли Спрег та Стайн. Вони запропонували вісімдесят центів, дев'яносто, а тоді по доляру за фунт. Індіани порушили угоду і взяли їхню поклажу. Спрег і

Стайн прибули сюди, хоч це й коштувало їм три тисячі, а орегонці ще десь там на березі. Вони не виберуться звідси до наступного року.

О, вони справжні пройдисвіти, ваш та мій господарі. Коли їм що перешкоджає, вони сіплять грішми і ніколи не зв'язують на почуття інших людей. Що вони зробили, коли дісталися озера Ліндерман? Теслі допіру поклали останню дошку на човна, що його вони за шість сотень умовилися зробити для партії з Фріско. Спрег і Стайн всучили їм тисячу, і вони порушили умову. Це дуже добрий чоловік, але його здобуто, обшахравши інших людей. Ті доставили всю свою поклажу сюди, але у них нема човна, і тут вони застрянуть аж до того року.

Пийте ще другу чашку кави! Майте на увазі, що я не поїхав би з ними, якби не мав такого божевільного бажання дістатися до Клондайку. Вони несправедливі. Вони могли б зняти кріп з дверей будинку де є жалоба, якби це було їм потрібно для їхніх справ. Підписали ви умову?

Кіт похитав головою.

- Тоді я шкодую вас, товаришу. В країні бракує харчів. Вони виставлять вас, як тільки доберуться до Давсона. Там люди цієї зими помиратимуть з голоду.

- Вони погодились... - Почав Кіт.

- На словах, - коротко відрубав Шорті - Ви тільки поогворять з ними, це й усе. Ну, якось то буде. А як ваше ім'я товаришу?

- Зовіть мене Смоком, - сказав Кіт.

- Гаразд, Смок. Попаритесь ви з нашою словесною умовою. Це показує, чого треба від них сподіватися. Вони можуть тільки розкидати гроші або вилежуватись у ліжку, але працювати вони незугарні. Нам треба було навантажити все та годину тому виїхати. Це добра робота для нас з вами. Дуже швидко ви почувете, як вони гукатимуть, щоб їм дати каву до ліжка, подумайте тільки! Та ще дорослі люди. Чи вмієте ви човном плавати? Я чабан та шукач золота, але на воді, нічого не тямлю, а вони й поготів. Так отож, чи вмієте ви плавати?

- Побачите, - відповів Кіт, тулячись ближче до брезенту, бо сніг закрутився дужче. - Я не їздив човном з тої пори, як ще був хлопчиком. Але я гадаю, що ми можемо цього навчитися.

Край брезенту зірвався, і за комір Шорті посипався сніг.

- О, ми зможемо навчитися. звичайно, - гробубонів він незадово-

лено. - Чому ні? І дитина зможе навчитися. Але ми сьогодні, певне, не вирушимо.

Було вісім годин, коли з намету хтось гукнув, щоб йому дали кави, а коло дев'ятої з'явилися обидва хазяїни.

- Ну - сказав Спрег, одгодований, рожеволлиций молодий чоловік років на двадцять п'ять - час вирушати, Шорті. Ви, та... тут він запитуючи глянув на Кита, - Я не цілком запам'ятав ваше ім'я вчора ввечері.

- Смок.

- Добре, Шорті, ви та містер Смок краще починайте навантажувати човна.

- Кажіть просто: Смок, викиньте містера, - зауважив Кіт.

Спрег злегка хитнув головою і погяг вздовж наметів разом з лікарем Стайном, струнким, блідим молодим чоловіком.

Шорті глянув досить виразно на свого товариша.

Над півтори тони вантажу, а вони не хочуть і пальцем поворушити. Ви самі бачили!

- Я гадаю, це тому, що нам платять, щоб ми робили цю роботу, - відповів Кіт весело. - Але ми з цим упорасмося самі.

Перенести три тисячі фунтів на плечах за сотню ярдів було завдання не легке, а коли робити це в завірюху, загрузаючи у снігу, у важких гумових чоботях, то це знесилое вкрай. Де того треба було ще зняти намета та спакувати дрібне дорожнє причандалля. Тоді почали вантажити. В міру того, як човен осідав, його відштовхували все далі та далі, збільшуючи просторінь яку мали перебродити. До двох годин упорались, і Кіт, не зважаючи на два сніданки, так охляв від голоду та втоми, що у нього тремтіли коліна.

Шорті, що був у такому самому стані, ниніпорив за їжею по казанках та мисках і нарашті витяг великого горщика з застиглими вареними бобами та великими шматками сала. У них була тільки одна ложка з довгим держаком, і вони почали по черзі запускати її в горщик. Кіт почував, що за все своє життя ніколи так не смакував їжі, як оце тепер.

- Боже милостивий, - мурмотів він плямкаючи. - Я ніколи не знав, що таке злетити, поки не попав у цю годорож.

Спрег і Стайн надійшли тоді саме, як Смок і Шорті лише напівскінчили цю приємну рзвагу.

- Чому ви затримуетесь? - незадоволено спитав Спрег. - Хіба ви не збираєтесь вирушати?

Шорті задушив ложку в горщик, а тоді передав її Кітові. Ні один не відповів, поки не спорожнили горщика та не вишкребли дна.

- Звичайно, ми не були без діла, відповів Шорті, обтираючи рота рукою. - Ми зовсім не були без діла. І звичайно, вам нема чого їсти. Це, справді, неухважність з мого боку.

- Так, так, - швидко сказав Стайн - Ми попоїли в одному з наметів, у наших товаришів.

- Я так і думав, - пробубонів Шорті.

- Але тепер ви вже скінчили, і будемо вирушати, сказав Спрег.

- Ондечки човен, - відповів Шорті. - Він уже навантажений. Тепер, як саме ви думаєте вирушати?

- Треба сісти до човна та відштовхнути його від берега. Ходімо. Вони перебрели, і господарі сіли до човна, тоді як Кіт та Шорті почали його відштовхувати. Коли хвилі вже досягли краю їхніх чобіт, вони теж повлазили до човна. Але ті двос не наготували весел, і човна викинуло на берег. Це з величезною затратою енергії пророблювалось разів шість.

Шорті сів безнадійно на шкафут, взяв тютюну на жуйку та почав дивитись в просторінь, тоді як Кіт виливав воду з човна, а двос господарів обмінювалися неласкавими увагами.

- Коли ви виконуватимете мої накази, я зсуну човна, - сказав нарешті Спрег.

Спробу було зроблено, але він змок по пояс, поки встиг залізити до човна.

Треба отаборитись та розкласти вогнище, - сказав Спрег, коли човна знов викинуло на берег. - Я змерз.

- Не бійтеся змокрити, глузливо сказав Стайн. - Інші люди вихали сьогодні мокріші за нас. Тепер ще я спробую човна спустити на воду.

Але він теж змок і, клацаючи від холоду зубами сказав, що треба розкласти багаття

- Вас тільки трошки покропило, - мстиво відповів Спрег, теж цокотячи зубами. - Рушаймо вперед!

- Шорті, витягніть мою торбу з одежою та розкладіть багаття, - звелів Стайн.

- Не робіть цього, - гукнув Спрег.

Шорті поглянув то на одного, то на другого, одхаркувався але не рухався.

- Він служить мені і - я гадаю - мусить коритися моїм наказам, - зауважив Стайн. - Шорті, беріть цей мішок на берег.

Шорті скорився. Спрег сидів у човні, тремтячи від холоду. Кіт, не одержуючи ніяких наказів, не робив нічого, радіючи відпочинкові.

- Човен сам по собі не зніметься з мілини, - промрукав Кіт.

- В чому річ? - сердито буркнув до нього Спрег.

- Я розмовляю сам з собою. Це моя звичка, - відповів він.

Його господар суворо глянув на нього. Він посердився ще кілька хвилин, а тоді поступився.

- Витягніть, Смок, мого мішка, - звелів він, - і допоможіть розкласти багаття. Ми не вирушимо тепер до ранку.

II

Другого дня так само віяв вітер. Озеро Ліндерман було ніщо інше, як вузька гірська розколина, повна води. Вітер з гір крізь цю розколину віяв не рівно: часом дужими поривами, часом стихаючи до звичайної сили вітру.

- Якщо ви дасте мені керувати, то гадаю, що мені пощастить одштовхнути човна, - сказав Кіт, коли всі налагодились вирушати.

- А ви розумієтеся на цьому? - запитав його Стайн.

- Побачите, - відповів Кіт і мовчки сів.

Вперше за життя своє він працював за гроші, але добре затамив собі дисципліну. Слухняно та жваво він брав участь у загальних даремних спробах знятися з берега.

- А як ви думаєте зробити це? - задихано і жалібно, промовив Спрег.

- Сядьте та чекайте спокійно, поки вітер на хвилинку ущухне, а тоді гребіть з усієї сили.

Хоч як проста була ця думка, але він перший її висловив. Спочатку добре налягли на весла, а тоді прип'яли ковдру до щогли замість вітрила і попливли по озеру. Стайн та Спрег одразу повеселишали. Шорті, в супереч своєму хроничному песимізму, був завжди веселий, а Кіт був занадто зацікавлений, щоб почувати себе незадоволеним. Спрег ледве витримав з чверть години біля стерна, а тоді глянув благаючи на Кіта, і той замінив його.

- У мене від напруження дуже потюпились руки, - пробубонів Спрег, виправдуючись.

- Мабуть ви ніколи не їли ведмедини? - запитав співчутливо Кіт.

- Що, до біса, хочете ви цим сказати?

- О, нічого. Мені просто цікаво було знати.

Але за спиною свого господаря Кіт помітив задоволену посмішку Шорті. Той добре зрозумів, що він хотів сказати.

Керуючи вздовж Озера Ліндерман, Кіт виявив стільки спритності, що двоє молодих людей, які мали багато грошей, але гидували працею, призначили йому бути керманичем. Шорті був не менше задоволений і з охотою взявся кувоварити, залишивши роботу при човні Кітові.

Між озерами Ліндерман і Бенет був волок. Легко навантажений човен переїхав крізь малецький але бурхливий струмінь, що сполучав озера, і тут Кіт багато чого навчився. Але коли довелося переносити вантаж, Стайн і Спрег десь зникли, і їхні люди згаали два дні часу та тяжко натрудили собі спину, переносючи цей вантаж. І багато було таких днів у їхній подорожі, що Кіт та Шорті працювали до знесиля, тоді як їхні господарі нічого не робили та вимагали ще всіляких послуг собі.

Але сувора північна зима вже наближалася, а вони затримувалися через безліч причин, що їх можна було дуже легко усунути. Коло Вітряного Рукава Стайнові заманулося взяти у Кіта стерно, та не пройшло й години, як вітер і хвилі викинули човна на берег. Вони загубили тут два дні, лагодячи човна, а коли в день од'їзду зійшли на берег, то на кормі й прові було вугіллям написано, великими літерами: «Чечако».

Кіт посміхнувся, думаючи що це неприємне йому слово дуже до речі тут

- А як же! - сказав Шорті, коли Стайн почав його обвинувачувати. - Я, що правда, вмю читати та писати, знаю, що «чечако» значить мазунчик, але моя освіта не настільки велика, щоб я умів написати таке важке слово, як це.

Обидва господарі гнівно дивилися на Кіта, розлютовані цією образою, але той не сказав, що ввечері Шорті прохав його написати це слово.

Це так само вразило їх, як і ваша ведмедина, - запевняв його Шорті пізніш.

Кіт засміявся. Раз-у-раз більшала в нього свідомість своєї власної сили, а разом з тим і відраза до обох господарів. Це була не злість, а швидче огида. Він зрозумів, що таке смак ведмедина, і

цей смак сподобався йому. Але вони вчили його, як саме не треба їсти тої ведмедини. Думкою він дякував богам, що не був такий, як вони. Від почуття огиди до них він перейшов до почуття зневаги. Те, що вони уникали роботи, менш обурювало його, ніж їхня цілковита нездатність до праці. Десь у ньому старий Ісаак Беллю та решта всіх загартованих Беллю залишили, певне частку своєї доброї вдачі.

- Шорті, - сказав він одного разу, коли, як звичайно, затрималися перед від'їздом. - Я ладен шарахнути їх веслом по голові та поховати тут у річці.

- Я також, - згодився Шорті. - Вони не м'ясоїди. Вони рибоїди, і від них, певне, риба смердить.

III.

Вони прибули до порогів. Перший був Бокс Каньйон, а кілька миль нижче - Білий Кінь. Бокс Каньйон мав дуже влучну назву. Це справді була скриня-настка. Трапивши туди, тобі залишався тільки один шлях: -пройти до кінця. З обох боків сторчма стояли скелясті стіни. Річка тут дуже вужчала і ревла та шумувала в похмурих суточках. В божевільному стремлінні вперед вода посередині виростала в хребет на вісім футів вищий ніж біля скелястих берегів. Поверх цього хребта йшов пінявий гребінь, а навколо ненастанно клекотіли і перекочувалися хвилі. Каньйон - це було страшне місце. Смерть брала податок від шукачів золота, що пропливали тут.

Приставши до берега, де вже було десятків зо два човнів, Кіт та його супутники пішли вперед роздивитися. Вони дійшли до самого краю скелі і глянули вниз у вир. Спрег, тремтячи, відскочив назад.

- Боже мій! - гукнув він. - Плавець не має тут жодної надії врятуватися!

Шорті підштовхнув Кіта ліктем і в півголоса сказав:

- Ач, аж в п'ятках йому похолонуло. Б'юся об заклад, що вони не зважуться.

Кіт ледве чув. З самого початку подорожі він вивчав незрозумілу упертість та жорстокість природи. І це видовище, що було внизу, мби викликало його на бій.

- Ми мусимо взяти цей хребет, - сказав він.

- Коли нам пощастить, ми досягнемо берега

- І ніколи не дізнаємося, як саме вбило нас, - сказав Шорті.

- Ви, Смоу, вмiєте плавати?

- Я волів би не вміти, коли з нами, що трапляється тут.

- І я так думаю, - похмуро сказав чоловік, що стояв біля них і дивився вниз на Каньйон. - Я б хотів бути вже на тому боці.

- А я не хотів би втратити нагоду переправитись через нього, - сказав Кіт.

Він говорив щиро, але у нього була думка підбадьорити чоловіка. Він повернувся, щоб іти до човна.

Ви хочете переправитися? - запитав чоловік.

Кіт ствердив.

Я хотів би мати стільки сміливости, - признався той. - Я стою тут кілька годин. Що більше я дивлюсь, то більше бере мене страх. Я не вмію поводитися з човном, а зі мною тільки мій небіж, зовсім молодий хлопець, та моя дружина. Коли вам пощастить переправитись, то чи не згодиться ви перевести і мого човна?

Кіт глянув на Шорті, але той не квапився відповідати.

- З ним дружина, - нагадав йому Кіт. І він не помилився в цій людині.

- Справді, - погодився Шорті. - Я про це саме думав. Я бачу, є причини, що змушують мене згодитись.

Знов вони повернулися йти, але Спрег і Стайн навіть не поворухнулися.

Щасливо, Смоку! - обізвався до нього Спрег. Що до мене, то я... - тут він завагався, - я залишуся тут і буду стежити за вами.

- Нам на човна треба трьох. Двоє на веслах, а один на стерні, - швидко відповів Кіт.

Спрег глянув на Стайна.

- Хай мене чортяка вхопить, коли я поїду, - відповів цей пан. - Коли ви не боїтеся стояти тут та дивитися, то й я не боюсь.

- Хто ж боїться? - шпарко запитав Спрег.

Стайн відповів у такому ж тоні, і їхні двоє слуг залишили їх, як вони саме почали сваритися.

- Ми можемо обійтися й без них, - сказав Кіт. - Ви будете веслувати, а я за стерничого. Все, що нам треба робити, це - держати просто. Коли ми вирушимо, ви за ревом хвиль не почувете мого голосу. Отже держіть просто наперед.

Вони погнали човна просто на середину, в саму бистрину потоку. З Каньйону доходив рев, що зростав раз-у-раз. Біля входу у вузьку протоку річка текла рівно, як лите скло. Коли похмурі стіни Каньйону наблизились до них, Шорті взяв тютюну на жуйку й занурив свої весла.

Човен стрибнув на перші гребні хребта, і враз їх оглушив дикий рев води, що тисячоголовою луною відбивався серед вузьких стін.. Еризки та піна заливали їм рота. Часами Кіт не бачив свого товариша на прові. Це була справа двох хвилин, і за дві хвилини вони три чверті милі проїхали по водяному хребті, щасливо вибралися і пристали до берега.

Шорті звільнив свого рота від тютюнового соку, що його він забув раніш виплюнути, і заговорив.

- Це була ведмедина, радів він, - справжня ведмедина. Ну, Смок, чи ж ми не жваві хлопці? Між нами кажучи, до того, поки ми виїхали, я був найнікчемнішим з-поміж боягузів по цей бік Скелястих Гір. А тепер я з'їв ведмедини. Ходімо та переженемо цього другого човна.

Ідучи назад, вони на півдорозі зустріли своїх господарів, що стежили за ними з гори.

- Ось ідуть рибоїди, сказав Шорті. - Держись за вітром.

IV.

Так вони перегнали чужого човна. Власника його, як виявилось, звали Бреком. Кіт та Шорті зустріли його дружину, струнку жінку, що більше скидалася на дівчину. Сльози вдячності набігли їй на блакитні очі. Брек хотів дати Кітові п'ятдесят доларів, а тоді, як той відмовився, хотів їх всучити Шорті.

- Чоловіче, - відповів цей. Я прийшов у цю країну, щоб видобувати гроші з землі, а не брати їх від товаришів.

Брек понишпорив у своєму човні і витяг звідти велику оплетену пляшку віскі. Шорті простяг був до неї руку, але раптом спинився і похитав головою.

- Там буде ще отой проклятущий Білий Кінь, і кажуть, що він гірший від Скрині. Я гадаю, що мені не варто прикладатися зараз до чарки.

Кількома милями нижче вони вийшли на берег, і всі четверо пішли подивитися на течію. Річка мала тут гряди порогів і від скелястого рифа збочувала до правого берега. Вся маса води випиралась кри-

вою течією в вузький прохід, страшенно прискорюючи свою швидкість і скидаючись до гори величезними біло-пінявими хвилями. Це була страшна Грива Білого Коня, і тут смерть брала ще тяжчий податок, ніж у Каньйоні. З одного боку Гриви крутився чорторий, а з протилежного знов був величезний вир, і вже після них ішла сама Грива.

- Тут буде гірше, ніж у Скрині, - зауважив Шорті.

Поки вони дивилися біля порогів з'явився човен. Це був великий човен, сповна тридцяти футів завдовжки, наванажений кількома тонами поклажі, і керувало ним аж шестеро. Ще не допливши гриви, він почав пірнати та підстрибувати на хвилях, часом зовсім ховаючись за піною та бризками.

Шорті скося глянув на Кита і сказав.

- Човен уже здорово стрибас, а ще не зазнав найгіршого. Вони підняли весла. Човен виринув. Боже! Він пропав. Ні, ось знов вирисує

Човен, хоч який великий, але зовсім ховався за водяним пилом, що вставав поміж хребтами хвиль. Через мить, на самій середині Гриви, човен скинувся на гребінь, і Кит дуже здивувався, коли побачив усе дно його. Човен ніби повис в повітрі, люди сиділи нерухомо на своїх місцях, усі, за винятком, одного, що стояв біля стерна. Тоді човен пірнув між двох хвиль і знову зник з очей. Тричі він то виринав, то ховався за хвилями, і ті, що на березі були, побачили, як, спливаючи з гриви, човен провою вривався у вир. Стерничий даремно налягав усією своєю вагою на стерно. Він не зміг подужати течії, і човна закрутило.

Тричі обкрутився човен і кожного разу так близько до скелі, де стояв Кит та Шорті, що вони могли б стрибнути туди. Стерничий, людина з невеличкою рудуватою борідкою; махнув їм рукою. З чорторя можна було впливти тільки Гривою, і він узняв навкосо до верхнього її краю. Бсячись, певно, щоб їх не втягло у вир, стерничий не досить швидко вирівняв хід і коли він зробив це, - то було вже запізно. Поперемінно, то піднімаючись у повітря, то ховаючись у хвилях, човен вривався у гриву. Його схопило й протягло крізь чорторий до протилежного берега річки. Футів на сто нижче почали випливати скриньки та тюки. Тоді показалося дно човна та в різних місцях, голови шістьох чоловіків. Двом пощастило вилізти на берег нижче, інших затягло на глиб, і кінець-кінцем усе зникло, поховане у швидкому потоці за поворотом.

Запала довга мовчанка. Перший заговорив Шорті.

- Ходімо, - сказав він. - Спробуємо і собі перевезтися. У мене все захолене в середині, якщо я довше залишуся тут.

Обкуримось трохи, - посміхнувся до нього Кіт.

- І ви виправдаєте ваше ім'я, - сказав Шорті і повернувся до своїх господарів. Ходімо, - сказав він.

Мабуть, за шумом води вони не почули.

Шорті та Кіт снігом почувалали назад до порогів і одв'язали човна. У Кіта було два почуття: одне таке, як і в його товариша, а друге, це свідомість, що старий Ісаак Беллю та решта всіх інших Беллю робили те саме, коли мандрували на Заході. А що вони робили, те й він може зробити. Обидва почуття штовхали його уперед. Це була ведмедина, і він знав, як ніколи ще, що тільки дужі люди можуть їсти таку ведмедину.

- Держи на самий верх гребня! - гукнув йому Шорті, набиваючи рота тютюном, коли човна підхопило швидким потоком порогів.

Кіт хитнув головою і, щосили, усією вагою наліг на стерно, керуючи човна на бистрину.

Кількома хвилинами пізніше вони лежали знесилені на березі, геть аж за Білим Конем. Шорті виплюнув з рота тютюнову жуйку і стиснув Кітові руку.

- Ведмедина, ведмедина, -- співав він. - Ми їли її сиру. Ми їли її живу!

На горі, на березі вони зустріли Брека. Його жінка стояла трохи осторонь. Кіт стиснув йому руку.

- Я боюся, що з вашим човном не зробиш цього, сказав він. Він менший за нашого і трохи хиткий.

Чоловік витяг пачку грошей.

- Я дам кожному з вас по сотні, якщо ви проведете човна.

Кіт глянув на бурхливу Гриву Білого Коня. Насувався довгий сірий присмерок. Похолоднішало, і краєвид одягся блідою похмурістю.

- Не в тому річ, - сказав Шорті. Нам не треба ваших грошей. Ніколи ми їх не візьмемо. Але мій товариш розуміється на човнах і коли він каже, що ваш не надійний, то він знає, що каже.

Кіт ствердив це і випадково глянув на місця Брек. Йі очі були звернені прямо на нього і дивилися так благаюче, як ніколи ще не дивилися на нього жіночі очі. Шорті простежив його погляд і побачив те саме, що й він. Вони глянули один на одного, зникло візми.

але не сказали ні слова. Під впливом однакового почуття вони кивнули один одному і повернули на шлях, що провадив туди, де починались пороги. Вони не зробили ще й ста кроків, як зустріли Стайна й Спрега, що сходили вниз.

- Куди ви йдете? - спитав останній.
 - Провести цього човна, - відказав Шорті.
 - Ви не поведете його. Вже темніє і треба отаборитись.
 - З ним його дружина, - сказав Шорті.
 - Це його власна справа, - зауважив Стайн.
 - А також моя і Смокова, - відповів Шорті.
 - Я забронюю вам, - сказав Спрег гостро.
- Смок, якщо ви зробите ще один крок, я звільню вас.

- І я вас теж, Шорті, - додав Стайн.

- І чорта зробите без нас, - сказав Шорті. - Як ви доведете до Давсону вашого проклятучого човна? А хто вам буде подавати каву у постіль та робити манікюр для нігтів? Ходім, Смок. Вони поборяться звільнити нас. До того ж ми склали умову. Якщо вони звільнять нас, то мають видавати нам харч всю зиму.

Тільки вони сіли до Брекового човна й одіпхнулися від берега на бурхливу воду, як хвилі, почали заливати за борт. Це були невеликі хвилі, але вони віщували те, що мало бути. Шорті, кинувши іронічний погляд, узяв свою невідмінну жуйку тютюну, і Кітові серце залила тепла хвиля любови до цього чоловіка, що не вмів плавати, але й не пас задніх.

Пороги наближались, і вже почали летіти бризки. В темному присмерку Кіт ледве бачив Гриву та криву течію потоку, що скажено вирувала в ній. Скерувавши просто на цей кривий потік, він зрадів, коли човен потрапив якраз не середину Гриви. Потім, коли човен почало кидати то вгору то вниз, та заливати водою, він тільки всім тягарем своїм налягав на стерно та мав тільки одне бажання, щоб його оце зараз побачив дядько. Вони вийшли з порогів задихані, наскрізь мокрі, майже з повним човном води. Найлегша поклажа плавала за бортом. Кілька певних ударів весла, і Шорті скерував човна у тиху течію, а там він м'яко врився у берег. З гори на них дивилася місцеві Врек, і по її обличчю струмилися сльози.

- Ви, хлопці, таки мусите взяти гроші, - гукнув до них Врек.

Шорті встав, але підсковзнувся і сів у воду, човен зачерпнув провою і знов став рівно.

- До ста чортів гроші! - гукнув Шорті. - Несіть віскі. Тепер, коли все пройшло, у мене залякли ноги. Мабуть, я застудився.

V.

Вранці, як і звичайно, вони були поміж останніх, що виїздили човном. Брек не мав досвіду, як керувати човном і мав тільки дружину та небожа за помішників, а проте зняв свого намета, навантажив човна та вирушив з першим проблеском світла. Але Спрег та Стайн не квапились. Вони ніби й не розуміли, що ось-ось можуть стукнути морози. Вони удавали хворих, затримувалися та ставилися з недовір'ям до роботи Кіта та Шорті.

- Я цілком згубив мою повагу до Бога, гобачивши, що він міг створити оцих двох виродків у людській подобі, - в такий спосіб висловив якось Шорті свою огиду.

- А ви зате справжня людина, щоб там не було, усміхнувся Кіт до нього. І це примушує мене поважати Бога, коли я дивлюся на вас...

- Він справді зробив з мене щось? - намагався Шорті заховати свою ніяковість від цієї похвали.

Шлях водою перетинав Озеро Ле Барж. Там не було бистрини, що допомагала б їм пливати, і через усю цю просторінь в сорок миль завдовжки вони мали посуватися на веслах, хіба що, може, знявся б ходовий вітер. Але пора ходових вітрів уже минула, і лютий північний вітер віяв їм напроти, піднімаючи на озері хвилі, що проти них було майже неможливо гребти. В додаток до цього почав падати сніг. Вода бралася кригою на веслах, і один чоловік мусів весь час зчищати її сокирою. Примушені взятися за весла, Спрег та Стайн явно байдикували. Кіт навчився всім тягарем налягати на гребки, але він зауважив, що його господарі тільки удавали, що гребуть з усієї сили, а насправді лише черкали веслами по воді.

Через три години Спрег покинув гребти і сказав, що треба повернутися назад, до гирла річки та отаборитися там. Стайн підтримав його, і пропало кілька миль, що на них покладено було стільки праці. На другий та на третій день була та сама даремна праця. В гирлі річки зібралася ціла флотилія з-понад двох сотень човнів, що ненастанно прибували з Білого Коня. Щодня їх прибувало сорок чи п'ятдесят, і лише два або три пробивалися до північно-західнього берега озера і не верталися назад. Тепер крига почала вже відкладатися тонкими смугами. Неминуче мала стати вода.

- Ми могли б ще проскочити, якби вони були хоч трохи витри-
валіші, - сказав Кіт до Шорті, коли вони третього дня увечері су-
шили біля вогню свої мокасини. Ми проскочили б і сьогодні, якби
вони не вернулися назад. Година, дві праці і ми дісталися б до цього
західнього берега. Вони наче діти.

- Справді, згодився Шорті. Він повернув свої мокасини ближче
до вогню і хвилину подумав. Слухайте, Смок. До Давсона ще сотні
миль. Якщо ми не хочемо замерзнути тут, ми мусимо щось учинити.
Що ви скажете?

Кіт ливився на нього і чекав.

- Ми мусимо загнuzдати цих двох дітей, - пояснив Шорті. Вони
вміють тільки коверзувати та розкидати гроші, але вони, як ви ка-
жете, справжні діти. Коли ми хочемо дістатися до Давсону, то му-
симо потурбуватися про цю поклажу.

Вони глянули один на одного.

Це так, сказав Кіт і на знак згоди стиснув йому руку.

Вранці, ще задовго до світанку, Шорті почав гукати.

- Вилазьте! - заревів він. - Виходьте, ви, сплюхи! Ось ваша ка-
ва! Ковтайте її швидче! Ми збираємось вирушати!

Хоч Стайн і Спрег бурчали та нарікали, але силоміць були зму-
шені рушити в дорогу двома годинами раніше, ніж звикли. Вітер
подужчав, і за корогкий час обличчя чоловіків вкрились намороз-
зою, а весла обважніли від криги. Три години вони важко працюва-
ли, а потім і четверту годину, один на стерні, один збивав кригу, а
двоє на веслах Північно-західній берег маячів все ближче та
ближче. Вітер віяв все дужче, і нарешті Спрег кинув своє весло
здає, мовляв, позицію. Шорті підскочив до нього, хоч його відпочи-
нок тільки почався.

- Рубайте кригу, - сказав він, передаючи йому сокиру.

- Яка з цього користь? - проскиглив той. - Ми нічого не вдіємо.
Ми вернемося назад.

- Ми йдемо вперед, сказав Шорті. Рубайте кригу. А коли почу-
ватимете себе краще, то змінете мене.

Після тяжкої надлюдської праці вони наблизилися до берега.
Але берег був високій, скелястий. Хвилі билися і шумували, і ні-
куди було пристати.

- Я ж вам казав, - простогнав Спрег.

- Нічого ви там не казали, - відповів Шорті.

- Вертаймося назад!

- Ніхто не відповів. Кіт погнав човна в озеро від неприступного берега. Часом вони псувались не більше, як на фут, а часом двох або трьох помахів весла було не досить, щоб удержати їх на одному місці. Кіт намагався підбадьорити двох легкодухих. Він доводив, що човни, які добилися до цього берега, ніколи не верталися назад. Бін казав, що певне вони знаходили пристанвище десь вище. Вони попрацювали ще годину - другу.

Якщо ви, хлопці, увіллете у ваші весла хоч частину тієї кави що ви вижлуктили у ліжку, то ми доїдемо, - підбадьорював їх Шорті. - Річ у тому, що ви і працюєте, але нічого у вас не виходить. Через кілька хвилин Спрег кинув своє весло.

- Мені край прийшов, - сказав він, і в його голосі брехали сльози.

- Так само, як усім нам, - відповів Кіт і ладен був плакати або замордувати когось, так він виснажився. Але ж ми працюємо.

- Ми вернемося назад. Повертайте човна.

- Шорті, коли він не хоче гребти, то візьміть у нього весло, - звелів Кіт.

- Справді, - відповів той. - Він може рубати кригу.

Але Спрег відмовився передати весло. Стайн перестав веслувати, і човна погнало вітром назад.

- Повертайте, Смоку, - звелів Спрег.

Але Кіт, що ніколи за своє життя не вилаяв жодного чоловіка, здивувався сам собі.

- Швидче я вас у пеклі побачу, - відповів він. - Беріть весло і гребіть.

Бувають хвилини цілковитого знесилення, коли люди гублять всі свої культурні звички, і така хвилина надійшла. Кожний з них дійшов краю. Спрег скинув рукавиці, витяг пістоля та наставив його на стерничого. Тут для Кіта був новий досвід. Ніколи ніхто не наставляв на нього зброї. І він тепер сам диву давався, що це не зробило на нього ніякого враження. Ніби це була найзвичайніша у світі річ.

- Якщо ви не захочете вашої зброї, я відніму її у вас і наб'ю вас нею.

- Якщо ви не повернете човна, я застрелю вас, - загрожував Спрег.

Тоді встряв Шорті. Він кинув рубати кригу і став позад Спрега.

- А ну вистреліть, - сказав Шорті, замахуючись сокирою. - Мені так і кортигь розхряпати вам голову! Ну, починайте ганцювати!

- Але ж це заколот! - сказав Стайн. - Ви наймалися, щоб горитися нашим наказам.

Шорті повернувся до нього.

- О, вам теж дістанеться, як тільки я справлюсь із вашим товаришем. Ви, свиня паршива, падлюка ви!

- Спрег, - сказав Кіт. - Я даю вам не більше, як тридцять секунд, щоб заховати цю зброю та взяти весла.

Спрег завагався засміявся коротким гістеричним сміхом, заховав пістоля й наліг на весла.

Дві години вони цаль за цалем, прокладали собі шлях повз скелі, де шумували хвилі. Кіт уже боявся, чи не помилився він. І коли він уже майже ладен був повернутися назад, вони підпливли до вузької протоки, не більш, як двадцять футів завширшки; вона вела у закритий рейд, де найдужчий вітер ледве борознив поверхню. Це була гавань, до якої трапляли човни, що вирушили раніше. Вони злізли на похилий берег, а обоє господарі, знесилені, лежали в човні: Кіт і Шорті нап'яли намста, розклали багаття та почали куховарити.

- Як, Шорті? Паршива свиня, падлюка? - запитав Кіт.

- Хай мене чорти візьмуть, як я що пам'ятаю, - відповів той. Але він такий саме й є.

На ніч вітер затих і зробилося холодно та ясно. Чашка кави, поставлена на холод, щоб прохолонула, через кілька хвилин взялася кригою в півцаля завтовшки. О восьмій годині, коли Спрег і Стайн уже загорнулися в свої ковдри і знесилені спали, Кіт вернувся з оглядин човна.

- Великий мороз, Шорті, - сповістив він. - Вже вся затока взялася кригою.

- А що ви збираєтеся робити?

- Є тільки один вихід. Озеро, звичайно, замерзне насамперед. Бистринь річки ще може продержатися кілька день. Тепер кожний човен, що затримається завтра в озері Де Барж, залишиться тут до наступного року.

- Ви гадаєте, що ми повинні вирушити сьогодні ввечері? Зараз? Кіт притакивав.

- Вилазьте, ви, сплюхи! Була відповідь Шорті, що перейшла в реві, коли він почав розв'язувати зав'язки намета.

Обос прокинулись, стогнучи від болю в натружених м'язах та від того, що їх, потомлених, так невчасно розбудили від міцного сну.

- Котра година? Запитав Стайн.

- Пів на дев'яту.

- Ще темно, зауважив той.

Шорті потяг пару мотузків, і намет почав хилитися.

- Це не ранок, сказав він. Це ще вечір. Ходімо. Озеро замерзає.

Ми повинні його перепливати.

Стайн сів. Його обличчя скривилось і стало лютим.

- Хай замерзає. Ми не збираємося рушати.

- Добре, - сказав Шорті. Тоді ми поїдемо вашим човном.

- Ви найнялися...

- Провести вас до Давсона, - сказав Шорті. - Ми це й робимо.

Хіба ні?

Він закінчив тим, що зняв половину намета.

Вони проклали собі шлях серед тонкої криги маленької гавані та вийшли в озеро, де вода, вкрита шерехом, по кожному помасі бралася кригою на веслах. Незабаром вода почала скидатися на кашу, заважаючи рухові весел, і, навіть капаючи, замерзала в повітрі. Згодом поверхня озера почала братися кригою, і човен посувався повільніше та повільніше.

Коли Кіт потім згадував цю ніч, то тільки ледве міг зв'язати до купи уривки якогось кошмара. Дивуючись, він себе питав, які ж тоді муки мусіли перетерпіти Стайн і Спрег. У нього залишилося вражіння, ніби він робив нестерпучі, надлюдські зусилля, змагаючися з лютим морозом, і це ніби тривало тисячу років, а то й більш...

Ранок застав їх на місці. Стайн нарікав на відморожені пальці, Спрег на ніс, а Кітові біль у щоках та в носі казали, що й його зачепило. З кожним проблиском світла вони могли бачити далі, і так далеко, наскільки сягало око, вся поверхня вкрита була кригою. Води ніде не було. На сотню ярдів далі був північний берег озера. Шорті запевняв, що це вільна від криги річка, та що він бачить воду. Тільки він та Кіт мали ще силу працювати, і вони, веслами розбивали кригу та посували човна наперед. Коли вже зникли рештки сил, вони вибилися на швидку течію. Одного погляду назад було досить, щоб побачити, що кілька човнів, які пробивалися всю ніч, безнадійно замерзли. Тоді човна підхопила прудка течія, що текла з швидкістю шести миль на годину.

VI.

День - у - день пливели вони вниз швидкою річкою, і день - у - день крига від берегів йшла далі до середини. Коли вони отабо-рювалися на ніч, то прорубували в кризі ополонку, куди ставили човна, і перенесли свій табір на сотню футів від берега. Вранці вони рубали кригу, що намерзала за ніч біля човна і пускали його на течію. Шорті приладнав залізну пічку в човні, і Спрег та Стайн довгими годинами подорожі грілися біля неї. Вони скорилися, не давали більше наказів, і єдине їхнє бажання було дістатися Давсона. Шорті, невтомний та веселий, дарма що песиміст, часто спі-бав перші чотири рядки пісні, що від неї він пам'ятав тільки по-чаток. Що холодніше ставало, то частіше він спібав:

Немов ті аргонавти давні,
Ми покидаємо нову Еладу,
Тум - тум, тум - тум; тум - тум, тум - тум,
І вруно золоте для нас принада.

Минаючи гирла Гуталінки та Великого і малого Лососів, вони побачили, що течія несе шерех до Юкону. Він збирався навколс човна та змерзався, так що вночі вони мусли обрубувати кригу. Вранці човна знов пустили за течією.

Останню ніч на березі вони провели між гирлами Білої та Стюартової річок, а вранці побачили, що Юкон з пів милі завширшки, весь білий від криги тече між облямованих кригою берегів. Шорті кляв всесвіт менш весело ніж звичайно і поглядав на Кіта.

- Наш човен цього року останнім прибуде до Давсона, - сказав Кіт.

- Алеж води немає, Смок!

- Тоді ми попливемо по кризі. Вперед!

Спрега та Стайна втягли до човна, мало зважаючи на їхні кволі протести. Протягом пів години Кіт та Шорті скирами прорубували собі шлях у швидкому, але повному шереху струмені. Коли їм пощастило визволитися від берегового льоду, човна затерли пливучі крижини; насунувши на нього, вони відірвали половину шкафта і трохи пошкодили його. Тоді вони вибились на течю коло нижнього кінця коліна, і їх понесло до правого берега. Вони проте далі вибились на середину. Течією вже йшов не шерех, а велика крига. Поміж великими крижинами йшов і шерех, але він на очах змерзався. Відштовхуючись веслами від криги, часом вилазючи на кригу, щоб просунути наперед човна, вони через годину досягли середини.

Річка почала ставати. Крижина примерзла до крижини, кінець - кімцем човен опинився в центрі великої крижини, що мала сім-десять п'ять футів у діаметрі. Іноді їх несло боком, іноді кормою, наперед, часом крижина кололася на окремі крижини, але ці останні, стиснуті тою масою, що сунула далі, швидко знову змерзалися. Час минав, а Шорті палив пічку, варив їжу та співав свою бойову пісню.

Надійшла ніч, і після важкого зусилля, вони облишили думку провести човна до берега і в темряві безпорадно посувалися наперед.

- А що, як ми проминемо Давсон? - спитав Шорті.

- Тоді вернемося назад, відповів Кіт, якщо нас не зітре на макуху.

Небо було ясне. Вгорі блимали зорі, при їхнім холоднім мерехтінні вони бачили, як з обох боків невиразно маячили окреслення гір. Біля одинадцятої години, знизу дійшов приглушений рипучий шум. Їхня швидкість почала меншати, навколо крижини нагромаджувалися та ламалися. Річка ставала. Одна крижина стала руба, перекинулася через їхню крижину та знесла геть половину човна. Човен не затонув, бо їхня власна крижина тримала його, але на мить у нурті майнула перед очима темна вода, не далі як за фут від човна. Потім весь рух спинився. Через пів години вся річка зірвалася, та почала сунути. Це тривало з годину, поки вона знову не стала. Ще раз вона посунула з скаженим гуркотом.

Тоді вони побачили вогні на березі і коли опинилися вривень з ними, Юкон скорився і річка стала на шість місяців.

На березі Давсона цікаві, що зібралися подивитися, як стає річка, почули з темряви бойову пісню Шорті:

Немов ті аргонавти давні,
Ми покидаємо нову Еладу,
Тум - тум, тум - тум; тум - тум,
І вруно золоте для нас принада.

VII.

Три дні працювали Кіт та Шорті, переносючи півтори тони вантажу з середини річки до дерев'яної хати на пагорку, що її купили Стайн та Спрег, і звідки було видно Давсон. Коли скінчили працю, і впав вечірній сутінок, Спрег покликав до себе в теплу хату Кіта. За дверима термометер показував шістдесят п'ять ступнів холоду.

- Вам, Смок, ще не вийшов місяць, але ось маєте гроші сповна. Бувайте!..

- А як з умовою? - запитав Кіт. - Ви ж знаєте, що тут голод. Людина не може дістати роботи навіть у копальнях, коли не має власних харчів. Ви домовилися...

- Я не знаю жадних умов, - урвав його Спрег. - Чи не так, Стайне? Ми домовилися на щомісячну платню. Ось вам гроші. Розпишіть-ся, що одержали.

Кіт стиснув кулаки, і кров йому кинулась до обличчя. Обидва відскочили від нього. Ще ніколи з ним не трапилося, щоб він, розсердившись, когось ударив; він почував у собі досить сил, щоб стерти на порох цього Спрега, і тому саме не зважився руки піднести.

Шорті, побачивши його хвилювання, вставив своє слово.

- Слухайте, Смок. Я не хочу мандрувати далі з таким барахлом, як оце. Саме тут я хочу одкараскатись від них. Ми з вами будемо триматися разом. Розумієте? Тепер беріть ваші ковдри та чимчикуйте до Елькорна. Чекайте там на мене. Я поражуюся, заберу, що мені належить та віддам, що належить їм. Я на воді не воюю, але тепер вочуваючи під ногами твердий ґрунт, я хочу зняти куряву...

Через пів години Шорті з'явився до Елькорна. Глянувши на його закриті руки та на щок з обдертою шкірою, зразу було видно, що він віддав. Стайнові та Спрегові те, що їм належало.

- Якби ви оце могли глянути, що робиться в їхній хаті, - оновідав він, - коли вони стояли біля шинквасу. - Там такий рейвах! Вони, б'юся об заклад, за тиждень не висунуть носа на вулицю. А оце все, що належить вам та мені. Харчі коштують півтора доляри фунт, і кажуть, що на посаду приймають тільки на своїх харчак. Оленина продається по два доляри за фунт, але її немає. Ми заробили досить грошей, щоб мати на місяць харчів та набоїв. Ми рушимо на Клондайк, у глиб країни. Як нема оленів, то будемо жити з індіанами. Але якщо за шість тижнів ми не здобудемо п'ять тисяч фунтів м'яса, то я... я ладен повернутися та повинитися перед нашими господарями. По руках?

Вони міцно стиснули один одному руку, але тут Кіт нерішуче сказав:

- Я нічого не тямлю, що до полювання.

Шорті відняв свою шклянку.

- Але ви любите ведмедину, і я навчу вас.

ПОХІД НА СКВО - КРІК

I.

Через два місяці Смок Беллю та Шорті вернулися з полювання на оленів і знов були в Давсоні, у сальоні Елькорна. Полювання було щасливе, м'ясо вони доставили до Давсону та продали по два з половиною долляри за фунт. Тепер у них було три тисячі доларів золотим піском та добра запряжка собак. Їм дуже пощастило. Не вважаючи на те, що шукачі золага загнали дичину в гори, на сотню миль, а то й далі, їм на половині цього віддалення пощастило спійкати чотирьох оленів та забити їх в узькому межигір'ї.

Це були олені, що відбилися від стада і мисливцям справді дуже пощастило, бо того самого дня чотири голодні індіанські родини, стаборившись біля них, розповідали, що на протязі трьох днів не бачили жадної дичини. Вимінявши за частину м'яса собак, що з голоду мало не здихали, та підгодувавши їх тиждень, Смок та Шорті запрягли тварин і почали тягти решту м'яса на голодний Давсонівський ринок.

Тепер завданням двох людей було обернути свій золотий пісок на харчі. Біжуча ціна на борошно та боби була півтора долляра за фунт, але важко було знайти продавців. Давсон конав з голоду. Сотні людей з грошима, але без їжі, збиралися залишати країну. Багато спустилося річкою вниз, коли вже вона починала замерзати, але ще більше з дуже малим запасом харчу пішли за шістьсот миль по кризі до Дайї.

Смок зустрів Шорті в теплому сальоні і побачив, що цей аж сяє від радощів

- Життя не має вартости без віскі та солодкого, - привітав його Шорті, знімаючи шматочки криги з вусів, що саме почали розмерзатися, та кидаючи їх з тріскотом додола. - І я допру здобув вісімнадцять фунтів солодощів. Продавель запросив тільки по три долляри за фунт. А як вам повелосся?

Я теж не байдикував, - відповів Смок з гордістю. - Я купив п'ятдесят фунтів борошна. А чоловік з Адам Кріка казав, що завтра продасть мені ще п'ятдесят фунтів.

- Оце так. Ми проживемо, поки піде річка. А знаєте, Смок, у нас добрячі собаки. Скупувач собак пропонував мені по двісті за кожну з них. Я сказав йому, хай не моститься. Вони були б ще кращими, якби мали досить м'яса. Але ж м'ясо дорожче від зернової їжі, що фунт її коштує два з половиною долляри. Ходімо, вип'ємо Треба покропити ці вісімнадцять фунтів солодкого.

Через кілька хвилин, коли вони одважували золотий пісок за віскі, він щось згадав.

- Я зовсім забув за цього чоловіка, що зустрів у Тіволі. Він дістав зіпсованого сала і продає його по півтора долляра за фунт. Ми можемо годувати ним собак та ощадити шоразу по долляру. Бувайте.

- Бувайте, - відповів Смок. - Я теж піду незабаром.

Тільки Шорті залишив своє місце, як, розчинивши подвійні двері, увійшов одягнений у хутра чоловік. Обличчя його засяяло, коли він побачив Смока. Смок пізнав у ньому Брека, чоловіка, що йому він провів човна через пороги Бокс - Каньон та Білий Кінь

- Я чув, що ви у місті, - швидко промовив Брек по привітанні - Я з пів години шукав вас. Вийдемо на вулицю, я хочу побалакати з вами.

Смок з жалем глянув на червону, розжарену пічку.

- А тут не можна?

- Ні, справа дуже важлива. Ходім на вулицю.

Тільки вони вийшли, Смок зняв рукавицю, запалив сірничка і глянув на термометер, що висів за дверима. Він знов швидко одяг рукавицю, бо мороз аж опік йому руку. Над їхніми головами дугою галало північне сяйво, а з Давсона чути було сумне виття тисячі величезних, схожих на вовків, собак.

- Скільки показує? - запитав Брек.

- Шістдесят під нулем. - Кіт спробував плюнути, і слина замерзла в повітрі. Але термометер падає весь час. Годину назад було всього п'ятдесят два. І не згадуйте, щоб кудись подорожувати.

- За це я й хотів з вами побалакати, - прошепотів Брек, обережно оглядаючись, щоб хто інший не почув. - Ви знаєте Сквс - Крік, западині по той бік Юкону, тридцять миль угору?

- Там нічого робити, - відповів Смок. - Там шукали перед кількома роками.

- Так було з усіма багатими на золото місцями. Слухайте це скарб. Тільки від восьми до тридцяти футів вглиб. Не буде ні од-

ної ділянки, що дала б менше, як пів мільйона. Це велика таємниця. Двоє чи троє найкращих моїх товаришів повідали мені її. Я так і сказав своїй дружині, що я спочатку скажу вам, а тоді вже піду. Поки бувайте. Мій пакунок захований на березі. Річ в тому, що коли вони сказали мені, я обіцяв їм не вирушити, поки весь Давсон не засне. Ви знаєте, що буде, коли побачать, що ви лаштуєтесь до походу? Беріть вашого товариша та йдіть. Ви можете взяти четверту або п'яту заявку від Дісковері. Не забудьте: Скво - Крік. Це буде третя річка, коли проминете Свед - Крік.

II.

Коли Смок зайшов до маленької хати на пагорку за Давсоном, він почув знайомий важкий віддих.

- Я сплю, - промурмотів Шорті, коли Смок потряс його за плече. - Я не на нічній варті, - була його друга заувага, коли рука, що його будила, зробилася настирливішою. - Зверніться до власника бару.

- Одягайтеся швидче, - сказав Смок. - Нам треба зробити дві заявки.

Шорті сів і почав лягати, але Смок затулив йому рукою рота.

Цитуйте! Засперіг Смок - Відкрито розсипи. Не розбудіть тільки сусід. Давсон саме спить.

- А як же! Кажіть мені. Ніхто не розказує нікому про відкриття, звичайно ні. Але чи не дивно, що всі завжди зустрічаються на одному шляху?

- Скво - Крік, - прошепотів Смок. Це певна справа. Мені сказав Брек. І зовсім неглибоко. Золого лежить майже під травюю. Вперед! Візьмемо пару легких клунків і ходимо.

Очі Шорті заплющилися, і він знов заснув. Але через мент з нього злетіли ковдри.

- Якщо ви не хочете, я йду сам, - сказав Смок.

Шорті згорнув ковдри і почав одягатися.

- Собак візьмемо з собою? - спитав він.

- Ні. Шлях на річку певне не втоптаний, і ми зможемо швидче йти без них.

- Тоді я дам їм їсти, щоб вистачило поки ми повернемося. Візьміть трохи березової кори та свічку.

Шорті відчинив двері, щоб довідатись, який мороз, і вернувся, щоб одягти навушники та рукавиці.

Через п'ять хвилин він вернувся, завзято розтираючи собі носа.

- Смоку, я рішуче проти того, щоб робити цю подорож. На дворі холодніше, ніж у пеклі за тисячу років до того, як розклали там перше багаття. До того сьогодні п'ятниця і тринадцяте число, та й взагалі, скидається на те, що ми йдемо шукати торішнього снігу.

З маленькими дорожніми клунками за плечима, вони вийшли з дверей і почали сходити з пагорка. Заграва північного саява погасла. Тільки зорі миготіли в морозному повітрі, і при цьому мерехтливому світлі двоє людей прокладали собі шлях. Шорті на повороті дороги попав у глибокий сніг і почав клясти цей день, тиждень, місяць та рік.

- А чи не можна тихше? - забуркотів Смок. - Покиньте свій календар. А то розбудите весь Давсон, і всі підуть за нами.

- А як же! Бачите світ у тій хаті? А в цій? А он, чуєте, двері рипнули? О, певне, Давсон спить. А чого вони світять? Мабуть, ховають своїх покійників. Вони не збираються в дорогу, присягаюся життям, що ні.

Тимчасом вони досягли підніжжя пагорку і наблизились до Давсона. Оні засвітилися в хатах, двері застукали, а позаду чути було хід багатьох мокасин по твердо втопаному снігу. Знову Шорті забалакав.

- Таї до дідька ж тут людей провожають небіжчиків.

Вони проминули чоловіка, що стояв біля стежки і кликав стурбовано приглушеним голосом:

- Чарлі, поворушись!

- Бачите, Смоку, цей клунок у нього на спині? Цвинтар певне дуже далеко, коли вони беруть з собою ковдри.

Коли вони досягли головної вулиці, сотня людей тяглася низкою за ними, а поки вони відшукали при невиразному світлі зір шлях, що спускався на берег річки, вони почули, що прибуває сила люду. Шорті підслизнувся і з височини тридцяти футів упав у м'який сніг. Смок слідом за ним налетів на нього саме тоді, як він вставав на рівні ноги.

- Я знайшов це перший, - пробурмотів він, скидаючи рукавиці, щоб струсити з них сніг. Ще через хвилину вони дико випряпувалися з купи тіл, що попадали слідом за ними. З того часу, як ударили морози, крига зсунулася на цьому місці, і окремі уламки її, розкидані в безладді, вкриті були снігом. Кілька разів упавши, Смок

втяг свою свічку та запалив її. Ті, що йшли позаду, радісно привітали це. У безвітряній тиші вона горіла ясно, і він міг швидше йти.

- Це справжній похід, - сказав Шорті, - або, може, всі вони сновиди?

- Але ми на чолі походу, як би там не було, - відповів Смок.

- О, я не знаю. Можливо, це світляки спереду. Мабуть це все світляки, і цей, і он той. Подивіться на них. Вірте мені, що там справжній потік людей спереду.

Вони пройшли мило по уламках криги до західного берега Юкона, і свічки освітлювали їм виткий шлях. А позад їх, на високому березі, з якого вони зійшли, було далеко більше свічок.

- Слухайте, Смоку, це не похід, а повинь якась. Їх мусить бути попереду нас з тисячу осіб, та ще позаду тисяч з десять. Тепер послухайтеся людини, що годиться зам у дядьки. Мої поради завжди до речі. З цього походу нічого путнього не вийде. Давайте вернемося назад та заляжемо спати.

- Краще б вам берегти свій дух, якщо не хочете відставати, - відповів похмуро Смок.

- Оьва! У мене купі ноги, але як я приналяжу на них, то, не надриваючи м'язів, зажену всіх, що отут на кризі.

І Смок знав, що той каже правду, бо давнє вже спостеріг феноменальну витривалість свого товариша, що до ходьби.

- Я все затримувався, щоб дати вам трохи переваги, - під'южував його Смок.

- А я все наступаю вам на п'ятки. Коли ви не можете йти швидше, пустіть мене наперед і держіться.

Смок надав ходи і швидко наздогнав найближчий гурт людей.

- Піддайте пари, Смоку, - підгонив його Шорті. - Переженемо цих непохованих мертвяків. Це їм не похорон. Беріть вола за роги, як це ви колись робили.

Смок нарахував вісім чоловіків та двох жінок у цьому гурті, а раніш, ніж вони проклали шлях через прибережну кригу, вони проминули другий гурт, де було двадцятєро. За кілька футів від західного берега шлях ухилився на південь, переходячи з брилуватої криги на лід, рівний, як скло. Крига подекуди була захована під кількома футами снігу. По ньому слалася вузькою смугою стежка для санок, втоптана тільки на два фути завширшки. Збоку ноги загрузали в сніг по коліна, а то й глибше. Шукачі золота, яких вони

маздогнали, не хотіли уступатися з шляху та пускати їх наперед, і частенько Смок та Шорті звертали в глибокий сніг і з величезним зусиллям, поринаючи в ньому, перегонили їх.

Шорті був похмурий та непереможний. Коли хто з шукачів золота лаявся, що його переганяли, він відповідав так само.

- Та куди ви квапигесь? - запитав один з них.

- А ви куди? - відповів він. - Вчора після полудня всі шукачі рушили з Індіанської річки і випередять вас. Вони не залишать ні одної заявки.

- А чого ж ви квапитеся, коли так?

- Хто? Я? Та я не шукач золота. Я працюю для уряду. Я по офіційних справах. Я маю ревізувати Скво - Крик.

А іншому, що гукнув йому: - Куди, Куций? Невже теж робити заявку? - Шорті відповів:

- Я? Це ж я знайшов Скво - Крик. Оце саме повертаюся, сповістивши про це. Треба, щоб клятві чечако не дістали моїх заявок.

Пересічно учасники походу робили по три з половиною милі за годину. Смок та Шорті робили по чотири з половиною, хоча іноді прискорювали ходу й робили більше.

- Я маю намір зовсім загнати вас, Шорті, - під'южував його Смок.

- Овва! Я, як приналяжу на ноги, то у вас і п'ятки повилазять з мокасин. Але це ні до чого. От що у мене крутиться в голові. Заявка має п'ятсот футів. Їх буде десять на милю. Попереду нас є вже тисяча людей, а річка не має навіть сотні миль завдовжки. Дехто, безперечно, схопить облизня, а тому збиває бучу, як ми з вами.

Раніш, ніж одповісти, Смок несподіваемо наддав ходу і залишив Шорті ступнів на шість позад себе.

- Якби ви берегли дух та не відставали, то ми перегнали б декого з цієї тисячі, - сказав він.

- Хто? Я? Якби ви уступилися з дороги, я показав би вам, як треба ходити.

Смок засміявся і знов наддав ходи. Вся пригода набула іншого вигляду. В його голові все крутилися слова божевільного філософа: « переоцінка цінностей ». Справді, він був менше зацікавлений в тому, щоб знайти багатства, ніж у тому, щоб перемогти Шорті. Після всього, він прийшов до висновку, що не виграш цікавий у грі, а сама гра. Розум, м'язи, - всі життєві сили були викликані на

змагання з цим Шорті, людиною, що ніколи не розгорнула книжки та не могла б відрізнити опери від кеквока, або епосу від ребусу.

- Шорті, я маю намір загнати вас на смерть. У мене відмінилися всі клітинки мого тіла з того часу, як я трапив до Дайї. Мої м'язи тугі, як мотузки, міцні та гнучкі, як змії. Кілька місяців тому я радий був би написати про себе такі слова, але ще не міг тоді написати таке за себе. Я мусів пережити це з початку, а коли я пережив це, нема потреби писати. Тепер я справді міцний, витривалий чоловік, і ніхто з горян не може зачепити мене, без того, щоб не одержати здачі. Ідїть наперед та побігайте з пів години. Лютуйте, скільки хочете, а я таки буду перший. Поскачете в мене цих пів години.

- Оваа, - весело засміявся Шорті. - Не суньтєся попереду батька в пекло, а краще уступітьєся з дороги і дєзвольтє вашому батьковї показати, як ходять.

Кожний з них по черзі йшов пів години спереду. Вони більше не розмовляли. Рух зогрівав їх, хоч дихання замерзло у них на обличчях, від уст до підборіддя. Мороз був такий лютий, що вони майже без перестанку рукавицями терли собі носи та щоки. Коли вони хоч на кілька хвилин давали спочинок рукам, то їхні обличчя так дубіли від морозу, що тільки надзвичайно міцне розтирання відновляло циркуляцію крові.

Часто вони думали, що йдуть уже на чолі походу, але завжди наздоганяли ще більшу кількість людей, що вирушили раніше. Траплялося, що окремі гуртки людей намагалися йти поруч з ними, але через яку мильо - дві приставали і зникали в темряві позаду їх.

- Ми ходили всю зиму, - зауважив Шорті, - а всі ці роззяви, що розм'якли, вилежуючись по своїх хатах, гадають, що можуть йти врівень з нами. Якби вони були з іншої глини зліплені, то це була б інша справа. Бо тільки зліплені з іншої глини можуть справді ходити.

Якось Смок запалив сірника та глянув на годинника. Він більше не робив цього, бо мороз так куснув його за оголену руку, що пройшло пів години, поки він знов став відчувати, що у нього є рука.

- Чотири години, - сказав він, коли знов натяг рукавиці, - а ми вже випередили чоловік з триста.

- Триста тридцять вісім, - поправив Шорті.

- Я рахував. Уступітьєся з дороги, чоловіче. Дайте пройти тому, хто вмїє ходити.

З цими останніми словами він звернувся до чоловіка, так явно знесиленого, що він спотикаючись на кожному кроці, заступав шлях. Окрім цього вони зустріли ще тільки одного, бо вже наздоганяли передній гурт. Згодом лише вони довідались, яка то страшна була ніч: знесилені люди сідали на шляху, щоб більше не вставати. Семеро замерзло на смерть, а багатьом, що вижили, довелося відрізати пальці на ногах, руках та цілі ступні у шпиталях Давсона. Ніч походу на Скво-Крік була найхолоднішою за весь рік. На світанку спиртовий термометр у Давсоні показував сімдесят ступнів під шмелем. Люди, що брали участь у поході, за невеликим винятком, недавно прибули до цієї країни і не звикли до таких морозів.

Другого чоловіка, що теж дійшов уже краю, вони знайшли хвилин на п'ять пізніше. освітленого промінням північного сльйва, що йшло від обрїю до zenіту. Він сидів на крижині обіч шляху.

- Вставайте, сестричко Мері, - весело привітав його Шорті. - Треба рухатись. Як сидітимете тут, то й замерзнете.

Чоловік не відповів, і вони спинилися, щоб довідатися, в чому річ.

- Твердий, як кошуба, - був вердикт Шорті.

- Якщо ви штовхнете його, він розсипеться.

- Подивимось, чи він дише, - сказав Смок і знявши рукавиці, він крізь хутра та вовняну одежу намагався наляпати серце чоловіка.

Шорті підняв один наушник і нахилився до замерзлих уст.

- Серце теж не б'ється, - додав Смок.

Він одяг рукавицю та почав шпарко бити руками з хвилину, а тоді знов виставив руку на мороз, щоб запалити сірничка. Це був старий чоловік; без сумніву, мертвий. Сірничок запалився, і на мить вони побачили довгу, сиву, вкриту кригою бороду, білі від морозу щоки та заплющені очі з віями, що змерзлися до купи. Тоді сірничок погас.

- Ходімо, - сказав Шорті, розтираючи вухо.

- Ми нічого не можемо зробити для старого бідолахи. А я одморозив собі вухо. Тепер уся відморожена шкіра злізе, і болітиме з тиждень.

Пізніш на кілька хвилин, коли на небі запалала сумга північного сльйва, вони побачили на кризі за чверть миль поперед себе дві жостаті. Далі, на цілу милю не було видно нікого ніяк.

- Вони йдуть на самому чолі, - сказав Смок, коли знов настала темрява. - Ходім, дождемо їх.

Через пів години, все ще не наздогнавши двох, що йшли по переду, Шорті почав бігти.

- Якщо ми й доженемо їх, то ні за що не переженем, - сказав він, важко дихаючи. - Боже мій, як вони йдуть! Можу битися об заклад, що вони не чечакі. Вони зліплені з доброї глини, можете бути певні.

Смок був першим, коли вони нарашті наздогнали їх, і він був радий, що міг легко йти вслід за ними. Майже зразу у нього виникло почуття, що постать, яка ближче до нього, - жінка. Чому виникло це почуття, він не міг собі з'ясувати. Закутана в хутра темна постать була така, як і всяка інша постать, але він відчув у ній щось знайоме. Він почекав, поки знов спалахне північне сяйво, і при світлі його побачив маленькі ніжки, озуті в мокасини. Але він побачив більше - ходу. І він пізнав, без сумніву, що ходу, яку, раз побачивши, ніколи не забуде.

- Вона добре йде, - хрипко прошепотів Шорті. - Б'юсь об заклад, що це індіанка.

- Здорові були, міс Гастель, - привітався Смок.

- Здорові були, - відповіла вона, повернувши голову і швидко глянувши на нього. - Дуже темно, і я не бачу. Хто ви будете?

- Смок.

Вона засміялася в морозне повітря, і він був певний, що це найкращий сміх, який йому доводилось чути.

- І ви вже одружилися і маєте ту кількість дітей, що казали мені якось? - І раніш, ніж він відповів, запитала: - Як багато чечаків іде позад нас?

- Я, гадаю, що кілька тисяч. Ми проминули біля трьохсот. І вони не витрачали даремно часу.

- Стара пісня, - сказала вона гірко. - Ті що недавно з'явилися сюди, забирають найкращі місця, а ті, що живуть тут здавна, що здобули і утворили цю країну та страждали в ній, не маючи нічого. Це ж давні мешканці знайшли Скво-Крік. Як ця чутка розповсюдилася - ця таємниця. Вони сповістили мешканців з Лев'ячого Моря, але це ще за десять миль далі Давсону, і коли вони прибудуть, то побачуть, що до самого обрію все посіли оті чечакі з Давсона. Це не справедливо, це не гаразд, що доля так глузує.

- Це, справді, негаразд, - сказав співчутливо Смок. - Але хай мене повісять, коли я знаю, як цьому запобігти. Хто перший, тому кращий шматок. Ви ж це знаєте.

- Мені хотілося б учинити щось, - палко звернулася вона до нього.
- Я б воліла, щоб вони всі позамерзали на шляху, або щоб з ними трапилося нещастя якесь, поки прийдуть першими ті, що з Лев'ячого Моря.

- Ви справді накличете на нас якесь лихо, - засміявся він.

- Не в тім річ, - сказала вона швидко. - Я знаю все населення Лев'ячого Моря, кожного з окрема, і це справжні люди. Вони голодували в цій країні за старих часів і, наче велетні, працювали коло її розвитку. Я пережила тяжкі часи на Койокуки разом з ними, коли ще була маленькою дівчинкою. Я пережила з ними голод на Бирч-Крік і голод на Форті Майл. Вони герої і заслуговують нагороди, а тут тисячі смаркачів, що не вміють навіть, як слід, забити стовпів, пруть за милі попереду них. А тепер вибачте за мою промову. Я мушу берегти дух, бо не знаю, коли ви з рештою інших переженете мене та тата.

Більше не було розмови між Джой та Смоком з годину, або щось коло того, хоч він помітив, що вона тихенько про щось розмовляє з батьком.

- Я їх знаю, - сказав Шорті Смокові. - Це старий Луїс Гастель справжній шукач золота. А це певне, його дочка. Він прибув до цієї країни так давно, що ніхто не може пригадати, та привіз з собою дівчинку, що була немовлям. Він та Бітлз були товаришами, і вони пустили першого катера до Койокука.

- Я, гадаю, нам нема потреби випереджати їх, - сказав Смок. - Ми на чолі походу, і нас тільки четверо.

Шорті погодився, і друга година проминула в мовчанні; вони швидко посувалися наперед. Біля сьомої години темряву прорізав останній промінь північного сяйва, і вони побачили на сході шлях, що йшов поміж вкритих снігом гір.

- Скво-Крік! - гукнула Джой.

Нарешті! - зрадів Шорті. - Ми мусимо там бути через якихось пів години, за моїм обрахунком. Я хочу вже дати ногам відпочити.

- На цьому місці Дайський шлях, вкритий нерівними шматками криги, стрімко збочував через Юкон до східного берега, і тут вони мусіли покинути добре вторований великий шлях, зійти на кригу та йти ледве помітною, майже невтопаною стежкою, що йшла понад західнім берегом.

Луїс Гастель, що йшов спереду, підсковзнувся в темряві на нерівній кризі і сів, схопившись обома руками за циклоток. Він з

зусиллям встав на ноги і пішов, але повільнішою ходою і помітно шкутильгаючи. Через кілька хвилин він раптом спинився.

- Нема рації, - сказав він дочці. Я розтяг собі сухожилля. Іди вперед і зроби заявку також і на мене.

- Чи не можемо ми щось зробити? - запитав Смок.

Луїс Гастел похитав головою.

- Вона любісінько може зробити обидві заязки. А я злізу на берег, розкладу багаття та забинтую щиколоток. Все буде гаразд. Іди, Джой. Роби заявку вище Дісковери. Вище багатіше місце.

- Ось трохи березової кори. - сказав Смок, розділюючи порівню свій запас. - Ми подбаємо за вашу дочку.

Луїс Гастел гостро засміявся.

- Дякую красненько, - сказав він. - Але вона може сама подбати за себе. Ідїть краще слідом за нею.

- А що, як я піду наперед? - спитала вона Смока. - Я знаю цю країну краще за вас.

- Ведїть нас, - приязно відповів Смок, - хоч я погоджуюсь з вами, що соромно нам, чечакам, випереджати мешканців Лев'ячого Моря. А чи нема якогось іншого шляху?

Вона похитала головою.

- Ми не зможемо заховати своїх слідів, і вони йтимуть за нами, наче вівці.

Пройшовши чверть милі, вона раптом повернула на захід. Смок помітив, що вони йдуть незайманим снігом, але ніхто, ні він, ні Шорті, не спостерігли, що стежка, якою вони раніш ішли, лежить на південь. Якби вони побачили, що робив Луїс Гастел, то історію Клондайку було б написано по іншому. Коли вони пішли, старий, вже не шкутильгаючи, побіг слідом за ними по шляху, нюхаючи повітря, наче мислівський пес. Вони також побачили б, що він затоптав їхні слїди та побільшив ті, що вони зробили на захід. І нарешті вони побачили б, що він пішов старою стежкою, яка вела на південь.

Шлях ішов до річки, але був так мало помітний, що вони без перестанку губили його в темряві. Через чверть години Джой Гастель згодилась іти ззаду і пропустила двох чоловіків, щоб проклали шлях по снігу. Отже те, що передні забарилися, дало решті спроможність наздогнати їх, і коли о дев'ятї годин! зайнявся день, далеко позаду, оскільки сягало око, видно було безконечний шерек людей. Темні очі Джой заблищали, побачивши це.

- Скільки пройшло часу, як ми повернули до річки? - спитала вона.

- Словна дві години, - відповів Смок.

- І дві години до того. Разом буде чотири - засміялася вона.

- Похід з Лев'ячого Моря врятовано.

Легке підозріння виникло у Смока. Він спивився і запитливо подивився на неї.

- Я не розумію, - сказав він.

- Ви не розумієте? Тоді я скажу вам Це - Норвей-Крік. Скзо-Крік буде далі на південь.

На хвилину Смок загубив голос.

- Ви зробили це навмисе? - спитав Шорті.

- Я зробила це, щоб дати перевагу давнім мешканцям.

Вона глузливо засміялася. Чоловіки глянули один на одного і тоді собі засміялися.

- Я поклав би вас на коліно та висипав гарненько, якби в цій країні не такий брак жіноцтва, - сказав Шорті.

- Ваш батько не розтягнув жили, а чекав, поки ми підемо, а тоді теж пішов собі; чи не так? - спитав Смок.

Вона хитнула головою.

- А ви були для принади?

Вона знов хитнула головою, і тепер сміх Смока зазвучав весело та щиро. Це був природній сміх чоловіка, що відверто визнав себе за переможенного.

- Чому ви не гніваєтеся на мене! - запитала вона жалібно. - Чи ви, може, наб'єте мене?

- Гаразд, ми можемо повертати назад, - сказав Шорті. - У мене ноги мерзнуть тутечки стояти.

Смок похитав головою.

Це значило загубити чотири години. Ми мусіли пройти миль з вісім до цієї річки, а Норвей ухилиється далеко на південь. Ми підемо туди, а тоді перейдемо якимось через хребет і вийдемо на Скзо-Крік, денебудь вище Дісковері. Він глянув на Джой. - Хочете йти з нами? - Я казав вашому батькові, що ми будемо дбати за вас.

- Я, - вона завагалася. - Я думаю йти, якщо ви нічого не маєте проти. Вона дивилася просто на нього, і на її обличчі не було вже глу-

му та зухвалости. - Справді, містер Смок, мені шкода, що я це зробила. Але ж хтось мусів урятувати давніх мешканців.

- Мені здається, що такий похід найкращий спорт.

- А мені здається, що ви обидва тільки бавитеся ним, - сказала вона і тоді, злегка зітхнувши додала: - шкода, що ви тут недавні.

Через дві години вони перейшли через замерзле річище Норвею, а тоді повернули на вузький та виткий струмок, що тік з півдня. Опівдні вони почали сходити на хребет. Оглядаючись назад, побачили довгий шерег людей. Тут і там, по багатьох місцях, тоненькі пасма диму показували, що люди отаборювались.

Але їхній шлях був дуже тяжкий. Вони по пояс загалювались у сніг і мусіли спинятися через кожні кілька кроків, щоб перевести дух. Шорті перший попрохав відпочинку.

- Ми дванадцять годин у дорозі, - сказав він. - Смоку, мушу признатися, що я здорово стомився. Тай ви теж. Скажу по щирості, що я можу, наче голодний індіан, лишатися тут та їсти сиру ведмедину. Але ця бідна дівчина звалиться з ніг, якщо зараз не з'їсть чогонебудь. Ос тутечки ми і розкладемо багаття. Що ви на це скажете?

Так швидко, зграбно і до ладу заходилися вони біля тимчасового табору, що Джой, стежачи за ними ревливими счима, визнала, що навіть досвідчені шукачі золота не могли б це зробити краще. Соснове гілля з нап'ятими зверху ковдрами давало захисток для відпочинку та вогнища. Але вони трималися осторонь від вогню, поки не розтерли добре щок та носів.

Смок плюнув, і слина так швидко замерзла в повітрі і з таким дзвіним тріском упала додолу, що він похитав головою.

- Здорово! сказав він. Я ще ніколи не бачив такого морозу.

- Одну зиму на Койокуку було вісімдесят сім градусів під нулем, - сказала Джой. - Тепер принаймі сімдесят, або сімдесят п'ять. Я певна, що відморозила собі щоки. Наче вогнем їх пече.

На схилі хребта не було криги, а сніг був чистий та твердий, наче кристали цукру. Вони відігрівали його в мисці для промивки золота, поки не назбирали досить води, щоб зварити каву. Смок смажив сало та відігрівав сухарі. Шорті підкидав дрова до вогню, а Джой наготовила до їжі дві тарілки, дві чашки, дві ложки; поставила бляшанку з сіллю, змішаною з перцем, та бляшанку з цукром. Коли наспіла їжа, вона з Смоком їла з однієї тарілки, і пила вони з однієї чашки.

Було коло другої години, коли вони перейшли через хребет та почали сходити вниз схилом Скво-Кріку. На початку зими якийсь мисливець на оленів проклав стежку через межигір'я і, переходячи там, він завжди ступав у свої власні сліди. Отож посеред м'якого снігу утворилися нерівні, новим снігом посипані горбки. Коли нога не потрапляла на такий горбик, то людина заваловалась у незайманий сніг і, звичайно, падала. До того мисливець на оленів був чоловік з дуже довгими ногами. Джой тепер палко бажала, щоб обидва її супутники зробили заявки, але вона боялася, що вони будуть зменшувати швидкість, зважаючи на її очевидну втому; отож вона настояла на тому, щоб її пустили наперед. Швидкість та зграбність, з якою вона йшла небезпечною стежкою, викликали у Шорті безмежне захоплення.

Дивіться на неї! - гукнув він. Вона створена з справжнього червоного м'яса. Дивіться, як вона ступає у своїх мокасинах! Без високих закаблуків. Одними лише ногами, що має від бога. Це справжня жінка для мисливця на ведмедів.

Вона озирнулася і вдячно посміхнулася йому та Смокові. Він уловив чисто товариське почуття, але разом з тим гостро відчув як багато жіночого було в цій посмішці, що вона подарувала йому.

Коли вони дійшли до берега Скво, оглянулися назад, то побачили шукачів золота, що тяглися нерівною смугою, що з зусиллям спускалася з хребта.

Вони спустилися вниз до річища. Річка промерзла до самого дна. Вона мала од двадцяти до тридцяти футів завширшки і містилася між берегів алювіяльного походження, шести та восьми футів заввишки. Нічия ще нога не торкалася снігу, що лежав на цій кризі, і вони знали, що вийшли вище ділянок Дісcoverі та останніх всіх, що поставили мешканці Лев'ячого Моря.

- Бережіться джерел, застерегла Джой, коли Смок почав спускатися до річки. При сімдесяти градусах ви лишитеся без ніг, якщо завалитеся туди.

Ці джерела, що властиві більшості Клондайських, ніколи не замерзають, навіть при найнижчій температурі. Вода, що витікає з берегів, утворює бакаї, заховані від морозу корою, що намерзає пізніше, та снігом. Тому людина, ступивши на сухий сніг, може проломити кригу в пів цяля завтовшки та опинитися по коліна в воді. Коли за п'ять хвилин вона не спроможеться зняти мокре взуття, то ноги пропали.

Хоча й була тільки третя година дня, але вже впав довгий, сірий, північний присмерок. Вони шукали наміченого дерева на другому березі, яке показало б їм середню віху останньої ділянки. Джой, жадібно шукаючи, першою знайшла її. Вона кинулася попереду Смока, гукнувши:

- Тут хтось був! Гляньте на сніг! Гляньте на мітку! Ось вона! Дивіться на цю сосну!

Раптом по пояс вона провалилася в сніг.

- Тепер я вскочила, сказала вона жалібно, а тоді гукнула: не підходьте близько до мене! Я вилізу сама.

Крок за кроком, раз-у-раз ламаючи тонку кригу, захovanу під сухим снігом, вона вибилась на тверду стежку. Смок не чекав, але кинувся до берега, де сухий хмиз та гілки лежали ще з весняної поводи, чекаючи сірника. Поки вона дісталася берега, перше палахкання полум'я було запоруксю, що багаття горітиме.

- Сідайте! - звелів він.

Вона слухняно сіла долі на сніг. Він скинув шакунок з плеч і послав їй під ноги ковдру.

З гори доходили голеси шукачів золота, що йшли слідом за ними.

- Хай Шорти ставить віхи, - намагалася вона.

- Ідть Шорти! сказав Смок, хапаючись до її мокасин, що вже задубіли від морозу. Пройдіть тисячу футів та поставте дві середні віхи. Віхи на різках ми поставимо потім.

Смок розрізав ножем шнурки та шкіру мокасин. Вони були такі пупкі від криги, що ламалися та хрумтіли під ножем. Сивашські шкарпетки та грубі вовняні панчохи були повні криги. Здавалося, ніби її ноги вкладені в залізний футляр.

- Як ваші ноги? спитав він, роззуваючи.

- Цілком задубіли. Я не можу ворухити пальцями і зовсім їх не почуваю. Але все буде гаразд. Вогонь горить розкішно. Дивіться, щоб ви не відморозили собі рук. Вони мабуть уже задубіли у вас.

Він зняв рукавиці і майже з хвилину люто бив руками по боках. Відчувши, що кров знов побігла, він натяг рукавиці і знов почав роздирати, різати та скидати замерзле взуття. Показалась, одна, а потім друга біла ніжка; розуті, вони були виставлені на жалючий мороз у сімдесят градусів під нулем; це було те саме, що сто два градуси під точкою замерзання.

Тоді він почав розтирати снігом з такою силою та люгтістю, що кінець-кінцем вона відсунулася, заворушила пальцями і радісно поскаржилась на біль.

Трохи він її підсунув, а трохи вона сама підсунулась до вогню.

Тоді він уместив її ноги на ковдрі, ближче до полум'я.

- Ви можете тепер, поки що, сами подбати за них, сказав він.

Вона могла тепер цілком безпечно зняти рукавиці та заходитися біля своїх ніг, розумно стежачи, щоб тепло вогню зогрівало їх поволі. Поки вона це робила, він одтирав свої руки. Сніг не танув і не мокрів. Його ясні кришталі скидалися на пісок. Поволі біль у відмороженому тілі дала відчуття, що кров знову побігла. Годі він підкинув дров, зняв легкий пакунок з її плеч та дістав звідти нову пару взуття.

Шорті повернувся з річища і зліз на берег до них.

- Я одміряв повних тисячу футів, - сповістив він. Число двадцять сім та двадцять вісім. Коли я поставив тільки верхню віху число двадцять сім, то зустрів першого жевжика з тієї навали, що сунула ззаду. Він сказав мені, що я не маю права ставити віхи на двадцять восьмому... І я сказав йому...

Так, так, - гукнула Джой. Що ж ви сказали йому?

- Я сказав йому просто, що, коли він не відійде на п'ятсот футів далі, то я втокмачу його відмороженого носа в морозиво та шоколад. Він пішов, а я поставив на ділянці центральні віхи, одмірявши вповні і правдиво п'ятсот футів по річці. Він зайняв суміжну ділянку, і я гадаю, що тепер уся решта обмежиться головним водіймищем та другим боком. Наші місця певні. Зараз дуже темно, але ми зможемо поставити віхи на ріжках завтра вранці.

III.

Коли вони прокинулися, то помітили, що за ніч сталася зміна. Було так тепло, що Шорті і Смок, ще лежачи у своїх ковдрах визначили, що температура не більша, як двадцять градусів під нулем. Мороз помітно упав. Поверх їхніх ковдр лежав шар наморози у шість цалів завтовшки.

Доброго ранку! Як ваші ноги? - привітався Смок до Джой, що сиділа у своїх хутрах за згарищами багаття та дбайливо струшувала з них сніг.

Шорті розклав багаття та нарубав криги з річки, поки Смок готував сніданок. Коли вони скінчили їсти, вже розвиднилось

- Ви підете, Смоку, та поставите віхи на ріжках, - сказан Шорті. - Під кригою, що я рубав на каву, є пісок, і я хочу натопити води та промити миску цього самого піску на щастя.

Смок з сокирою в руці пішов ставити віхи. Почавши знизу, з центральної віхи «двадцять сім», він пішов уперед, до правого ріжка, перетинаючи вузьку долину під прямим кутом і простуючи до її краю. Він робив це методично, майже автоматично, бо в його уяві жили спогади минулого вечора. Він почував якось, що здобув владу над нижніми окресленнями та міцними м'язами тих ніг, що розтирали снігом, і ця влада, здавалося, перейшла на всю жінку. Невиразне гаряче почуття - свідомість влади - опанувала його. Здавалося, що все, що треба йому зробити, це підійти до Джой Гастел, схопити її руку у свою та сказати: ходімо!

Він був саме під владою цього настрою, коли помітив щось, що примусило його забути навіть про владу над біленькими жіночими ніжками. Він не поставив віхи з краю долини. Він, не дійшовши цього краю, опинився перед другим потоком. Одзначивши розбиту вербу та велику, що кидалася в очі, сосну, він вернувся до струмка, де були центральні віхи. Пройшов річищем навколо широкого, що скидалося на підкову, коліна, і побачив, що дві річки уявляли з себе одну. Двічі він пробирався снігом од краю долини, ідучи спочатку від нижчої віхи ділянки число двадцять сім, а тоді від верхньої віхи ділянки число двадцять вісім, і він знайшов, що верхня віха останньої була нижча за нижню віху першої. В сірому присмерку, в напів-темряві. Шорті поставив обидві заявки на підкові.

Смок почалапав назад до свого маленького табору. Шорті, що саме скінчив промивати пісок, вибухнув, побачивши його.

- Ось масте - гукнув Шорті, простягаючи миску. Подивіться сюди. Брудна золота каша! Тут принаймі буде на дві сотні. Воно лежало з самого верху піску. Я багато вештався тут, але ніколи не бачив нічого такого, як ось у цій мисці.

Смок кинув байдужий погляд на золоту, налив собі чашку кави і сів. Джой відчула, що щось трапилось і кинула на нього стурбований, запитливий погляд. Шорті розгнівала байдужість товариша до його відкриття.

- Чому ви не радієте? спитав він. Ми здобули тут таке золоту, а ви навіть і носа не хочете повернути до цієї миски?

Раніш ніж одповісти, Смок відпив ковток кави.

- Шорті, чим наші обидві заявки нагадують Панамську протоку?

- Що це за відповідь?
- Східній вхід до Панамської протоки лежить на захід від західного входу. От вам і все.
- Далі, сказав Шорті: я не розумію нічогосінько.
- Себто, Шорті, ви зробили обидві наші заявки на великому коніні, що скидається на кінську пілкову.

Шорті поставив миску з золотом і встав.

- Далі, повторив він.
- Верхня віха числа двадцять вісім на десять футів нижче за нижню віху числа двадцять сім.
- Ви, Смоку, думаєте, що ми не маємо нічого?
- Гірше, ніж це. Ми маємо на десять футів менше від нічого.

Шорті побіг униз берегом. Через п'ять хвилин він вернувся. У відповідь на погляд Джой, він хитнув головою. Не кажучи ні слова, переступив через обрубок та сів, узупивши очі в сніг перед своїми мокасинами.

- Ми можемо знімати намети та вертатися до Давсону, - сказав Смок, починаючи згортати ковдри.

Мені дуже прикро, Смоку, - сказала Джой. - Це все через мене.

- Нічого, - відповів він. - Усе, як знаєте, приходить у свій час.
- Але це моя провина, тільки моя, - сказала вона. - Тато зробив на мене заявку біля Дісковері. Я віддам вам мою заявку.

Він похитав головою.

- Шорті, - сказала вона.

Шорті похитав головою та почав реготатися. Це був регіт лункий, розкотистий, цирій, що перейшов у справжнє ревіння.

- Це не гістерія, - пояснив він. - Часом на мене нападає надзвичайна веселість. І це один із таких моментів.

Його погляд упав на миску з золотом. Він підійшов до неї та міцно штовхнув її ногою, так, що золото розсипалося навколо.

- Воно не наше, сказав він. Воно належить тому роззяві, що його я відігнав на п'ятсот футів минулого вечора. А це дало мені чотириста дев'яносто футів до багатства... його багатства. Ходімо, Смоку. Вертаймося до Давсону. А коли ви хочете вбити мене, я й пальцем не повурухну, щоб стати вам на заваді.

ШОРТІ СПИТЬ.

I.

- Чудно, що ви не граєтє, сказав якось Шорті Смокові одного вечора у Елькорна. Невже вам і не кортить?

-Вонє кортить, відповів Смок. Але в мене в голові статистика. Я волію грати так, щоб виграти.

Навколо них у величезній кімнаті стояв галас та тріскотня десятка ігор: люди, одягнені в хутра та мокасини, пробували свого щастя. Смок показав рукою на все це товариство.

- Погляньте на них, - сказав він. - Це ж проста математика, що вони більше загублять, ніж виграють цього вечора. Більша частина їх програє навіть тепер.

- Ви справді дужі в математиці, - здивовано сказав Шорті - І взагалі, ви маєте рацію. Але є такі речі, як факти. І справді, бувають хвилини щастя. Бувають часи, коли кожний може виграти, це я знаю, бо одного разу бачив таку гру, коли банк не взяв нічого сінько. Єдиний спосіб виграти - це чекати, поки прийде твое щастя, а тоді грати до краю.

- Це здається простим, - критично сказав Смок. - Таким простим, що я навіть не розумію, як це люди можуть програвати.

- Лихо в тому, - сказав Шорті. - що більшість людей нерозумно поведуться зі своїм щастям. В одному випадку я теж у дурні попився. Щастя треба вміти знайти та вдержати.

Смок похитав головою.

- Це теж статистика, Шорті. Більшість людей незвірно розуміють своє щастя.

- А хіба вам ніколи не приходило почуття, що все що вам треба зробити, це поставити гроші та взяти на них виграша?

Смок засміявся.

- Я занадто боюся, що щастя буде проти мене. Але я от що скажу вам, Шорті. Я саме тепер кину доляра на «високу карту», і побачимо, чи дасть вона нам щось на вилижку.

Смок попрямував до фаро-столу, але Шорті схопив його за руку.

- Почекайте. Я почуваю, що зараз повинно пощастити. Поставте цього доляра на рулетку.

Вони підійшли до столу з рулеткою, поблизу шинквасу.

Почекайте, поки я скажу, - порадиw Шорті.

- Чи не думаете ви сказати, що я маю якийсь шанс за цим столом? - зауважив Смок.

- Такий самий, як і решта грачів

- Але не такий добрий, як у того, що веде гру.

- Чекайте і дивіться, - сказав Шорті. - Тепер ставте!

Той, що вів гру, саме пустив маленьку кульку з слонової кістки по рівному обводу колеса, що крутилося. Смок біля нижчого краю столу, через плече іншого грача, кинув навмання доляра. Він покотився по зеленому сукні та спинився якраз у середині числа « 34».

Кулька спинилася, і той, що вів гру, проголосив: «тридцять чотирі виграє». Він згріб зі столу гроші і біля Смокового доляра поклав ще тридцять п'ять долярів. Смок узяв гроші, а Шорті поляпав його по плечі.

- Оце, Смоку, було справжнє щастя. - Як я відчув його? Цього не розкажеж. Я тільки знав, що ви виграєте. Якби цей доляр попав на яке інше число, він однаково б виграв. Коли прийшло щастя, йому ніщо не завадить.

- Припустімо, що вийшло б «подвійне зеро», - спитав Смок, коли вони йшли до шинквасу.

- Тоді ваш доляр попав би на «подвійне зеро», - відповів Шорті. Це вже неминуче. Щастя є щастя. Ходімо назад до столу. Мені щастить, і, давши вам виграти, я можу ще й сам виграти на кілька чисел.

- Ви граєте по системі? - запитав Смок хвилину через десять, коли його товариш поклав уже з сотню долярів.

Шорті сердито крутнув головою, розкидав ставки на «3», «11» та «17» і кинув невеличку ставку на «зелене».

- Хай чортяка вхопить усіх йолопів, що грають по системі, - відповів він, коли круп'є згріб зі столу гроші.

Спочатку тільки байдуже поглядаючи, Смок раптом зацікавився грою й почав стежити за всіма деталями її, починаючи від кружляння кульки до ставок та виграша. Сам він не грав, а цілком задовольнявся тим, що дивився, як грають інші. Він так захопився, що, коли Шорті сказав, що з нього вже досить, то ледве відтяг Смока від столу.

Круп'є повернув Шорті торбинку з золотом, що той дав йому у заклад своєї платнездатности, та клаптик паперу, на якому було надряпано: «взяти 350 доларів». Шорті поніс торбинку та папірця через кімнату та віддав їх вагареві, що сидів за великими терезами. Він одважив 350 дол. з торбинки Шорті та всипав їх у скриню.

- Це ваше щастя не таке, як статистика, - пожартував Смок.

- Але я мусів грати, щоб знайти його, - сказав Шорті - Я вважав, що є рація спробувати грати саме для того, щоб довести вам, що є така річ, як щастя.

- Дарма, Шорті, - засміявся Смок. - А я от впіймав щастя саме тепер.

Очі Шорті заблищали, і він у запалі гукнув:

- Що таке? Так ходімо швидче грати.

- Це зовсім не те, Шорті. Але на доказ, що я таки впіймав щастя, я незабаром вироблю таку систему, що забиратиму всі виграші за цим столом.

- Систему! - простогнав Шорті, а тоді з великим жалем глянув на товариша. - Смоку, послухайте вашого товариша та облишіть усієї системи. При системі завжди програють. При системі нема щастя.

- Тому вона й подобається мені, - відповів Смок. - Система - це статистика. Коли ви маєте правдиву систему, ви не можете програсти, і в цьому ріжниця між системою та щастям. Ви ніколи не певні, чи не одвернеться від вас ваше щастя.

- Але я знаю багато систем, що не дають виграша, і ніколи не бачив системи, яка вигравала б. - Шорті помовчав і зітхнув. - Знаєте, Смоку, коли ви заговорили про систему, вам немає тут місця. Тай час уже нам знов вирушати в дорогу.

II.

Протягом кількох наступних тижнів обидва товариші чинили в протилежних напрямках. Смок бавив час, слідкуючи за рулеткою у

Елькорна, тоді як Шорті схилявся до того, щоб вирушати в дорогу. Але Смок цілком відкинув пропозицію спуститися вниз Юконом на двісті миль.

- Слушайте, - Шорті, - сказав він, - я не поїду. Ця подорож забере десять день, а за цей час я сподіваюсь удосконалити мою систему. Я вже й тепер певне міг би виграти з нею. Чого ви тягнете мене, щоб кружляти даремно по країні?

- Смоку, я мушу поклопотатися за вас, - відповів Шорті. - Ви робите дурниці. Я б потяг вас до Єрихону, або на північний бігун, якби міг одтягти вас від цього столу.

- Дарма, Шорті. Згадайте, що я дорослий, повнолітній чоловік, що вже наївся ведмедики. Якщо справді доведеться тягти, то тягтимете додому те золото, що я маю виграти за моєю системою. І вам напевно доведеться тягти його запряжкою собак.

Шорті у відповідь простогнав.

- Але ж я не хочу, щоб ви ставали на перешкоді гри з вашими грішми, - провадив Смок. - Ми поділимо вигриш, але я потрібуватиму всі наші гроші, коли почну грати. Ця система ще нова. і можливо, що на початку я зроблю кілька помилок.

III.

Нарешті, після довгих годин та днів, проведених за спостереженням гри, настав вечір, коли Смок оповістив, що він уже готовий. Шорті, похмурий та сумний, з таким виглядом, ніби збирається на похорон, супроводив свого товариша до Елькорна. Смок купив купку марок і примостився біля банкомета в кінці столу. Знову і знову кружляла кулька, інші гравці вигравали або програвали, але Смок все не зважувався поставити марку. Шорті почав нетерпеливитися.

- Починайте, та починайте ж, - заохочував він. - Кінчайте цей похорон. В чому річ? Боїтеся?

Смок похитав головою і чекав. Минуло двадцять ігор, і тоді раптом він поставив десять однодолярових марок на «26». Число виграло, і круп'є заплатив Смокові триста п'ятдесят доларів. Минуло дванадцять, двадцять та тридцять ігор, коли Смок знов поставив десять доларів на «32». І знов він одержав триста п'ятдесят доларів.

- Це - щастя! - схвильовано прошепотів йому Шорті. - Грайте далі.

Минуло пів години, і протягом них Смок не грав. Тоді поставив десять доларів на «34» і виграв.

- Щастя, - прошепотів Шорті.

- Зовсім ні, - так само прошепотів Смок у відповідь. - Це моя система. Правда, вона не погана?

- Ви не можете переконати мене, - сказав Шорті, - Щастя приходить різними шляхами. Ви можете думати, що це система, але це не так. Система тут неможлива. Вона ні до чого. Вам просто щастить.

Смок тепер перемінив спосіб гри. Він ставив частіш поодинокими марками, розкидаючи їх тут і там, і частіше програвав, ніж вигравав.

- Залиште, - порадив Шорті. - Забирайте гроші. Ви виграли тричі і взяли тисячу. Більше ви не виграєте!

В цей мент кулька почала кружляти, і Смок кинув десять марок на «26». Кулька упала на «26», і круп'є знов виплатив йому триста п'ятдесят доларів.

Як ви вже берете щоразу, то бийте їх до краю, - сказав Шорті. - Тепер ставте двадцять п'ять.

Минуло пів години, і за цей час Смок програвав та вигравав на розкидані маленькі ставки. Тоді з раптовістю, що характеризувала його великі ставки, він поклав двадцять п'ять доларів на «подвійне зеро», і круп'є виплатив йому вісімсот сімдесят доларів.

- Розбудіть мене, Смоку. Я сплю, - простогнав Шорті.

Смок посміхнувся, заглянув у свою записну книжку та почав щось обраховувати. Він раз-у-раз виймав свою записну книжку і час од часу щось туди записував.

Навколо столу збився густий натовп, гравці пробували ставити на ті самі числа, що й він. Тоді він перемінив гру. Десять разів підряд він поставив десять доларів на «18» і програвав. Бачучи це, його покинули найупертіші. Він перемінив число і виграв удруге триста п'ятдесят доларів. Негайно гравці повернулися і знов покинули його після серії програних ставок.

- Залиште, Смоку, залиште, - порадив Шорті. - Навіть найбільшому щастю колись край приходить, отож і вашому прийшов край. Ви вже не виграєте.

- Я хочу ще зробити одне коло перед тим, як розраховуватись, - відповів Смок.

Кілька хвилин з перемінним щастям він грав, розкидаючи марки по столі, а тоді кинув двадцять п'ять доларів на «подвійне зеро».

- Я забираю свій виграш, - сказав він банкометові, коли знов виграв.

- О, вам нема потреби показувати це мені, - сказав Шорті, коли вони йшли до вагара. - Я стежив увесь час. Ви маєте щось коло трьох тисяч шістсот. Чи я на багато помилився?

- Три тисячі шістсот тридцять. - відповів Смок. - А тепер ви однесете золотий пісок додому. Така була умова.

IV.

- Не спокушайте краще долі, - застерігав Шорті Смока другого вечора в їхній хаті, коли той збирався йти до Елькорна. - Вам дуже пощастило, але щастю буває край. Коли ви знов почнете грати, то програсте все, що виграли.

- Але кажу вам, що це не щастя, Шорті. Це статистика. Це система. Я не можу програсти.

- До біса вашу систему! Ніякої системи нема. Я якось виграв сімнадцять разів підряд. Чи була тут система? Ніякої! Це було дурне щастя, тільки я злякався й не загнуздав його. Якби я грав замість того, щоб облишити гру, то виграв би тисяч з тридцять на свої дві марки

- Однаково, Шорті, це сама справжня система.

- Доведіть мені це.

- Я вам доводжу. Ходімо тепер зі мною, і ви побачите.

Коли вони зайшли до Елькорна, всі погляди сконцентрувалися на Смокові, а ті, що були біля столу, розступилися перед ним, і він знов сів на своє старе місце біля банкомета. Його гра була цілком відмінна від гри минулого вечора. За півтори години він зробив тільки чотири ставки, але кожна ставка була по двадцять п'ять доларів і кожна ставка взяла. Він одержав три тисячі шістсот доларів, і Шорті поніс золото додому.

- Тепер час припинити гру, - радив Шорті, сидячи на краю лавки та скидаючи мокасини.

- Ви виграли сім тисяч. Треба бути дурнем, щоб спокушати щастя.

- Шорті, треба бути цілком божевільним, щоб не використати для виграша таку систему, як моя.

- Смоку, ви дуже розумний хлопець. Ви вчилися в коледжі. Ви за одну хвилину дізнаєтеся більше, ніж я за сорок тисяч років. Але саме в цьому ви помиляєтеся, коли звете ваше щастя системою. Я таки трохи поблукав по світі та де що й бачив, і скажу вам, по щирості, що ніяка система в цій грі неможлива.

- Але я доводжу вам, що вона є. Можете переконатися.

- Ні, це не те, Смоку. Це сон. Я сплю. Ось я прокинувся, розкладу вогнище та готуватиму сніданок.

- Але ж , мій неймовірний друже. ось золото. Полапайте його.

З цими словами, Смок кинув туго наїту торбину з золотим піском товаришеві на коліна. Вона важила тридцять п'ять фунтів і всім своїм тягарем лягнула Шорті по ногах.

- Це - дійсність, - зауважив Смок.

- Щож, я бачив у своєму житті кілька снів, що дуже скидалися на дійсність. І ві сні все можливо. В справжньому житті система неможлива. Я ніколи не вчився в коледжі, але я вважаю, що цієї оргії виграшів досить і на сон.

- Гамільтонів закон ощадності, - засміявся Смок.

- Я ніколи не чув, що це за один, але він має рацію. Я сплю, Смоку. А ви спитесь мені і мучите мене своєю системою. Коли ви любете мене, коли справді мене любете, то повинні гукнути: - Шорті, вставайте! - і я прокинуся й заходжуся біля сніданку.

V.

На третій вечір гри, коли Смок поклав свою першу ставку, банкомет повернув йому п'ятнадцять доларів назад.

- Ви маєте право ставити тільки десять, - сказав він. - Найбільша ставка зменшена.

- Злякалися, - засміявся Шорті.

- Хто не хоче, той може не грати біля цього столу, - одповів банкомет. - І я скажу по щирості, що волів би, щоб ваш товариш не грав біля нашого столу.

- Злякалися його системи, так? - глузував Шорті, коли банкомет виплачував триста п'ятдесят доларів.

- Я не казав, що вірю в систему; бо я в неї не вірю. Ніколи ще не було системи для рулетки або іншої такої гри. Але я сам бачив досить химерні випадки щастя у грі. Я не хочу довести до того, щоб банк лопнув, коли можу запобігти цьому.

- Злякалися!

- Гра є така сама справа, як і всяка інша, мій друже. Ми не філантропи.

Вечір по вечері Смок ненастанно вигравав. Він усе міняв метод своєї гри. Експерти, що товпилися біля столу, записували його ставки та числа виграшів, даремно намагаючись зрозуміти його систему. Вони нарікали, що їм ніяк не вдається зрозуміти його гри, але присягалися, що справа полягає в щасті, правда, такому великому щасті, що їм ледве чи доводилося коли бачити.

Те, що Смок міняв систему своєї гри, цілком збивало їх з пантелику. Іноді, заглибившись у свою книжку або в довжелезні обрахунки, він протягом години не робив ні одної ставки. Іншим часом він вигравав три найбільші ставки й забирав тисячу доларів, а то й більше, за яких п'ять або десять хвилин. А то ще він розкидав надзвичайно рясно поодинокі ставки по всьому столу. Це тривало хвилин десять, тридцять, а тоді, раптово, коли вже кулька доходила кінця, він ставив найбільші ставки на колонку кольор та число і вигравав усі три. Одного разу, щоб зовсім збити з пантелику тих, що хотіли розгадати його таємницю, він програв сорок найбільших ставок. Але щовечора хоч як ріжноманітно він грав, Шорті односив додому три тисячі п'ятсот доларів.

- Але системи тут немає, - сказав якимось Шорті в одну з їхніх дискусій перед сном. - Я та інші стежили за вами, але у вашій грі не видно ніякої системи. Ви ніколи двічі підряд не граєте однаково. Ви тільки те й робите, що берете виграші, коли хочете, і не берете, коли вам не бажається.

- Можливо, що ви ближче до правди, ніж думаете, Шорті. Я справді програю навмисне. Але це входить у мою систему.

- До біса вашу систему! Я розмовляв з усіма гравцями в місті, і кожний згожується, що системи тут не може бути.

- Але я ж її показував весь час.

- Слухайте, Смоку, - Шорті закримався над свічкою, збираючись її погасити. - Я таки справді розсердився. Може, ви думаете, що це свічка? Зовсім ні. І мене тут немає. Я десь на шляху, лежу у

своїх ковдрах на спині, з роззявленим ротом, і мені все це верзеться. І те, що ви тут говорите, не більше, як сон, так само, як і що свічку я тільки бачу ві сні.

- Чудно тільки, як це трапилося, що нам обом разом сниться те саме, - зауважив Смок.

- Зовсім ні. Ви мені ввижаєтеся ві сні, оце й усе. Я чув багато людей, що розмовляли зі мною у ві сні. Я хочу сказати вам одну річ, Смоку. Я починаю божеволіти. Якщо цей сон триватиме довше, то я почну кусатися та виги.

VI.

На шостий вечір гри у Елькорна найбільшу ставку зменшили до п'яти доларів.

- Добре, - сказав Смок банкометові. Я хочу й сьогодні взяти, як звичайно, свої три тисячі п'ятсот доларів. Ви лише змушуєте мене довше грати. Мені треба взяти вдвічі більше виграшів оце й усе.

- Чому ви не хочете грати за чимсь іншим столом? - зі злістю запитав банкомет.

- Бо мені тут подобається. - Смок глянув на пічку, що гула лише на віддалі п'яти футів. - Крім того, тут нема протягу й дуже за-тишно.

На дев'яту ніч Шорті, принісши додому золотий пісок, став не-самовитий.

- Досить з мене, Смоку; з мене досить! Я знаю, що дійшло уже краю. Я вже не сплю. Я прокинувся. Системи не може бути, але ви як раз її винайшли. Після трьох буде не чотири, а щось інше. Календар перекутився. Все на світі пішло шкереберть. Немає більш нічого певного. Таблиця множення ні до чого. Два є вісім, дев'ять є одинадцять, а два рази по два буде вісімсот і сорок шість і... і... і... з половиною. Ніщо є щось, а нічого це все. А двічі все буде холодні вершки, збиває молоко та бавовняні коні. Ви знайшли систему. Чого не було, те є, а чого нема, те буде. Сонце сходить на заході, місяць -це розумний квиток, зорі - солоне м'ясо з очерету, цинга - благословення боже, той, хто помер - живий, скелі течуть, вода - це газ, я - не я, ви - хтось інший і, можливо, ми близнюки коли ми не кришена картопля, засмажена на мідянци. Розбудіть мене, хтось! Ой, розбудіть мене!

VII.

Другого дня до їхньої хати завітав гість. Смок знав його. Це був Гарві Моран, власник всіх ігрищ у Тиволі. В його глибокому низькому голосі було прохання, коли він заговорив про справу.

- Скидається на те, Смоку, - почав він, - що ви хочете у нас все забрати. Я від усіх салонів міста репрезентую дев'ятьох інших власників ігрищ та себе самого. Ми нічого не розуміємо. Ми знаємо, що для рулетки ніколи не існувало ніякої системи. Всі математики коледжа казали нам, грачам, те саме. Вони казали, що рулетка сама по собі є система, і тому нема ніякої системи, що могла б її побити, бо тоді вся арифметика пішла б на смітник.

Шорті завзято затряс головою.

- Коли система може бити систему, тоді зовсім нема ніякої системи, - провадив далі грач. - В такому випадку все є можливим. Одна річ може бути на двох різних місцях одночасно, або дві речі можуть бути одночасно в одному місці, дарма що це місце може у собі вмістити тільки одну річ.

- Але ж ви бачите мою гру, - відповів сміливо Смок. - І коли ви думаєте, що мені тільки щастить, то навіщо турбуватися?

- Бо це нас непокоїть. Ми не можемо не турбуватися. Ви маєте систему, тоді як ми знаємо, що її не може бути. Я стежив за вами п'ять вечорів, і все, що я спостеріг, це те що ви маєте кілька улюблених чисел та виграєте на них. Гепер нас зібралось десятеро власників ігрищ і ми звертаємося до вас з дружньою пропозицією. Ми поставимо стіл з рулеткою в задній кімнаті у Елькорна, поставимо банк і тоді чикрижте нас. Це буде спокійно й приватно. Тільки ви, Шорті та ми. Що ви на це скажете?

- Я гадаю, що є інший спосіб, - відповів Смок. - Вам треба стежити за мною. Я гратиму у Елькорна сьогодні. Ви можете стежити там за мною, скільки хочете

VIII.

Цього вечора, коли Смок сів на своє звичайне місце біля столу, банкомет припинив гру.

- Гра закрита, - сказав він. - Так звелів господар.

Але власники ігрищ, що зібралися тут, не схотіли припиняти.

За кілька хвилин вони зладили банк. Кожний поклав тисячу, й гра почалася.

- Ідіть та чикрийте нас, - закликав Гарі Моран, коли банкомет пустив кульку.

- Дайте найвищу ставку в двадцять п'ять доларів, - запропонував Смок.

- Добре. Починайте.

Смок негайно поставив двадцять п'ять марок на «подвійне зеро» і виграв

Моран обтер піт з чола.

- Далі, - сказав він. - Ми маємо десять тисяч у цьому банкові. Через півтори години всі десять тисяч були Смокові.

- Банк лопнув, проголосив банкомет.

- Досить з вас? - запитав Смок.

Власники ігрищ поглянули один на одного. Вони почували остраха. Вони, відгодовані пестуни законів щастя, були знищені. Вони здибали того, хто був ближче до цих законів, або хто розумів вищі, невідомі нікому закони.

- Ми скінчили, - сказав Моран - Правда, Берк?

Товстий Берк, власник ігрищ у двох салонах, притакував.

- Трапилося неможливе, - сказав він. - Цей Смок винайшов справжню систему. Якщо ми дозволимо йому грати, ми зійдемо на рівень. Все, що я можу придумати, щоб не зліквідувати наші столи, це зменшити найбільшу ставку до долара або до десяти центів, або до цента. З такими ставками він виграє багато за ніч.

Всі подивилися на Смока. Він знизнув плечима.

- В цьому разі, джельтмени, я найму людей гри за всіма вашими столами. Я зможу платити їм десять доларів за чотири години й матиму свої гроші.

- Тоді ми закриємо наші столи, - відповів товстий Берк. - Коли, - він завагався й перебіг очима по своїх приятелях, щоб побачити, чи вони згодні з ним. - Коли ви не побажаєте поговорити до ладу. Скільки ви хочете за вашу систему?

- Тридцять тисяч доларів, - відповів Смок. - Це буде по три тисячі з кожного.

Вони порадилися і згодились.

- І ви повідаєте нам вашу систему?
- Звичайно.
- І ви обіцяєте ніколи більш не грати в рулетку у Давсоні?
- Ні, сер, - рішуче відповів Смок. - Я обіцяю не грати більше за цією системою.
- Мій Боже! - гукнув Моран. - Чи не маєте ви ще яких інших систем?

- Почекайте, - сказав Шорті. - Я хочу поговорити з моїм товаришем. Ходімо туди, Смоку, на бік.

Смок пішов з ним у затишний куток кімнати, й сотні цікавих очей сконцентрувалися на ньому й Шорті.

- Слухайте, Смоку, - хрипко зашепотів Шорті. - Можливо, що це й не сон. В такому разі ви продаєте систему надто дешево. Ви можете здобути весь світ цією грою. Цілі мільйони. Потрусіть їх! Потрусіть їх гарненько!

- А коли це все сон? - тихо запитав Смок.

- Тоді за ради сну потрусіть цих грачів, як слід. Чи варто бачити сни без доброго кінця?

- На щастя, це не сон, Шорті.

- Тоді, якщо ви продаєте за тридцять тисяч, я ніколи не подарую вам цього.

- Коли я продам це за тридцять тисяч, ви кинетеся мені на шию і побачите, що ви зовсім не спите. Це не сон, Шорті. Через дві хвилини ви побачите, що не спали весь цей час. І дозвольте мені сказати вам, що, коли я продам це, то я мушу продати.

Повернувшись до столу, Смок сказав власникам ігриці, що він не змінив свого наміру. Вони видали йому розписки, кожний на три тисячі.

- Вертіть золотим піском, - застеріг Шорті.

- Я хотів прохати, щоб мені одважили піском - сказав Смок.

Власник Елькорну розміняв їхні розписки, і Шорті одержав золотий пісок.

- Тепер я не хочу прокидатися, - сказав він, піднімаючи дорогі цінні мішки. - В цілому це буде сімдесят тисяч. Було би великим марнотратством зараз розплющити очі, вилізти з ковдр та заходитися біля сніданку.

- Де ж ваша система? - запитав товстий Берк. - Ми заплатили за неї і тому хочемо, щоб ви її нам показали.

Смок наблизився до столу.

- Тепер, джентльмени, я попрохаю хвилинку уваги. Це не є звичайна система. Її ледве чи можна назвати законною, але вона має деяке підозріння, але я ще не кажу нічого. Ви стежите? Містер круп'є будьте напоготові з кулькою. Тепер я хочу виграти на «26». Припустімо, що я ставлю на нього. Будьте напоготові, містер круп'є. Тепер пускайте.

Кулька почала кружляти.

- Ви помітили, - провадив Смок, - що «9» було як раз на проги.

Кулька спинилася на «23».

- Щоб виграло «подвійне zero», треба, щоб супроти його було «11». Спробуйте самі, і побачите.

- Але системи, - нетерпляче сказав Моран. - Ми знаємо, що ви можете вибирати виграшні числа, і що такі числа є, але як ви за них дізналися?

- Спостерігаючи послідовність чисел. Випадково я двічі спостеріг, що кулька почала кружляти, коли супроти в неї було «9». Обидва рази виграло «26». Після цього я помітив, що це трапилося знов. Тоді я почав шукати інші послідовності і знайшов їх. Коли супроти «подвійне zero», то виграє «32», а коли «11», то виграє «подвійне zero». Це не завжди трапляється, але це звичайно трапляється. Ви помітили, я кажу «звичайно». Як я зауважив раніш, я маю деякі підозріння, але я не кажу нічого.

Товстий Берк раптом щось зрозумів, кинувся наперед, спинив колесо і став уважно його оглядати. Голови дев'яток власників ігр нахилилися теж і приєдналися до огляду. Товстий Берк випростався і кинув погляд на пічку, що стояла поблизу.

- Сто чортів, - сказав він. - Не було тут ніякої системи. Стіл стояв близько до вогню, і кляте колесо нагрілося: ми працювали з зіпсованим колесом. Не дивно, що він собі так сподобав цей стіл. Він не міг би виграти стільки ні за яким іншим столом.

Гарві Моран зітхнув з полегкістю й обтер лоба.

- Добре, - сказав він. - Це ще дешева ціна за певність, що нема міякої системи. - Його обличчя почало сіпатись, і він вибухнув голосним реготом та поляпав Смока по плечі. - Смоку, ви поклали

нас усіх на лопатки, бо почистили наші столи. Слухайте, я маю трохи справжнього шампану, і я розкоркую його, якщо ви зі мною поїдете в Тіволі.

Згодом, повернувшись додому, Шорті мовчки розкладав та зважував коштовні мішки з піском. Нарешті він поклав їх на стіл, сів на лаву й почав скидати мокасини.

- Сімдесят тисяч, - вирачував він. - Це важить триста п'ятдесят фунтів. І все завдяки зіпсованому колесу й уважному зорові. Смок, ви з'їли їх сирими, ви з'їли їх живими- ви працюєте й під водою! Але все ж таки я думаю, що це сон. Тільки у ві сні справді трапляється таке щастя. Я зовсім не хочу прокидатися. Я сподіваюся, що ніколи не прокинусь.

-Радійте, - відповів Смок. - Ви не прокинетеся. Є така філософська наука, що всі люди сновиди. Ви в доброму товаристві.

Шорті встав, наблизився до столу, вибрав найтяжчий мішок і почав його люлюкати, наче дитину.

- Можливо, що я й сновида, - сказав він, - але, як ви кажете, я справді в доброму товаристві.

ЧОЛОВІК З ДРУГОГО БЕРЕГА.

I.

Це було ще до того, як Смок Беллю зробив заявку на вигадане місто Тра-Лі та утяв вікопам'ятну штуку з яйцями, що мало не довела до банкруту Біля з Швидких Вод, і ще до того, як Смок виграв мільйон доларів навипередки спускаючись Юоном з упряжкою собак. Він і Шорті розлучились на Верхньому Клондайку Шорті мав вернутися до Давсона, вниз Клондайком, щоб вписати деякі заявки.

Смок з упряжкою собак вертався на південь. За мету у нього було Озеро Несподіванок і мітичні Дві Хати. Він мав намір перерізати верхів'я Індійської річки і через невідому країну, через іори, дістатися Стюартової річки. Тут десь, як уперто ходили чутки, було Озеро Несподіванок, оточене зубчастими горами та льодівцями; дно його устигало груди золота. Розповідають, давні поселенці, що їхні імення забуті за давністю часу, пірнали у крижані води Озера Несподіванок і пригоршнями виносили нагору золоті грудки. Вряди-годи гурти давніх мешканців добувались до заказаних твердинь і вибирали зслоте дно озера. Але вода була дуже холодна. Дехто гинув у ній, впливаючи на поверхню мертвим. Інші вмирили від сухіт. А один спустившись униз, навіть не вплив нагору. Всі що лишалися живі, мріяли вернутися назад і висушити озеро, але ніколи ніхто не вертався. Завжди якесь лихо траплялось. Один чоловік упав у відтулину вижче Форті Майл; другого роздерла та з'їли власні собаки; третього дерево, звалившись, задавило. Ріжні ходили чутки. Озеро Несподіванок було якоюсь казкою; де воно саме, ніхто не пам'ятав, а золото ніби ще й досі устигало його не висушене дно.

Дві Хати були не менш мітичні, але місце їхнє визначалося певніше: за «п'ять ночівок» угору річкою Мак Квесчен від річки Стюартової, там стояли дві старі хати. Такі старющі вони були, що мабуть їх збудовано ще до того, як перший невідомий шукач золота дістався Юконського Басейну. Мислівці на оленів,

що тут мандрують, і яких навіть Смок зустрічав, розповідали, що колись вони знайшли ті дві хати, але даремно шукали жили, яку ніби то розкопували попередні шукачі.

- Я хочу, щоб ви рушили разом зі мною, - задумано казав Шорті, коли вони розлучалися. - Якщо вам тільки закортіло побачити страхіття Індійської річки, то нема рації наражати себе на небезпеку. А її не уникайте, бо це країна, де небезпека чатує на кожному кроці. Страхів там багато; згадайте, чого ми тільки наслухалися про них.

- Все буде гаразд, Шорті. За якихось шість тижнів, я зроблю цю подорож і вернусь до Давсону. Шлях Юконом натертий, а перші сто миль, і то й більше, Стюартовою річкою мабуть теж натерті. Давні поселенці Гендерсона оповідали мені, що кілька гуртів людей поїхало туди, коли взялися морози, і річка стала. Якщо я натраплю на їхній слід, то робитиму по сорок, а то й п'ятдесят миль на день. Можливо, що я й за місяць вернуся, якщо переїду навкосо.

- Так то воно так, якщо переїдете навкосо. Але саме цей переїзд і турбує мене. Ну, гаразд, Смоку. Тільки стережіться, щоб не трапилась біда якась. І не соромтеся вертатися назад, якщо не в'єте зайця.

II.

За тиждень Смок був вже серед розкиданого пасма гір на південь від Індійської річки. На перевалі від Клондайку він покинув санки і навантажив своїх собак, шість здоровезних канадійських собак; кожна з них несла по п'ятдесят фунтів, і на його власній спині був такий самий тягар. Він йшов попереду незайманим снігом, втолюючи його лижвами, а позаду низкою тупали собаки.

Він полюбив це життя, цю глибоку північну зиму, тишу пустелі та безкраї сніги, що ними ще не ступала нога людська. Навколо нього височіли крижані верхів'я, що не мають назви і не позначені на мапах. Ніколи в вічі не кинеться димок, що понад мислівським табором знімався б у тихе повітря долин. Він самотній посувався серед цього непорушного спокою невідомого обширу, і самотність його не гнітила. Усе це він любив: і денну працю, і гризотис собак, і довгі присмерги над табором; миготіння зірок над головою і полум'янисте палахкотіння північного сяйва.

Любив він свій табір особливо наприкінці дня; тут він бачив картину, яку прагнув колись намалювати і якої - він це знав, ніколи не забуде: втопане на снігу місце, де палає його багаття; постіль, пара одержин з трусячих шкурок, розісланих на щойно нарубаних соснових гілках; його намет - напнутий шмат брезенту, що затримував і нзазд відкидав теплове проміння; закопчений чайник і цеберка, що висіла на довгому сучку; мокасини, що сохли на палиці; в снігу кінцями догори поставлені лижви; собаки, що як найближче горнулися до вогню та тепла, сторожки та задумані, кудлаті, намороззю вкриті, з хвостами пухнатими та підібганими так, що закривали їм ноги; а навколо, трохи назад відступивши, чорний мур темряви.

В такі хвилини Сан-Франціско, «Хвиля» і О'Гара здавалися чимсь далеким, загубленим у давноминульому, тінями якогось сну, що ніколи й не снився. Навіть не пірилось, що знав він колись інше життя, окрім цього серед пустель, а ще важче було погодитися з фактом, що колись він марнував час серед богеми, захоплений виром міського життя. Самотній, із маючі з ким перекинутися словом, він багато думав, думав серйозно і просто. Його жахали змарновані серед міського життя роки, нікчемність шкільної і книжної філософії, дотепний цинізм студій і редакторських кімнат, і в клюбах лицемірств ділових людей. Вони не знали ні їжі, ні сну, ні здоров'я; ніколи їм не довелось відчутти справжнього апетиту, приємної фізичної втоми, або шаленого швидкого вирування крові, що по скінченні праці, немов вино, розливається по всьому тілі.

І весь цей час тут існувала ця чудова, мудра, спартанська Північна країна, а він і не знав цього. Найбільш його дивувало, що, внутрішньо такий споріднений цьому краєві, він ніколи не чув тихого поклику, що повабив би його сюди, і що сам він не пішов шукати цієї країни. Він розв'язав це тільки згодом.

- Дивись сюди, Рудий, тепер мені ясно!

Собака, до якого він звертався, підняв спочатку одну передню лапу, тоді другу, швидким заспокоєним рухом покрутив хвостом і загавкав через вогонь.

- Гербертові Спенсерові було аж коло сорока, коли він зрозумів, до чого він має найбільший хист і найбільше бажання. Я не так довго барився. Я не чекав поки мені тридцять стукне. Ось тут мої прагнення і бажання. Рудий, я мало не жалкую, що не народився вовченим. був би я братом тобі та усім твоїм родичам.

Багато днів блукав він серед хаотично розкиданих ярів та пагорків, що не вкладались в ніякий розумний топографічний плян. Здавалося, ніби їх порозкидав якийсь космічний жартівник. Даремно шукав він річечки або струмка, що тік би до Мак-Квесчен або Стюартової річки. Налетіла гірська буря, що хугою забушувала серед розкиданих високих і низьких перевалів. Над смугою лісів, без вогню, він два дні йшов наосліп, шукаючи затишку у нижчому місці. На другий день він підійшов до краю величезного палісада. Сніг падав такий густий, що Смокові не видно було підніжжя стіни, і він не зважився спуститися. Він закутався у свою одіж і збив собаку навколо себе, у глибині сніжних заметів, але не дозволив собі спати.

Вранці хуга втихла. Він виповз на розглядини. По за всякими сумнівами, за чверть милі нижче лежало замерзле, вкрите снігом озеро, де навколо височіли зубчасті верхів'я. Це відповідало описам. Ідучи наосліп, він знайшов Озеро Несподіванок.

- Влучно названо, - пробубонів він, спускаючись за годину до його берегів. Купки старих сосен були тут єдиними деревами. Підорозі він натрапив на три снігом присипані могили, що були відзначені аби як обтесаними стовпами зі стертими написами. Там, де кінчалися дерева, стояла маленька старезна хатка, він потяг за клямку й увійшов. В кутку, де колись було ліжко з соснових гілок, лежав кістяк, ще загорнутий в облізле хутро, що потіло на шмаття. Останній одвідувач Озера Несподіванок, був висювок Смока. коли він підняв грудку золота завбільшки за два його кулаки. Окрім цієї грудки була ще повна посудина самородків, кожний завбільшки з грецький горіх. бруд на них показував, що їх не промивали.

Все тут так відповідало оповіданням, що Смок був певен що те золото з дна озера. Під багатьма футами криги воно було недосяжне; нічого тут не вдієш; і він з краю полісада кинув прощальний погляд назад, униз на свою знахідку.

- Гаразд, шановне озеро, - сказав він. - Можеш собі залишатися тут. Але я вернуся, щоб осушити тебе, якщо страхіття не вхопить мене. Я не знаю, як я трапив сюди, але я знатиму шлях, яким звідси вийду.

III.

Через чотири дні він у невеличкій долині біля замерзлого струмка розпалив під приязними соснами своє багаття. Десь, серед цього білого хаосу, що його він лишив позад себе, було Озеро Несподіванок, - десь, але де саме, він не знав. Сто годин Смок боровся з заметами і снігом, що сліпив йому очі, і нарешті загубив свій шлях і забув, звідки прийшов. Було так, ніби він виринув з якогось кошмару. Він не був певний, чи проминуло чотири дні, чи тиждень. Він спав разом з собаками; перейшов, невідомо скільки, низьких перевалів, ідучи закрутинами зачараваних ярів, що кінчалися мішками. Двічі йому пощастило розпалити вогонь і відігріти замерзлу оленину. І тоді він мав добру їжу і добрий відпочинок. Хуга стихла; стало ясно і морозно. Розположення країни знову стало доладним: Річка, біля якої він був, мала природній вигляд і прямувала, як і повинно бути, до південного сходу. Але Озеро Несподіванок було загублено, як це траплялось з усіма, хто шукав його.

Пів дня мандрівки вниз річкою привели його до долини з більшою річкою, яку він визнав за Мак-Квесчен. Тут він підстрелив сленя і знов навантажив на кожного собаку п'ятдесят фунтів м'яса. Повернувши вниз. Макс-Квесчен, він натрапив на слід санок. Його хоч і позамітало снігом, але під сподом був добре наковчений шлях. Смок зробив висновок, що два табори розташовано на Мак-Квесчен, і що вони сполучаються цим шляхом. Очевидячки, Дві Хати було знайдено, і це був нижчий табір; він попрямував річкою вниз.

Було сорок під нулем, коли він отаборився на ніч і, засинаючи, питав себе, що то за люди, що знову знайшли Дві Хати, і чи дістанеться він до них на другий день. Тільки почало благословлятися на світ, як Смок вирушив, легко ступаючи по напівзамерзлому снігу і лижвами втоптучи свіжий сніг, щоб не провалювалися собаки.

І тут як раз усе й трапилось, вискочило несподівано на нього з-за повороту річки. Йому здалося, що він почув і відчув одночасно. Постріл з рушниці був справа, і куля прострелила на плечі його демікитонову парку і вовняну куртку та повернула його пів оборотом силою свого удару. Він захитався на своїх лижвах, щоб утримати рівновагу, і почув другий постріл з рушниці. Цього разу це

справді був промах. Не чекаючи далі, Смок кинувся снігом під захист дерев, що були в ста футах на березі. Ще і ще вистрілила рушниця, і він мав неприємне почуття, ніби щось тепле тече вниз по його спині.

Він подерся до берега і заховався серед дерев та кущів; собаки побігли за ним. Визволившись з лижв, він простягся у весь зріст і почав обережно розглядатися. Нікого не було видно. Той, що стріляв, бесперечно, лежав, причаївшись серед дерев на протилежному березі.

- Якщо незабаром нічого не буде, - промурмотів він через пів години, - я вилізу і розпалю вогонь, бо інакше ноги в мене одмерзнуть. Рудий, щоб ти робив, лежачи на морозі, коли кровобіг починає забарюватись, і хтось тебе намагається підстрелити?

Він проповз назад кілька ярдів, утоптав сніг, протанцював джигу, що допомогло крові знову розійтись в ногах і дало спроможність потерпіти ще з пів години. Тоді з-за повороту річки він виразно почув брязкіт собачих звоників. Виглянувши, він побачив санки, що виринули з-за повороту. В них була тільки одна людина, що жердиною поганяла своїх собак. Вражіння на Смока він зробив величезне, бо це була перша людина, яку він бачив після того, як три тижні тому розлучився з Шорті. Майнула друга думка, що, може, то злочинець, який ховався на протилежному березі.

Не зраджуючи себе, Смок попереджаючи свиснув. Чоловік не почув і не переставав їхати швидко. Смок ще раз свиснув голосніше. Чоловік спинив собак, повернувся і глянув на Смока, коли знов почувся постріл. Через мить Смок вистрілив у ту купку дерев, звідки донісся згук. Чоловіка, що був на річці, влучило з першого пострілу. Удар великої сили захитав його. Він незграбно оступився на санках і, падаючи, почав стягати рушницю з прив'язи. Силкуючися прикласти її до плеча, він скорчився і почав поволі осідати на своїх санках. Тоді раптом рушниця вдруге вистрілила, ніби без прицілу, і він упав на спину, на риг санок, так що Смокові тільки видно було ноги та живіт.

Знизу ще почувся брязкіт дзвоників. Чоловік не рухався. З-за повороту вискочило троє санок, на яких було шестеро людей. Смок попереджуючи гукнув. Але вони побачивши, в якому стані передні санки, кинулись до них. З того берега вже ніхто не стріляв, і Смок, гукнувши на собак, вийшов з-за прикриття. Чути було вигуки лю-

дей, і двос з них, скинувши рукавиці з правої руки, наставили свої рушниці на нього.

- А ну йди сюди, ти, убивце мерзотний, - наказав один з них, чорнобородий чоловік. Кидай рушницю додолу.

Смок завагався, а потім, кинувши рушницю, пішов.

- Ідїть но, Луї, та заберїть у нього зброю, - сказав чорнобородий чоловік.

Луї, - канадїйський француз, - вирїшив Смок: так само і четверо інших. Той, до кого звергалися, послухався наказу. При трусі у Смока було знайдено тїльки мислївського ножа, якого й одїбрали.

- Тепер, чужинче, що ти скажеш на свою оборону, поки я тебе не застрелив, - спитав Чорнобородий.

- Що ви помиляєтеся, якщо думаєте, що я убив цього чоловіка, - відповїв Смок.

Один з подорожніх скрикнув. Він натрапив на стежку і знайшов слїди Смока, що той залишив, тікаючи до берега. Чоловік тлумачив це по своєму.

- За що ви убили Джо Кайнеда? - спитала його чорна борода.

- Я сказав вам, що я не... - почав Смок.

- Е, що путнього з цих балачок? Ми застукали вас, убивце ви нікчемний! Нема чого крутити. Ось тут ви залишили слїд, коли прислухалися, як він їхав. Ви сховались за деревами та кущами. Вистрїлили зблизька. Прوماхнулись не могли. П'єр, підїть і принесїть рушницю, що він кинув.

- Ви могли б дозволити менї сказати, як усе це трапилось, - зауважив Смок.

- Замовкнїть, - загорлаз на нього чоловік. - Я думаю, що ваша рушниця розповїсть нам цю історїю.

Всі оглядали рушницю Смока, виймаючи і рахуючи набой, і обдивлялись цилїндр дула і магазин.

- Один пострїл, - був висновок Чорнобородого.

П'єр, у якого нїздрї тремтіли і роздувались, наче у ланї, понюхав затвїр.

Стрїляно допіру, - сказав він.

Куля влучила йому в спину, - сказав Смок. - Він був обличчям до мене, коли його підстрелено. Ви бачите, що стрїляно з другого берега.

Чорнобородий поміркував над цим одну мить, а тоді похитав головою.

- Ні. З цього пива не буде дива. Він повернувся обличчям до другого берега, а ви тоді вистрілили йому в спину. Хтось з вас, хлопці, хай побіжить стежкою і подивиться, чи нема там якихось слідів на другому березі.

Вони повернулися і сказали, що на тому боці сніг незайманий. Навіть трусячих слідів там не було. Чорнобородий, що нахилився був над забитим, підвівся з вовняним, хутряним клейтухом у руці. Розрізавши його, він знайшов там, у центрі, кулю: передній кінець її сплюсндився, як пів доляра, а задній, обгорнутий крицею, був не пошкоджений. Він порівняв її з набоем з Смокового пояса.

- Все це до того ясно, чужинче, що навіть сліпого переконає. Ця з м'яким носиком, і обгортка з криці, ваша так само з м'яким носиком і обгортка з криці. Ця є тридцять-тридцять, ваша тридцять - тридцять. Ця є вироб Дж. і Т. Товариства Зброї, ваша теж виро Дж. і Т. Товариства Зброї. А тепер ходім, перейдемо на берег та подивимось, як ви це зробили.

- В мене самого стріляли з-за кушів, - сказав Смок. - Подивіться на дірку в моїй парці.

Тим часом як Чорнобородий обдивлявся його, один з подорожніх одкрив магазин забитого чоловіка. Всім було ясно, що був тільки один постріл. Порожній набій був навіть у рушниці.

- Дідько б його взяв; шкода, що бідний Джо не влучив вас, - з сумом сказав Чорнобородий. - Але він досить добре продірвав вас. Ну, ходіть, ви!

- Раніш обшукайте другий берег, - намагався Смок.

- Замовкніть і йдіть, хай факти говорять за вас.

Вони збочили з стежки в тому самому місці, де й він, і пішли вгору до берега, поміж дерев.

- Ось він витанцював місце, гріючи ноги, - зауважив Луї. - Ось тут він повз на череві. Тут він поклав лікоть, коли стріляв.

- А ось, далєбі, порожній набій, який він викинув! - було відкриття Чорнобородого. - Хлопці, нам лишається зробити тільки одне..

- Вам не завадило б спитати мене, як я зробив цей постріл, - урвав Смок.

- Ви можете дістати по зубах, і я вам таки заткну горлянку, якщо ви знов обізветесь. Ви можете відповідати на питання пізніше. Тепер, хлопці, ми люди порядні і додержимося законів, ми зробимо, як слід, за всіма правилами. П'єр, як ви думаете, як далеко ми од'їхали?

- Я гадаю, що буде миль двадцять.

- Гаразд. Ми заберемо майно і поїдемо з ним і з бідним Джо до Двох Хат. Я гадаю, що ми бачили і можемо посвідчити; цього буде досить, щоб його повісити на шибиниці.

IV.

Через три години після того, як стемніло, забитий, Смок і його полонителі, приїхали до Двох Хат. При світлі зірок Смок нарахував з двадцяттеро недавно збудованих хаток, що тулилися біля більшої і давнішої хати на березі ріки. Його пхнули до цієї старої хати, і там він побачив господарів: якогось молодого велетня, його друживу і старого сліпого чоловіка. Жінка, котру її чоловік називав Люсі, була кремезна постать, так званий прикордонний тип. Старий дід, як потім Смок довідався, був довгими роками мисливцем на Стюартовій річці й осліп минулої зими. Табір Двох Хат - про це він також довідався згодом, - минулої осені заснували дванадцять чоловік, що прибули на шести із дощок збитих човнах, навантажених харчами. Тут, на займищі Двох Хат, вони знайшли сліпого мисливця і біля його хати побудували свої власні. Ті, що прибули пізніше, діставалися сюди вже по кризі на собаках, вони потроїли населення. В таборі було досить м'яса; поселенці знайшли добротний - хоч і в малій кількості - пісок і почали коло нього працювати.

За п'ять хвилин уже всі мешканці Двох Хат товпилися в кімнаті. Смока пхнули в куток, на нього не звертали уваги і лише суворо поглядали; руки і ноги було йому зв'язано ремнями з оленячої шкіри. Він нарахував тридцять вісім людей, - дикий, похриплий натовп, здебільшого з прикордону Сполучених Держав, або з Верхньої Канади. Його полонителі знов і знов розповідали, як вони його спіймали, і навколо кожного з них стовпилися схвильовані і розлючені слухачі. Чути було вигуки: «Чого нам чекати! Лінчуймо його!». А якогось здоровенного ірландця лише силоміць спинили, бо він кинувся на беззахисного в'язня, щоб побити його.

Роздивляючися на людей, Смок побачив знайоме обличчя. То був

Брек, що його човна він провів через пороги. Смок здивувався, чому той не підійшов і не забалакав до нього, але сам не подав знаку, що впізнав його. Трохи згодом, коли Брек, прикриваючи обличчя, моргнув йому, Смок зрозумів.

Чорнобородий, - Смок чув, що його називали Елі Гардінг, - поклав край суперечкам, чи треба, чи не треба в'язня негайно лічувати.

Замовкніть! - гримнув Гардінг. - Цей чоловік мій. Я піймав його і привів сюди. Ви думаете, я вів його сюди всю дорогу, щоб лічувати. Та нізащо! Я міг зробити це й сам, коли залав його. Я привів його сюди, щоб учинити справедливий і безсторонній суд, і присягаюся, що судитиму безсторонньо і по правді. Його зв'язано міцно, і він не втече. Покинемо його до ранку, а тоді от тутечки влаштуємо суд.

V.

Смок прокинувся. Протяг, немов, гострою крижиною, пронизував йому плече, а сам він лежав на боці, обличчям до стінки. Коли його прив'язували до ослона, то не було такого протягу, а тепер повітря знадвору, зтисненням п'ятдесят під нулем, просочувалось у теплу атмосферу хати; це значило, що хтось з того боку витяг мох із щілини поміж балками. Він випнувся так далеко, як тільки дозволяли йому його пута, а тоді витягнув шию вперед, поки губами не торкнувся щілини.

- Хто там? - прошепотів він.

- Брек, - була відповідь. - Будьте обережні і не робіть галасу. Я прийшов, щоб передати вам ніж

- Не треба, - сказав Смок. - Я не зможу скористатися з нього. Руки мені зв'язано за спиною і міцно прив'язано до ніжки ослону. До того, ви не зможете просунути ножа крізь цю щілину. Але щось треба зробити. Ці друзі хочуть мене повісити, а ви, звичайно, знаєте, що я не вбив цієї людини.

- Нема потреби казати цього, Смоку. Якби ви навіть забили, то мали б підстави. Але не в тім справа. Я хочу вас врятувати від цієї напасти. Це жорстокі люди. Ви їх бачили. Вони одірвані від світу і тут творять та переводять у життя свої власні закони, - присуд стверджують збори шукачів золота. Вони вже двох засудили: обид-

ва крали харчі. Одного вони прогнали з табору й не дали йому ані крихти їжі і ні одного сірничка. Він зробив біля сорока миль і протримався два дні, поки не замерз. Два тижні тому вони прогнали другого. Дали йому на волю: або ніякої їжі, або десять батогів за кожну денну пайку. Він витримав сорок ударів, поки не знесилився. А тепер вони спіймали вас, і всі до останнього переконані, що ви таки вбили Кайнеда.

Чоловік, що вбив Кайнеда, стріляв і в мене. Його куля пррстро-чила шкіру у мене на плечі. Хай вони відкладуть суд, поки хтось не піде і не пошукає на березі, де заховався убивця.

- Даремно. Вони вірять Гардінгу і п'ятьом французам, що з ним. Окрім того, вони ще нікого не повісили, а їм хочеться цього. Ви бачите самі, життя досить одностанітне. Вони не мають нічого путнього, а погоня за Озером Несподіванок вже стомила їх. Вони на початку зими ще дечого шукали; а тепер зовсім облишили. Тут почала ширитися цинга, і серед них назріло роздратування.

- І тепер саме лихо мене принесло сюди; був коментарій Смоків. А скажіть, Бреку, як ви потрапили до цієї братії?

- Одержавши заявки на Скво-Крік, я розпочав роботи і поставив кілька чоловік, а сам пішов сюди дорогою по Стюартовій, шукаючи Дві Хати. Вони не прийняли мене, так що я розташувався вище по Стюартовій. Як раз оце я вернувся вчора за їжою.

- Щонебудь знайшли?

- Нічого. Але я думаю, що я винайшов гідравличне пристосування, що функціонуватиме дуже добре, коли країна відживе. Це черпак на золото.

- Почекайте урвав, - Смок. - Заждіть хвилинку. Дайте мені поміркувати.

Обмірковуючи те, що йому спало на думку, він чув голосне хрпіння поснулих.

- Скажіть, Бреку, чи повідкривали вони мої м'ясні пакунки, що я привіз на собаках?

- Двоє. Я пильнував. Вони поклали їх до Гердінгових речей.

- Вони нічого не знайшли?

- М'ясо.

- Добре. Там пакунок у темній парусині: він залотаний оленячою шкірою. Ви знайдете там кілька фунтів самородного золота. Ні ви,

і ніхто ще не бачив такого золота в цій країні. Візьміть його і ось що ви зробите. Слухайте.

Через чверть години, вислухавши інструкції і скаржачись, що у нього пальці на ногах поодмерзали, Брек пішов. Смок так близько притулювся був до щілини, що відморозив собі ніс і цоку і з пів години тер її об ковдру, поки не заграла кров у жилах, віджививши йому обличчя.

VI.

- Тепер я цілком певний. Сумнію немає, що він убив Кайнеда. Ми докладно чули про це минулої ночі. Про що ж тут балакати. Я голосую: винний!

Так почався суд над Смоком. Промовець, здорова, кремезна людина з Колорадо, виявив роздратування і незадоволення, коли Гардінг висловив свою думку, вимагаючи справжнього судового процесу і запропонувавши Шенка Вільсона обрати на суддю і голову зборів. Населення Двох Хат мало бути за присяжних; але після деякої дискусії жінці Люсі не дано права голосувати в справі Смока «за», або «проти» нього.

Тимчасом, як це діялося, Смок, якого посаджено на краю оселону, підслухав тиху розмову поміж Бреком і одним з шукачів золота.

- Чи немає у вас п'тдесят фунтів борошна, щоб продати? - спитав Брек.

Ви не маєте стільки піску, щоб заплатити ціну, яку я хочу, була відповідь.

- Я даю вам дві сотні.

Чоловік похитав головою.

- Три сотні. Триста п'ятдесят.

На чотирі сотні чоловік погодився: кивнувши головою, він сказав:

- Ходім до мене в хату і зважимо пісок.

Обидва протиснулися до дверей і прослизнули. За кілька хвилин Брек повернувся сам.

Гардінг саме говорив за свідка, коли Смок побачив, що двері трохи відчинились, і крізь щілину заглянуло обличчя чоловіка, що продав борошно. Він скривив пику і виразно кивнув другому,

що сидів біля печі; той встав і пішов, протискуючись до дверей

- Куди ви, Саме? - спитав Шенк Вільсон.

- Я зараз же повернуся, - сказав Сам. - У мене є справа.

Смокові було дозволено ставити свідкам запитання. Гардінг саме ставив свої запитання і давав свої відповіді, як з надвору почулося скавчання собак у запряжці і рип санок, що від'їздили. Хтось із тих, що були ближче до дверей, виглянув.

- Це Сам і його товариш з запряжкою собак що духу погнали по дорозі до Стюартової річки, - оповістив чоловіка.

Ніхто не вимовив ані слова пів хвилини, але всі виразно переглянулися, і якийсь неспокій огорнув юрбу. Краєм ока Смок побачив, що Брек, Люсі та її чоловік перешептуються.

- Кажіть далі, ви, грубо звернувся Шенк Вільсон до Смока. - Скорочуйте свої запитання! Ми знаємо, що ви хочете довести, що другий берег не було оглянуто. Свідок не заперечував. Ми також. В цьому не було потреби. Ніякі сліди не вели до того берега. Сніг був невтоптаний.

- Дарма, що так, на другому березі була людина, - змагався Смок.

- Нас, хлопче, не піддуриш. На Мак-Квесчек людей не багато, і ми всіх уже допитували, де хто був у той саме час.

- А кого ви це прогнали з табору два тижні тому? - спитав Смок.

- Алонза Мірамара, мекіканця. Але що має спільного цей злодій з вашою справою?

- Нічого, тільки те, що ви не допитували його, пане суддя.

- Він пішов вниз річкою, а не вгору.

- Звідки ви знаєте, куди він подався?

- Бачив, як він відходив.

- І це все, що ви знаєте про нього і про те, що сталося з ним?

- Ні це не так, юначе. Я знаю, і ми всі знаємо, що він мав на чотири дні їжі і не мав рушниці, щоб підстрелити собі щось. Якщо він не добився до якогось селища на Юконі, то вже давно десь загинув.

- Я гадаю, що ви взяли на облік усі рушниці, що є в цій країні, - гостро зауважив Смок.

Шенк Вільсон розсердився.

- Ви ставите мені запитання так, ніби то я обвинувачений. Дайте сюди інших свідків. Де француз Луї?

Коли Француз Луї просунувся наперед, Люсі відчинила двері.

- Куди ви йдете? - гримнув Шенк Вільсон.

- Я гадаю, що мені нема потреби лишатися тут, відповіла вона сміливо. - Я не маю права голосу, та ще до моєї хаги набилосся стільки людей, що мені нема чим дихати.

За кілька хвилин вийшов її чоловік. Суддя довідався про це тільки тоді, коли зачинилися двері.

- Хто це? - спитав він, уриваючи оповідання П'єрове.

- Біль Пібоді, - хтось відповів. - Він сказав, що хоче щось спитати у своєї дружини і зараз же повернеться.

Замість Біля увійшла Люсі, зняла кожух і примостилась на своєму місці біля печі.

- Я гадаю, що ми не маємо потреби вислухувати решту свідків, - була постанова Шенка Вільсона, коли П'єр скінчив. - Ми знаємо, що вони можуть подати тільки ті самі факти, що про них вже чувано. Слухайте, Соренсене, підіть і покличте Біля Пібоді. Ми швидко будемо голосувати вирок. А тепер, чужинче, можете встати і розповісти нам по своєму, як усе це трапилось. А тимчасом, щоб не марнувати часу, ми пустимо навколо обидві рушниці, амуніцію і кулю, що вбила, щоб люди їх оглянули.

Посередині оповідання про те, як він добився до цієї країни, як на нього хтось із засідку стрельнув і як він тікав до берега, Смока обурено урвав Шенк Вільсон.

- Юначе, яка мета цього вашого свідчення? Ви тільки марнуєте дорогий час. Звичайно, ви маєте право брехати, щоб урятувати свою шкуру, але нам ніколи слухати дурниці. Рушниця, амуніція, куля, що вбила Джо Кайнеда, - все це свідчить про вас... Що там таке? Відчиніть хтось двері!

Вкотилося морозне повітря, що в теплій кімнаті враз узялося парого; разом з тим кризь відчинені двері почулося собаче скавчання, що, віддаляючись, уже затихало.

- Це Серенсон і Пібоді, - хтось гукнув, - вони батогами женуть собак і несуться вниз по річці!

- Ну, якого дідька!... - Шенк Вільсон зробив павзу, нижня щелепа його одвисла, і він зиркнув на Люсі: - Я гадаю, що ви, пані Пібоді, можете з'ясувати все це!

Вона, захитавши головою, стулила вуста; сердитий і підозрілий

погляд, Шенка Вільсона, помандрувавши далі, спинився на Брекові.

- Я думаю, що новоприбулий міг би пояснити це, якби схотів.

Брек почував себе ніяково, бо всі очі скерувалися на нього.

- З ним Сам перешептувався до того, кудись подався, - **звернув** хтось.

Слухайте, містер Брек, - провадив далі Шенк Вільсон. - Ви **пере**рили засідання і ви повинні пояснити, що це все значить. **Про**що ви шепталися там?

Брек, боязко відкашлявшись, відповів:

- Я хотів виміняти трохи харчів.

- На що ви міняли?

Звичайно, на пісок.

Де ви його дістали?

Брек не відповів.

Він вештався вгорі по Стюартовій, - сказав хтось, кого не питали. - Я проходив повз його табір тиждень тому, коли полював. Скажу вам, що він поводився якось дуже по таємничому.

- Пісок не звідти, - сказав Брек. - Там є тільки мало чого **варте** гідравличне пристосування.

- Вивертайте защі кишені та покажіть свій пісок, - сказав Вільсон.

Я кажу вам, що це не звідси.

- Байдуже, показуйте, його.

Брек наче хотів одмовитись, але всі навколо дивилися на нього погрозливо. Нехотя він поліз у кишеню своєї куртки. Витягаючи свою перешницю, він нею стукнув об щось тверде.

- Витягайте все, - гукнув Шенк Вільсон.

І він витяг самородка, такого величезного та жовтого, якого ніхто з присутніх ніколи не бачив. Шенк Вільсон роззявив рота. З шестеро людей, тільки оком кинувши, метнулися до дверей. Вони опинилися в дверях всі разом і, напирajući, з лайкою та сваркою почали протискатися. Суддя все з перешниці висипав на стіл. Побачивши золоті самородки, ще чоловік з шестеро подалося до дверей.

- Куди ви збираєтеся? - спитав Елі Гардінг, коли Шенк кинувся йти.

- За собаками, звичайно.

- Хіба не хочете повісити його?

- Це забере надто багато часу. Він залишиться, поки ми вернемося, а покищо, я думаю, засідання відкладемо. Баритися не доводиться.

Гардінг завагався. Погрозово глянувши на Смока, він побачив, що П'єр з дверей киває на Луї. Кинувши останній погляд на грудку золота, що була на столі, він, нарешті, зважився.

- Не раджу вам тікати, - кинув він назад через плече. - До того ще, я позичаю у вас собак.

- Що це, знову ця проклятуша метушня? - кумедним і жартливим фальшетом спитав сліпий старий мислівець, коли крики людей і собак та рип сенок сполошили тишу у хаті.

- Звичайно, - відповіла Люсі. - Я ніколи не бачила золота, такого, як це. Помацайте його, дідусю.

Вона поклатла великий самородок йому на руку. Але він не виявив великого інтересу.

- Це була чудесна країна для полювання, - жалівся він, - поки ці небезпечні шукачі не поприходили і не поросполохали дичини.

Двері відчинилися, і ввійшов Брек.

- Ну, - сказав він, - четверо нас тільки й залишилося в таборі. До Стюартової річки, де я отаборився, сорок миль, і найпрудкіший з них може доїхати туди і вернутися лише за п'ять або шість днів. За цей час ви, Смоку, мусите втекти.

Брек засунув свого мислівського ножа за ремінь, що зв'язував Смока, і глянув на жінку.

- Сподіваюсь, що ви не заперечуєте? - сказав він ввічливо і багатозначно.

- Якщо має бути якась стрілянина, - перебив сліпий, - то я прошив би, щоб мене спочатку одвели до іншої хати.

- Робіть своє та не зважайте на мене, - відповіла Люсі. - Якщо я не здатна на те, щоб повісити людину, то я й не здатна тримати її тут.

Смок підвівся, потираючи зап'ясток, де ремні спинили кровообіг.

- Я приготував там для вас усе, - сказав Брек. - На десять днів харчів, ковдри, сірнички, тютюн, сокиру й рушницю.

- Ідїть, - підбадьорила Люсі. - Держіться, чужинче, високих місць. Давай Бог ноги, та чкурніть, якнайшвидче.

- Я думаю трохи попоїсти перед тим, як вирушу, - сказав Смок. - І коли поїду, то це буде до верхів'я Мак Квесчен, а не до гирла. Я хотів би, щоб ви поїхали зі мною, Брек. Ми обшукали б другий берег, бо там чоловік, що дійсно вбив Кайнеда.

- Якщо ви послухаєте мене, то попрямуєте вниз Стюартовою і Юконом, - зауважив Брек. - Коли ця юрба вернеться від мого гідралічного пристосування, вони будуть дуже люті.

Смок засміявся і кивнув головою.

- Бреку, я не можу залишити цієї країни. Я маю певний інтерес до неї. Я мушу лишитись і робити тут діло. Мені однаково, чи поїрите ви мені, чи ні, але я знайшов Озеро Несподіванок. Це золото як раз звідти. Окрім того, вони забрали моїх собак, і я мушу почекати, щоб забрати їх назад. Я також знаю, що я маю зробити. На тому березі є чоловік, він сховався там. Він підходив досить близько, спорожняючи свою рушницю на мене.

Проминуло пів години Смок сидів, маючи перед собою смажену оленину та великого кухля кави. Раптом він зірвався з свого місця, бо почув якісь вигуки. Люсі кинулась відчиняти двері

- Алло, Спайк! Алло Методій! - привітала вона двох намороззо вкритих людей, що нахилилися над своїми санками.

- Ми оце саме з Верхнього Табору, - сказав один, коли вони дуже обережно внесли до хати щось загорнуте в хутро. - Це ми знайшли на дорозі. Але я думаю, що йому вже кінець.

- Покладіть його тут на ослін, - сказала Люсі. Вона нахилилась, розгорнула хутро і розкрила обличчя, що на ньому тільки й видно було пару великих, нерухомо розплющених очей та кістки, обтягнуті темною, порепаною від морозу шкірою.

- Чи це не Алонзо! - скрикнула вона. - Гляньте він помер з голоду.

- Це є чоловік з другого берега, - сказав Брекові Смок впівголоса.

- Ми застукали його коло ями з харчем, що її певне викопав Гардінг, - пояснив один з чоловіків. - Він просто їв борщину і замерзлу свинину, і коли ми його захопили, він кричав і скиглив, наче сокіл. Подивіться на нього, він зголоднів і замерз. Він щохвилини може вмерти.

За пів години, коли хутро знову вкрило обличчя померлої людини, Смок звернувся до Люсі.

- Якщо ваша ласка, пані Пібоді, то я з'їв би ще шматок оленини. Зробіть його товстішим і не дуже підсмажуйте.

НА ВИПЕРЕДКИ З-ЗА ОДНОЇ ДІЛЯНКИ.

I.

-Овва! Ну й дістали ж лахи!

Шорті дивився на свого товариша, удаючи, що не похваляє його, а Смок сердився, бо ніяк не міг розгладити зморшки на штанях, що їх він оце саме вдяг.

- Як на старе дрантя, то вони вам якраз вперу, - провадив далі Шорті. - Що дали?

Сто п'ятдесят за ціле вбрання, - відповів Смок. - Чоловік був на зріст майже такий, як я. Гадаю, що купив за пів дарма. Чого це ви регочете?

- Хто? Я? Та ні! Я як раз думав, що це саме пристало якомусь бувальцеві, що застряв у Давсоні серед зими, без харчів з одною парою білизни та зачучверених мокасин і широкими дорожніми штанами, пом'ятими, наче вони у чорта в зубах бували. Вам у них непогано, товаришу! Непогано. Скажіть...

- Чого вам ще треба? - сердито спитав Смок.

- Як її ім'я?

- Друже тут немає аніякої її. Якщо хочете знати, то мене запрошено на обід до полковника Бові. Справа в тім, що вам, Шорті, задро, що я буду в такому почесному товаристві, а вас не запрохали туди

- Чи не спізналися ви? - співчуваючи, спитав Шорті.

- Кули?

- Та на обід. Коли ви з'явитесь, то вони вже, мабуть, вечерятимуть.

Смок уже хотів дати гостру саркастичну відповідь, коли побачив жартівливу посмішку в його очах. Одягаючися, він пальцями, які вже одвикли від цього, зав'язав вінзорську краватку незграбним бантом навколо м'якого комірця бавовняної сорочки.

- Шкода, якби я не одіслав всіх моїх крохмальних сорочок до пральні - бурмотів співчутливо Шорті, - я міг би позичити вам.

Тимчасом Смок вовтузився з шарою черевиків. Грубі вовняні шкарпетки були занадто товсті, щоб озутися на них. Він глянув, благаючи на Шорті, але той похитав головою.

- Нічого не можу зробити. Якби я мав тонкі шкарпетки, я б не позичив їх вам. Товаришу, озуйте краще мокасини. Ви напевне одморозите собі пальці в такому недоладному взутті, як це

- Я заплатив за них п'ятнадцять доларів, та ще за поношені, - сказав жалібно Смок.

- Я гадаю, що там усі будуть у мокасинах.

- Але там, Шорті, будуть жінки. Я сидітиму за обідом з справжніми живими жінками, - місіс Бові та багатьма іншими, так казав мені полковник.

- Ну, мокасини не зіпсують їм апетиту, - додав Шорті: - дивно тільки, чого хоче від вас полковник?

- Я не знаю; може, він чув, що я знайшов Озеро Несподіванок. Потрібні гроші, щоб осушити його, а Гугенгейми шукають, куди вкласти свій капітал...

Думаю, що так воно і є. Ви маєте рацію, беріть мокасини. Підійдуть! Піджак западає і морщиться, та це ще не велике лихо. Як попоїсте добре, він трохи видметься. А коли у жінок будуть падати хусточки, то хай собі лежать. Не піднімайте. Щоб там не трапилось, ви не нахилийтеся!

II.

Як і личило фахівцеві на високій платні та представникові великої фірми Гугенгейм, полковник Бові жив в одному з найкращих будинків Давсона. Зроблений з брусків, що правда обтесаних руками, цей дім мав два поверхи і був такого невиданого розміру, що міг пишатися великою світлицею, що була тільки для гостей і ні для чого іншого.

Великі ведмежі шкіри застиляли непофарбовану дощану підлогу, а по стінах висіли роги оленів і карібу. Тут у великій грубі горіли дрова, і тріщав огонь у каміні. І як раз Смок зустрів вибране товариство Давсона, - не просто вискокоч мільйонерів, а цвіт, окраску міста, людей, що зібралися з усього світу, таких як Вербертон Джонс, дослідник і письменник, капітан Конседайн з кінної поліції, Гаскель, уповноважений Товариства по розробці золота Пів-

нічно- Західньої округи, барон фон Шредер, улюбленець кайзера, що мав славу весвітнього дуеллянта.

І тут у блискучому вечірньому туалеті, він зустрів Джой Гастел, яку до цього часу зустрічав лише в хутрах та мокасінах, десь на шляху. За столом він сидів поруч неї.

- Я почуваю себе, як риба, яку витягли з води, - признався він - Як бачите, всі тут такі пишні. Мені і не снилося, що справжня східня розкіш існує на Клондайку. Подивіться хоч на фон Шредера. Він має навіть парадного жекета, а Конседайн натяг крохмальну сорочку, дарма що в мокасінах. Як же вам подобається моє вбрання?

Він повів плечима, наче хотів, щоб Джой похвалила.

- Воно виглядає, наче ви потовщали з того часу, як його пошили, засміялася вона.

Ні, не так. Вгадуйте.

- Воно з когось іншого.

- Вгадали. Я купив його за добрі гроші від одного службовця Акційного Товариства.

- Сором, що службовці такі вузькоплечі, співчутливо зауважила вона. Але ви не сказали, як вам подобається моє вбрання.

- Я не можу, - сказав він. - Мені забиває дух. Я так давно вештаюсь по цих шляхах. Мене наче громом ударило. Я мало не забув, що жінки мають руки і плечі. Як і мій приятель Шорті, я завтра вранці, коли прокинусь, то скажу, що це був сон. В останнє я бачив вас на Скво-Крік...

- Я була сама, як скво, - перебила вона.

- Я не хотів цього сказати. Я згадав, що лише на Скво-Крік я довідався, що ви маєте ніжки.

- І я ніколи не забуду, що ви їх мені врятували, - сказала вона. Відтоді я увесь час хотіла вас побачити, щоб подякувати (він благуаючи здвигнув плечима). Ось через що ви сьогодні опинилися тут!...

- Ви попрохали полковника запросити мене?

- Ні! Не його, а місіс Бові. І я прохала її посадити мене за столом поруч вас. І тут мені пощастило. Всі розбалакалися. Слухайте і не перебивайте. Чи знаєте ви Моно-Крік?

- Знаю.

- Як виявилось, це є багатюща, страшенно багатюща місцевість. Там кожна ділянка має вартість з мільйон, а то й більше. Їх розбірано тільки цими днями.

- Пригадую, як туди посунули.

Отож ціла місцевість віхами аж до обр'я вкрилась, так само і все побіч. А проте, нижче Дісковері головної ділянки, черга три, ще ніхто не займав. Ця місцевість лежить настільки далеко від Давсона, що уповноважений дав ще шістдесятденний термін, щоб вписатися після того, як позаймають ділянки. Всі заявки вписані, окрім черги три, що вниз. Там стоїть віха Сайруса Джонсона. І це все, Сайрус Джонсон зник. Чи він помер, чи подався кудись річкою, чи вниз, чи вгору, ніхто цього не знає. Як би там не було, за шість день вийде термін. Хто за цей час встигне, поставивши віхи, дістанеться Давсона і вписати свою ділянку, той матиме її.

- Мільйон доларів, - промурмотів Смок.

- Джілкріст, що має ділянку поруч, трохи нижче, набрав золота на шістсот доларів від промивки одного чана. Він зробив тільки одну розкопку. А ділянки по той бік ще рясніші. Я це знаю.

- А чому ніхто не знає? - неймовірно спитав Смок.

- Починають дізнаватися. Вони тримали це довгий час в таємниці і тільки тепер це починає викриватися. Добрий собачій запряжці за якихось двадцять чотири години не буде ціни. Тепер вам треба зараз по обіді якнайчемніше зникнути. Я влаштувала це. До вас прийде індіан з листом. Прочитавши листа, ви вдасте себе дуже стурбованого, перепросите і підете.

- Я ... я не зроблю цього.

- Дурниці, - напівпошепки вигукнула вона. - Ви цієї ж ночі мусяте роздобути собачу запряжку. Я знаю дві. Ось одна Гансонова запряжка - сім здоровених собак з Гудзонової затоки, він хоче по чотириста за кожну. Це найбільша ціна сьогодні, але не те буде завтра. А Сітка Чарлі має вісім маламутів, він просить тридцять п'ять сотень за всі. Завтра він глузуватиме, якщо йому даватимуть п'ять тисяч. Потім ви ще маєте свою власну запряжку. Вам їх треба купити ще кілька. Ось що вам треба зробити за цю ніч. Діставайте найкращих собак. У цих перегонах собаки важать стільки, як і люди. Туди буде сто десять миль, і собак треба міняти, якнайчастіше.

- О, я бачу, ви хочете втягти мене в цю справу, - сказав Смок.

- Якщо ви не маєте грошей на собак, то я...

Вона запнулася, але ще не встигла далі слова сказати, як Смок відповів:

- Я можу купити собак. Але чи не лякає вас ця азартна гра?

- Після ваших звитязтів за рулеткою Елькорна, - сказала вона, я не боюсь, що ви злякаєтесь. Це є спорт, коли хочете. Навипередки за мільйон, з вами змагатимуться найкращі погоничі собак і найславетніші мандрівники цієї країни. Вони ще не виступали, але завтра в цю пору вони виступлять; за собак проситимуть стільки, скільки самі найбагатші люди в стані заплатити. Великий Олаф тут у місті. Цього місяця він прибув з Серкл-Сіті. Це найкращий погонич собак, він один на всю країну і якщо він візьме участь, то буде для вас найнебезпечніший змагач. Арізона Біль другий. Він багато років був з професії вантажний візник і поштар. Якщо він візьме участь, весь інтерес зосередиться на ньому і Великому Олафі.

- І ви хочете, щоб я встряв сюди, немов якась шкапа невідома.

- Так. І це матиме свою перевагу. На вас не дуже зважатимуть. Бо на вас, як ви знаєте, ще дивляться як на «чечачо». Ви ще не прожили тут чотирьох сезонів. Ніхто не звертатиме на вас уваги, поки ви не дістанитеся до контори першим.

- Добившись до контори, ця непомітна коняка набуде першоклясного значіння, чи не так?

Вона кивнула головою і серйозно провадила далі:

- Пам'ятайте, що я ніколи не прощу собі тієї витівки підчас метушні навколо Скво-Крік, якщо ви не здобудете ділянки на Моно. І коли хтось може у цих перегонах взяти гору над давніми поселенцями, то це тільки ви один.

Вона сказала це з якимсь особливим натиском. Тепла хвиля прилинула йому до голови і до серця. Мимоволі й якимось поважно він скинув на неї пильним оком; їхні погляди просто зустрілися, і не встигла вона спустити додолу очей, як він прочитав у них щось надміру важливіше, ніж ділянка Сайруса Джонсона, якої він ще не зареєстрував.

- Я зроблю це, - сказав він. - Я виграв.

- Радісний промінь в її очах, здавалося, обіцяв щось коштовніше понад усе золоту ділянку Моно. Він зауважив, як її рука, що лежала у неї на колінах, заворушилася. Під скатертиною він простяг свою руку і відчув міцний стиск руки жіночої, і від цього знов його пройняла якась тепла хвиля.

- Що скаже Шорті? - ця думка якось примхливо промайнула у нього в голові, коли жіноча рука відпустила його руку. Майже ревнуючи, він подивився в обличчя фон Шредера і Джоніса і здивувався, як це вони досі не звернули уваги на ту милу і чарівну жінку, що сиділа поруч його.

Його розбуркав її голос, і він зрозумів, що вона вже якийсь час щось говорить йому.

- Як ви знаєте, Арізона Біль є білий індіан, - сказала вона.

- А Великий Олаф мисливець на ведмедів, цар снігів, могутній дикун. Коли йдеться за те, хто витриваліший у ході, то з ним навіть індіанові не тягатися; він ніколи не знав іншого життя: тільки пустелю і холод.

- Про кого це ви? перебив її через стіл капітан Конседайн.

- Про Великого Олафа, - відповіла вона: - Я оце саме розповідала містеру Беллю, який він ходок.

- Ваша правда, - басом сказав капітан. - Великий Олаф найкращий на Юконі ходок. Він і самого чорта зажене, коли піде цю снігу чи по кризі. Він 1895 р. розносив депеші в нашій окрузі, і це після того, як двоє поштарів замерзло на Чількуті, а третій провалився в ополонку на Тридцятій Милі.

III.

Смок, їхав на Моно-Крік, не поспішаючи, бо боявся до перегонів потомити своїх собак. Він також добре оглядав кожну милу шляху, позначи місця, де міняти собак. Така сила людей взяла участь у цих перегонах, що сто десять миль шляху скидалися на справжнє село, що тяглося без кінця. Скрізь по шляху були станції, де міняли собак. Фон Шредер, що брав участь тільки як спортсмен, мав не менш як одинадцять запряжок, він їх міняв що десять миль. Арізоні Вілеві було під силу мати лише вісім запряжок. Великий Олаф мав сім, стільки як і Смок. Окрім них в перегонах брало участь ще сорок чоловік. Навіть на золотій півночі не щодня на перегонах випадав такий приз, як мільйон доларів. Постягали собак з цілої країни. Усіх швидких витривалих собак немов гребінцем вичісували з ярів та таборів, а ціна на них подвоїлась, а то й почетверилася, бо почалася скажена спекуляція.

Ділянка черга три, нижче Дісковері, була десятьма милями ви-

ще від гирла Моно Крику. Решту сто миль треба було пробігти крижаним лоном Юкона. На самій ділянці черга три було щось із п'ятдесят наметів і більш за триста собак. Старі віхи, що поставив їх Сайрус Джонсон шістдесят день тому, ще стояли, і кожен вештався туди і сюди, переходячи межі ділянки, бо до перегонів треба було пішки полазити, щоб поставити свої кілки, цебто дві центральні віхи і чотири по кутках, а для цього треба було двічі перейти річку, а тоді вже рушати собаками до Давсона.

До того ніхто не смів раніше починаги. Лише коли проб'є північ проти п'тници, ділянка буде одкрита для нових заявок, а поки не проб'є півночі, ніхто не має права ставити свої віхи. Це були постанови уповноваженого в Давсоні, і капітан Конседайн послав загін кінної поліції, щоб це перевести в життя. Виникли суперечки з-за різниці між часом по сонцю і поліційним, але Конседайн розтлумачив, що мається на увазі час поліційний, згідно з показаннями годинника лейтенанта Полока.

стежка по Моно тяглася вздовж рівного річища і була менш ніж два фути завширшки; то був яр, а з кожного боку сніг стояв мурами. Всіх турбувало питання, як понад сорок санок і триста собак проїдуть таким вузьким шляхом.

- Ова! - сказав Шорті. - Тут буде така каша, якої ми ще не бачили. Нема, Смоку, іншого шляху, як силоміць пробитися. Навіть якби вся річка була вкрита рівною кригою, то й тоді не було б місця, щоб уряд стало дванадцять запряжок. Я думаю, що всі вони одразу зіб'ються в одну купу. Як хтось стане на нашому шляху, то ви вже мені дозвольте з ним розправитися.

Смок низнув плечима і засміявся, не цілком погоджуючися на це.

- Ні, ви не втручайтеся! - стривожено скрикнув його товариш. - Щоб б там не скоїлось, ви не повинні втручатися. Ви з потрошеною рукою не зможете гнати собак за сто миль, а таке лихо може з вами трапитися, якщо ви комусь звернете щелепи.

Смок кивнув головою.

- Ваша правда, Шорті. Я не можу важити справою.

- Та ще я вам скажу, - провадив далі Шорті, - що я сам візьмусь поганяти перші десять миль, а ви будете собі сидіти якнайспокійніше. Я певний, що допхаю вас до Юкону. Далі вже буде залежати од вас і собак. Скажіть, що за плян у цього Шредера? Він поставив свою першу запряжку за чверть милі нижче на річ-

ці і він пізнаватиме її по зеленому ліхтарю. Але й ми не в тім'я биті. Я завжди був за червоне.

IV.

День був ясний і морозний, але хмари заслали небо, ніч настала тепла і темна, ніби бралось на сніг. Термометр показував п'ятнадцять під нулем, а на Клондайську зиму це дуже тепло. За кілька хвилин до півночі Смок, облишивши Шорті з собаками за п'ятсот ярдів вниз по річці, сам пристав до тих, що мали взяти участь у перегонах на ділянку черга три. Сорок п'ятеро їх чекало, щоб рушити за тим скарбом, що його Сайрус Джонсон покинув у мерзлій землі. Кожен ніс шість віх і важкий дерев'яний молот і був зодягнений в «парку» з темно-сірого дебелого демікітону.

Лейтенант Полок у великій ведмежій шубі стояв і при світлі багаття дивився на свого годинника; до півночі ще бракувало одної хвилини.

- Будьте напоготові, - сказав він, підіймаючи пістоля у правій руці і дивлячися на годинника, що його він тримав у лівій.

Сорок п'ять відлог одкинуто було назад. Сорок п'ять рук скинули рукавиці і сорок п'ять пар мокасин міцно уперлись, у витоптаний сніг. Так само сорок п'ять віх віткнуто було у сніг, і стільки ж молотів піднялося в повітрі.

Гримнув постріл, молоти впали. Сайрус Джонсон втратив свої мільйони. Щоб уникнути безладдя, лейтенант Полок вимагав, щоб найнижчу центральну віху забивали спочатку, а потім південно-східню; і так всі чотири боки, включаючи сюди і верхню центральну віху на дорозі.

Смок, поставивши свою віху, посунув далі разом з першими дванадцятьма. По кутках горіло багаття, і коло кожного стояв поліцай з списком у руці і перевіряв імення тих, що пробігали. Кожен мусів назвати своє ім'я і показати своє обличчя. Було це для того, щоб віхи не було поставлено за когось іншого.

В першому кутку поруч з Смоковою віхою фон Шредер поставив і свою. Молоти ударили одночасно. Коли вони забивали, ззаду набігли ще інші, щоб один в одного перейняти шлях, вони бігли прожогом, штовхались і збивалися в юрбу. Протиснувшись через натовп і назвавши своє прізвище, Смок побачив, що барон зіткнувся з

кимсь і, збитий з ніг, упав в сніг. Але Смок не чекав. Інші були попереду нього. При світлі багаття, що вже пригасало, він, не помилившись, пізнав широку спину Великого Олафа, і в південно-західньому кутку Великий Олаф і він забили свої віхи поруч.

Не легка була то робота, ці попередні перегони з різними перепонами. Ділянка простяглася майже на милю, це була здебільше нерівна, вкрита снігом поверхня або хвиляста рівнина. Всі навколо Смока спотикалися і падали, кілька разів він сам кидався наперед, балансує руками і ногами. Раз Великий Олаф упав так близько коло нього, що підбив і його.

Верхню центральну віху забито з краю берега, і люди спустившись униз, перебігли по замерзлому річищу і помчали вгору на другий берег. Тут, коли Смок здирався, чиясь рука схопивши його за щиколоток, відкинула назад. У мерехтливому світлі далекого вогнища не можна було побачити, хто втяв що штуку. Але Арізона Віль, з котрим повелося так само, підвівся на ноги і двинув свого обидчика по обличчю так, що аж хруснуло. Підводячися, Смок це бачив і чув, але не встиг він удруге метнутися до берега, як чийсь кулак звалив його напівпритомного в сніг. Хитаючись, він встав і вже намірявся і замахнувся, щоб дати комусь по зубах, але згадавши застереження Шорті, він стримався. Ще далі хтось його вдарив під коліна, і він знову упав.

Але це було ніщо в порівнянні з тим, що скоїлось, коли люди добилися своїх санок. Люди, кинувшись до другого берега, товпилися, наче комашня. Вони сунули на берег купами, і купами їх відштовхували більш нетерплячі товариші. Стусани так і сипалися, прокльони чути було від тих, що задихалися і хотіли ще зберегти духу, а Смок перед котрим у мріях носилося гарнесеньке обличчя Джой Гастел, сподівався, що принаймі молотки не підуть у роботу. Його перекинули; заоптаній ногами, шукаючи у снігу своїх погублених віх, він, нарешті, виповз з товчі і кинувся до берега трохи подалі. Інші зробили так само, і це було його щастя, що він мав багатьох попереду себе, що бігли до північно-західнього ріжка.

По дорозі до четвертого ріжка, він підсковзнувся й упав, загубивши свою останню віху. Хвилини з п'ять він нишпорив у темряві, поки знайшов її, і весь час задихані бігці пробігали повз нього. Від останнього кутка до річки він почав обгонити людей, що, пробігли милю, вже знемоглися. На самій річці була метушня, немов би всі подуріли. Санок з дванадцятая збілося до купи і полереверта-

лося, коло сотні собак гризлося тут. Проміж них вовтузилися люди, що, розплутуючи їх, били ломаками. Мимохіть кинувши оком, він здивувався, бо побачив таке, що можна порівняти хіба з гротесками Доре. Стрибнувши вниз, він опинився на добре натертій санковій дорозі і зробив це гаразд. Тут, на добре втоптаній площині, біля вузької стежки, санки і люди чекали на бігців, що були ще позаду. Ззаду донеслось скавчання і біганина собак, і Смок ледве мав час відскочити осторонь, у глибокий сніг. Санки проскочили, і він побачив чоловіка, що, стоячи навколяшках, щось вигукував, наче божевільний. Тільки-тільки сани від'їхали, як мусіли спитися під галас баталії. Роздратовані собаки, що запряжені чекали на бігунів, розсердилися на тих, що видерлися наперед. Вирвавшись з рук, вони кинулися на них.

Смок метнувся, щоб обійти їх. Він побачив зелений ліхтар фон Шредера, а трохи далі червоний, що означав його власну запряжку.

Смоку, ідіть сюди, ідіть сюди! Гей, Смоку, сюди! - почув він Шорті, що стурбовано гукав на нього.

- Йду! - гукнув він.

При червоному світлі він міг побачити, що сніг був покопирсаний і погоптаний, і по важкому віддиху свого товариша він догадався, що і йому довелося витримати баталію. Він кинувся до санок і за мить уже впав на них. Батіг Шорті лягнув, і одночасно він гукнув:

- Рушайте, чорти! Ну!

Собаки рвонули упряж, і санки раптом вискочили наперед. Це були здоровезні собаки - прим'єрована Гансонова запряжка з Гудзонової затоки - і Смок вибрав її для першого перегону, що склався з десятих миль по Моно (то був важкий, покарбований шлях рівниною до гирла) і перших десятих миль Юконом

- Скільки попереду? - спитав він.

- Мовчіть і бережіть свій дух, - відповів Шорті. - Гей, звірі! Вперед! Вперед!

Він біг позаду санок, тримаючися за коротку мотузку, Смок не бачив його, так само, як не бачив і санок, що на них він, простягнувшись, лежав. Вогні лишалися по заду, а вони неслися крізь темряву з найбільшою швидкістю, на яку тільки здатні собаки. Монок був такий густий, що здавалося- ніби його можна намацати.

Смок відчув, що сани трохи збочили, і спереду дійшло гарчання

собак і лайка. Ця подія потім стала відома, як сутичка Баренс-Слокума. Були то запряжки двох чоловіків, що з розбігу наскочили одна на одну, а тоді вже на них налетіло семеро здоровенних Смокових псів. Ледве чим відрізнялися вони від напів приручених вовків, і цієї нсчі вони були такі роздратовані, що мало не показалися. Клондайські собаки везуть без віжок, і їх не можна спинити інакше, як окриком; не було ніякої змоги припинити цю баталію, що скоїлася на вузькій річковій стежці. Ззаду налітали санки за санками. На людей, що майже виплуталися із своїми запряжками, набігали нові ватаги собак, а з тих собак кожний був добре підготований. добре відпочив, а тому так і рвався до ёок.

- Якнебудь виплутаюсь та перескочу! - гукнув Шорті на вухо товаришеві. - А ви бережіть свої кості. Лежіть та не рипайтеся, я сам собі раду дам

Смок ніколи виразно не міг пригадати, що скоїлося за найближчі пів години. Нарешті, він вибрався, виснажений, задиханий, з підбитими щелепами, плече боліло від удара ціпком, тепла кров юшила з ноги, куди зубами вчепилася собака, рукави парки були подерті на шмаття. Наче у ві сні, підчас багалії, що ще лютувала позаду, він поміг Шорті перепрягти собак; одну що пропадала, вони відрізали від упрягу і в темряві намацали, де полагодити розрізані ремні.

- Тепер лягайте та відпочивайте, - звелів Шорті.

І в темряві собаки знову побігли з неослабленою силою вниз Моно-Кріком, до Юкону. Там, де шлях збігався з шляхом головної річки, хтось розклав вогнище, і тут Шорті попрощався. При світлі вогню, коли санки підскакували позаду розгонистих собак, Смокові в Північній Країні довелося побачити ще одну незабутню картину. Справа йде тут за Шорті; він похитнувся й упав у сніг, але одночасно, підбадьорюючи, щось гукнув товаришеві; одне око його почорніло і було заплещене, руки були побиті і покалічені; за одну його вкусила була собака, і звідти юшила струмками кров.

V.

Скільки їх попереду? - спитав Смок, зискочивши з своїх потомлених собак з Гудзонової затоки і стрибнувши на санки, що вже чекали його на першій станції.

- Я налічив одинадцять, - гукнув йому вслід Шорті, бо Смок

був уже геть далеко зі своїми собаками.

Ім треба було везти його п'ятнадцять миль до дальшої станції, що була коло гирла Білої річки. Їх було дев'ять, але це була найгірша запряжка. Двадцять п'ять миль між Білою річкою і шістдесятою милею він розбив на два перегони, бо крига тут лежала нерівним шаром, і тут було поставлено дві найдужчі запряжки.

Він, випроставшись, ліг на санки обличчям до низу, тримаючися обома руками. Як тільки собаки починали зменшувати максимальну швидкість він підводився на коліна, вйскав і понукав, гримаючися одною рукою, а другою махав батоєм. Хоч яка плоха була ця запряжка, але вона ще до Білої річки обігнала двоє санок. Тут ще на початку зими набігла крига й утворила бар'єр, а тому вода на цілих пів милі нижче замерзла рівно. Ця рівна поверхня давала спроможність на бігу міняти санки, а тому запряжки було розташовано за цим бар'єром.

Ще на бар'єрі, а не на рівному, Смок почав голосно гукати:

- Білі! Білі!

Білі почув і відповів. При світлі багатьох, на кризі розкладених величезних вогнищ, Смок побачив санки, що під'їжджали з боку. Це були свіжі собаки, і вони випередили його. Коли санки порівнялися, він перескочив, а Білі швидко від'їхав.

- Де Великий Олаф? - гукнув Смок.

- Перед веде, - відповів голос Білі, і вогнища лишилися позаду, а Смок знову летів крізь темряву.

На кризі цього перегону, де шлях лежав серед хаосу гостровержних крижаних брил, Смок перехилився за передок санок, щоб керувати стерновою собакою; він обігнав трьох. Траплялися і тут пригоди, і він чув, як люди одрізали собак від упряжки і потім її лагодили.

На кризі дальшого короткого перегону до Шістдесятої Милі він обігнав ще дві запряжки. Наче б то для того, щоб він міг дізнатися, що з ними трапилось, одна з його власних собак звихнула собі лапу; запряжка потягла її за собою. Інші собаки, роздратовані цим, вп'ялися в неї своїми іклами, і Смокові довелося розганяти їх важким пужалном. Одрізаючи покалічену тварину, він ззавду почув собачу гавкотню і знайомий голос. То був фон Шредер, Смок гукнув, щоб не сталося лихо, барон придержав собак і, тримаючись за передок, проскочив, збочивши на дванадцять футів.

Темрява була така глупа, що Смок чув, але не бачив, як він промчав.

На рівній крижаній поверхні біля торговельного посту Шістдесята Миля Смок перегнав ще двоє санок. Всі допіру перемінили запряжки й перші п'ять хвилин їхали поруч; кожен, стоячи на вколюшках, махав батогом гукав на своїх осатанілих собак. Але Смок добре знав цей шматок дороги і здаля вгледів маленьку сосну на березі, що слабо вимальовувалася при світлі численних вогнищ. За цією сосною не тільки починалася темрява, але кінчався раптом рівний шлях. Він знав, що тут дорога так звужується, що нею можуть їхати лише одні санки. Висунувшись наперед, він піймав мотузку і підтягнув санки ближче до стернового собаки. Він схопив його за задні ноги і потяг. Собака, розсердившись, загарчав на нього і хотів вчепитися своїми іклами, але його потягла решта запряжки. Це, однак, загальмувало санки, і двоє інших санок ринули у темряву на вузький шлях.

Смок тільки почув, як щось гупнуло і затріщало. Відпустивши стернового пса, він стрибнув на передок і погнав свою запряжку праворуч незайманим снігом, де собаки, аж надриваючись, загрузали по вуха. Це була виснажлива праця, але, обігнавши дві запряжки, він добився до добре натертого шляху.

VI.

На перегін від Шістдесятої Милі Смок мав найгіршу запряжку, і хоч дорога була хороша, але він обмежив цей перегін тільки п'ятнадцяттю милями. Ще дві запряжки мали довести його до Давсона, до Контори, що реєструє ділянки, і Смок, вибрав своїх найкращих собак для цих двох останніх перегонів. Сам Сітка Чарлі чекав на нього з вісьма маламутами, що мали кинути Смока вперед на двадцять миль, а для фініша, на останні п'ятнадцять миль, була його власна запряжка, - запряжка, яку він мав усю зиму, і що була з ним, коли він шукав Озеро Несподіванок.

Тих двоє, що наскочили один на одного на Шістдесятій Милі, так і не обігнали його, а з другого боку, його запряжка не обігнала нікого з тих трьох, що йшли попереду. Його собаки бігли охоче, хоч їм бракувало витривалості і швидкості; досить було гукнути, і вони неслись з усіх ніг. Смокові нічого не залишалось робити, як тільки лягти обличчям до низу та триматися. Знов і знов

він виривав з темряви, трапляючи до ясного кола вогнищ, що палили на дорозі; перед ним манячили закутані у хутра люди, що з запряженими собаками чекали на бігців, і знову він виривав у темряву. Миля за милею він летів вперед, і тільки скрип санок га галас бігців лящав у нього в вухах. Майже автоматично він тримався свого місця, коли санки вдарялися передком, або підстрибували, а то хилилися на бік на пагорках. Самовільно, одне по одному в його свідомості виринуло трое облич: сміливе з усміхом на вустах обличчя Джой Гастел; Шорті, побитий виснажений боротьбою на Моно Крик; і нарешті обличчя Джона Беллю, порубцьоване і непохитне, наче відлите з заліза, - таке воно було суворе. Смокові хотілося голосно заверещати та заспівати радісного, дикого гімна, коли він раптом згадував контору Хвилі та серію недокінчених фейлетонів, що їх він покинув там разом з іншим мотлохом тих порожніх днів.

Вже сіріло і брался на світанок, коли він міняв своїх потомлених собак на восьмеро свіжих маламутів. Ці собаки були легші, і швидші на ногу, ніж собаки з Гудзонової затоки; вони бігли нетомно, наче справжні вовки. Сітка Чарлі назвав запряжки, що були попереду. Великий Олаф вів перед, Арізона Біль був другим, і фон Шредер третім. Це було трое найкращих на всю країну. Та й справді, коли Смок покидав Девсон, то люди, б'ючись об заклад, саме так і вгадували на них. Отож вони мчали на випередки, щоб здобути мільйон, а принаймні пів мільйона було поставлено на заклад, хто з них виграє. Ніхто не ставив заклад на Смока, бо, не дивлячися на його відомі подвиги, його вважали за чечако, якому ще багато треба вчитися.

Коли розвиднилося, Смок побачив попереду санки, і за пів години його передня собака вже насідала на їхній задок. Тільки годі, як чоловік повернув голозу, щоб привітатися, Смок пізнав в ньому Арізона Біля. Фон Шредер, очевидячки, випередив його. Добре натерта стежка була занадто вузька, і ще з пів години Смок мусів їхати позаду. Але ось за крижаним горбом починався рівний шлях, там були розташовані сани, і сніг був втоптаний широкою дорогою. На вколюшках махаючи батогом та гукаючи, Смок порівнявся. Він помітив, що права рука Арізона Біля висіла черухомо, і що поганяв він лівою рукою. Це було незручно, бо він не міг триматися лівою рукою і часто кидав поганяти, щоб схопитися за сани та не впасти. Смок пригадав бойовище на річці біля ділянки черга три

вижче Дісковері і зрозумів, що поради Шорті були слухні.

- Що трапилось? - спитав Смок, коли почав випереджати.

- Не знаю, - відповів Арізона Біль. - Мабуть, звихнув плече підчас метушні.

Він одставав дуже поволі, але коли стало видко останню станцію, він був уже на цілих пів милі позаду. Поперед себе Смок побачив Великого Олафа і фон Шредера; вони їхали поруч. Знову Смок став навколюшки і погнав своїх потомлених собак так швидко, як тільки може людина, що має вроджений інстинкт їздя на собаках. Він ледве не втаскався на задок Шредерових санок, і в такому порядку трое саней вискочило на рівне, на кригу, де чекало багато людей і собак. До Давсона було ще п'ятнадцять миль.

Фон Шредер міняв собак що десять миль; отож, пройшовши з свіжою запряжкою п'ять миль йому до зміни залишилося ще других п'ять. Тому він і гнав собак, що сили було. Великий Олаф і Смок на льоту перемінили своїх, і їхні свіжі запряжки зараз же знов обігнали барона. Великий Олаф був попереду, Смок гнав за ним вузькою стежкою.

- Гаразд, але ще не цілком гаразд, - перефразовав Смок собі Спенсера.

Фон Шредера, що був тепер позаду, він не боявся, але попереду був найкращий їздець на собаках. Обігнати його здавалося неможливим. Не раз Смок намагався, збочити на другу санну стежку, але Великий Олаф не пускав його та гнав далі. Смокові залишилося тільки не відставати, і сумно він їхав позаду. Але він ще не програв на цих перегонах, бо залишалося п'ятнадцять миль, а за той час ще багато чого могло трапитися. За три милі до Давсона воно таки трапилось. Смок здивувався, бо Великий Олаф, підвівшись, лайкою та батогом почав вибивати останні рештки сил із своїх собак. Це був вибрик, якого треба було приберегти на останні сто сажнів, а не починати його за три милі до фініша. Це справжнє побоїще собак, подумав Смок. Своєю запряжкою він міг пишатися. Не було на Юконі собак, краще відгодованих і виїжджених. Смок працював разом з ними, їв і спав з ними, знав кожну собаку окремо і знав, як треба на них впливати, щоб змусити їх напружити останні сили.

Вони піднялися на невеличку крижину і знов з'їхали на рівне. Великий Олаф був тільки п'ятедесят футів попереду. Коли з боку

вискочили санки і підіхали до нього, тоді Смок зрозумів несподіваний вибрик Великого Олафа. Він намагався випередити, коли той буде міняти. Ця свіжа запряжка, що чекала на Олафа, щоб довести його до контори, була несподіванкою. Навіть ті, що билися об заклад, що він виграє, не знали про це.

Смок завзято силкувався обігнати, поки той мінятиме санки. Підігнавши своїх собак, він нагнав ті п'тдесят футів, що відділяли їх. Понукуючи, вимахуючи бичем, він поїхав обіч, і його передній собака йшов поруч з Олафовим стерновим. З другого боку, поруч, були санки, що мали змінити. При тій швидкості, з якою вони мчали, Великий Олаф не зважувався перестрибнути на ходу. Якби він промахнувся і впав, то Смок опинився б попереду, й Олаф програв би.

Великий Олаф силкувався вискочити наперед і вів своїх собак чудово, а проте передній собака Смока і далі йшов поруч Олафового стернового. З пів милі трое санок бігли біч-о-біч. Вже кінчалася рівна дорога, коли Великий Олаф зважився стрибнути. Коли свіжа запряжка порівнялася з ним, він стрибнув і в ту саму мить уже стояв навколюшках, підганяючи батоном і окриками своїх собак. Рівне переходило на вузьку стежку, тут він проскочив наперед і перегляв Смока тільки на ярд.

- Людина не є побитою, доки її не побито, - був Смоків висновок, і Великий Олаф, хоч як добре гнав, але йому не пощастило одкараскатися від нього. Ні одна з запряжок, які Смок гнав цієї ночі, не могла б витримати цього скаженого ходу і держатися нарівні з свіжими собаками, - жадна, oprіч цієї одної. А проге ход був убійчий, і коли вони почали обігнати кручу біля Клондайк-Сіті, він почав відчувати, що сила облишає його собак. Майже непомітно, фут за фупом, вони відставали, і фут за фупом Великий Олаф посувався наперед і кінець-кінцем випередив на двадцять ярдів.

Радісні оклики почулися з натовпу, що стояв на кризі, з боку Клондайк-Сіті. Тут Клондайк втікає в Юкон, а за пів милі далі, по той бік Клондайку, на північному березі, був Давсон. Ще голосніші несамовиті вигуки залунали, коли Смок уловив оком санки, що звідкись вискочили і мчали до нього. Він пізнав розкішних собак, що тягли їх. То були собаки Джой Гастел. І Джой Гастел поганяла. Відлога парки з білячої шкіри була одкинута, відкриваючи до камені подібний овал її обличчя під важкою короною волосся. Рукавиці вона скинула й голими руками тримала батіг та держалася за санки.

- Стрибайте! - гукнула вона, коли її передній собака загарчав на Смока.

Стрибнувши, Смок опинився в санках позад неї. Під великим тягарем його тіла санки піддалися, але вона, стоячи навколюшках, махала батогом.

- Гей, ви! Но! Но! Швидче! - вигукувала вона, а собаки гавкали і скавчали від бажання перегнати Великого Олафа. Коли передній собака доскочив уже задка Олафових санок і ярд за ярдом наганяв їх, величезний натовп на березі Давсона почав просто казитися. Там стояла величезна юрба, бо люди покидали свої струменти та прийшли дивитися, як кінчаються перегони; та й було чого казитися, бо це був кінець гарячої гонитви на сто миль.

- Коли ви будете попереду, я вистрибну! - гукнула йому Джой через плече.

Смок намагався протестувати.

- І пильуйте, бо на пів дорозі до берега є глибока розколина -попередила вона.

Собаку від собаки відділяли якихось шість футів, обидві запряжки йшли поруч. Великий Олаф, батогом і криком підганяючи собак, тримався з хвилину. Тоді, поволі, по ціло, передній собака Джой почав випереджати.

- Будьте на поготові! - гукнула вона Смокові. - За хвилину я облишу вас. Візьміть батога.

І коли він простяг руку, щоб схопити батіг, вони почули, як Великий Олаф, попереджуючи,закричав, але було вже пізно. Його передній пес, розлютований, що його випереджають, кинувся в атаку. Він вгородив свої ікла в бік передовому псові Джой. а тоді всі собаки кинулись у бій, хапаючи один одного за пельку. Санки набігли і перекинулись. Смок з зусиллям встав і хотів підвести Джой. Але вона відштовхнула його від себе, гукнувши.

- Ідіть пішки!

Великий Олаф, затятий, щоб скінчити гони, попростував уже на п'ятдесят футів вперед. Смок послухався, і коли обидва доходили Давсонового берега, він уже Олафові на п'яти наступав. Але піднімаючися вгору на берег, Олаф виграв футів з дванадцять.

За п'ять кварталів по головній вулиці була контора уповноваженого. Вулиця була запружена, наче підчас паради. Цього разу не

так легко було Смокові нагнати свого велетня-суперника, а коли нагнав, то не міг випередити його. Біч-о-біч бігли вони вузькою стежкою, де обабіч щільними лавами стояли вдягнені у хутра люди, вітаючи їх радісними вигуками. То один, то другий, напружившись над міру, випережав на цаль, але зараз же його знов доганяли.

Якщо до того перегони убійчі були для собак, то тепер вони стали убійчими для людей. Але вони змагалися, щоб зробити собі мільйон доларів та велику пошану в країні Юкона. Єдине тільки вражіння залишилося у Смока від цього останнього скаженого переходу, а саме, він дивувався, що на Клондайку така сила людей. Ніколи він ще не бачив їх усіх в купі.

Він мимоволі відчув що відстає, а Великий Олаф гнав повним ходом вперед. Смокові здавалося, що серце йому ось-ось лусне, а ніг він під собою зовсім не відчував. Він знав, що вони летіли під ним, але не усвідомлював, як він напруженням волі змушував їх нести його обіч свого велетня-суперника.

Побачивши відчинені двері контори, обоє зробили останнє, даремне зусилля, але ні один з них не міг обігнати другого, і бік-о-бік вони ввалили в двері, стикнулися міцно і простяглися на підлозі.

Вони сіли, але були занадто виснажені, щоб підвестися на ноги. Великий Олаф, з якого струмками біг піт, ледве дихав, халап повітря і даремно намагався щось сказати. Тоді він з досить ясним наміром протяг руку, і Смок, зрозумівши, міцно стиснув її.

- Це скажена гонитва, - почув Смок регістраторові слова, але він це чув наче ві сні, голос був якийсь тонкий і далекий. - Мушу сказати, що ви обоє виграли. Вам доведеться поділити ділянку поміж собою. Будете компаньйонами.

Руки їхні піднялись і спустилися, немов ствержуючи цей вирок. Великий Олаф енергійно кивнув головою і сплюнув. Нарешті, він вимовив, але здивування прозвучало в його голосі:

- Ну й клятий чечачо. Не знаю, як це вам вдалося, але з вас молодця.

До контори набилося сила людей, а на дворі теж говпилася галаслива юрба. Смок і Великий Олаф намагалися встати, і допомогали один одному підвестися на ноги Смок почував, що ноги його не держать, і хитався, наче п'яний.

Великий Олаф, похитуючися, додбав до нього.

- Шкодную, що мої собаки кинулися на ваших.

Цьому не можна було зарадити, - важко дихаючи відказав Смок.

- Скажіть, - провадив далі Великий Олаф, а очі його так і заблищали. - Ну й дівчина, ну й гарна в біса дівчина, а?

- А гарна в біса дівчина, - погодився Смок.

З М І С Т

	Стор.
СМОК БЕЛЛЮ	
1. Смак ведмедици	5
2. Ведмедина	26
3. Похід на Скво - Крик	47
4. Шорті спить	65
5. Чоловік з другого берега	79
6. На випередки з-за одної ділянки	96

Пояснення незрозумілих слів (англійських).

Стор.

- 21. Скво - жінка індіанка.
- 21. Джой - радість.
- 24. Смок - обкурений.
- 27. Шорті - куций.
- 47. Крик'ом у Канаді та Австралії зветься невеличка річка.

ВИДАВНИЦТВО «ДНІПРО»

МАЄ ВІДДІЛИ: «Бібліотека Закордонної Літератури», «Різні видання» та приймає різні друкарські замовлення.

Наше видавництво ставить собі на меті познайомити українців на чужині з світовою літературою. Цю серію видань і називаємо:

«БІБЛІОТЕКА ЗАКОРДОННОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

Вийшло з друку:

Марк Твейн. ГРОМИ - гумористичні оповідання, 36 стор.. Ціна 0,70
Джек Лондон. СМОК БЕЛЛЮ - 116 стор Ціна 2,50

Друкуються:

Джек Лондон. ОПОВІДАННЯ ПІВДЕННОГО МОРЯ
А. Куприн. ОСТАННЯ ЛЮБОВ СОЛОМОНА

Готуються до друку:

Різні художні твори закордонних письменників
Набувайте наші видання у всіх книгарнях і кіосках.

200

